

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**NETFLİX YAPIMLARINDA
SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİK ANALİZİ:
BİR BAŞKADIR VE FATMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PINAR BALTACI

KOCAELİ 2024

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**NETFLİX YAPIMLARINDA
SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİK ANALİZİ:
BİR BAŞKADIR VE FATMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PINAR BALTACI

DR. ÖĞR. ÜYESİ NİHAN DÖNMEZ

KOCAELİ 2024

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**NETFLİX YAPIMLARINDA
SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİK ANALİZİ:
BİR BAŞKADIR VE FATMA ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Tezi Hazırlayan: Pınar Baltacı

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:04102024-32

ÖNSÖZ

İlk olarak, çalışmamın ortaya çıkmasında büyük emekleri olan, daima güler yüzlü ve özverili davranan sevgili tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Nihan Dönmez'e teşekkürü bir borç bilirim. Manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen tüm hocalarıma ve dostlarıma da teşekkürlerimi sunuyorum.

Sadece lisansüstü çalışmamda değil, tüm eğitim hayatım boyunca daima yanımda olan ve beni her zaman destekleyen babam Kasım Baltacı, annem Sevda Baltacı ve kardeşim Şahin Baltacı'ya sonsuz teşekkürler...

Bu çalışmamı, sahip olduğu kimlikler yüzünden ötekileştirilmiş tüm halklara ve amcam İsmail Baltacı'ya ithaf ediyorum.

Pınar Baltacı

Eylül 2024

ÖNSÖZ	4
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. KURAMSAL VE TARİHSEL BOYUTUYLA KİMLİK KAVRAMI	6
1.1. KİMLİK TANIMI	6
1.2. TARİHSEL SÜREÇTE KİMLİK KAVRAMI	8
1.2.1. Modern Çağda Kimlik Değişimleri	8
1.2.2. Postmodern Çağda Kimlik Değişimleri	10
1.3. TÜRKİYE’DE KİMLİK KAVRAMI	11
1.3.1. Osmanlı Devleti’nde Kimlik Kavramı ve Cumhuriyet Dönemi	11
1.3.2. 1950 - 1980’li Yıllar Çok Partili Sistem ve Kentleşmenin Yarattığı Kimlik Değişimleri	16
1.3.3. 1980 - 2000’li Yıllar Kent Hayatının Kimliklere Etkisi	23
1.2.4. 2000’li Yıllar ve Muhafazakar Kimliğin Yükselişi	27
İKİNCİ BÖLÜM	31
2. TÜRKİYE’DE TARİHSEL SÜREÇTE FARKLILAŞAN KİMLİKLER: SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİKLER	31
2.1. MUHAFAZAKAR KİMLİKLER	31
2.2. MUHAFAZAKAR KİMLİKLERE İLİŞKİN TEMSİL KODLARI	33
2.3. SEKÜLER KİMLİKLER	39
2.4. SEKÜLER KİMLİKLERE İLİŞKİN TEMSİL KODLARI	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	49
3. ‘BİR BAŞKADIR’ VE ‘FATMA’ DİZİLERİNE SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİKLER ÜZERİNDEN BAKIŞ	49
3.1. DİJİTAL BİR YAYIN PLATFORMU OLARAK NETFLİX	49
3.2. ÇÖZÜMLEMENİN ÇERÇEVESİ VE SINIRLILIKLARI	51
3.3. ÇÖZÜMLEMENİN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	51
3.4. ÇÖZÜMLEMENİN YÖNTEMİ	52
3.5. BULGULAR VE YORUM	53
3.5.1. Bir Başkadır Dizisinin Seküler ve Muhafazakar Kimlikler Bağlamında Söylem Analizi Çözümlemesi	53
3.5.1.1. Dizinin Künyesi	53

3.5.1.1.1. Dizinin Konusu ve Özeti	53
3.5.1.1.2. Dizi Karakterleri	54
3.5.1.2. Söylem Analizi Bağlamında Dizi Bulguları.....	55
3.5.1.2.1. Cinsiyet Kodları.....	55
3.5.1.2.2. Meslek / Eğitim Kodları.....	57
3.5.1.2.3. Giyim Kodları	60
3.5.1.2.4. Mekan Kodları.....	61
3.5.1.2.5. Eğlence / Boş Zaman Kodları.....	62
3.5.1.2.6. Yeme / İçme Kodları.....	64
3.5.1.2.7. İnanç Kodları.....	64
3.5.2. Fatma Dizisinin Seküler ve Muhafazakar Kimlikler Bağlamında Söylem Analizi Çözümlemesi	68
3.5.2.1. Dizinin Künyesi	68
3.5.2.1.1. Dizinin Konusu ve Özeti	68
3.5.2.1.2. Dizi Karakterleri	68
3.5.2.2. Söylem Analizi Bağlamında Dizi Bulguları.....	69
3.5.2.2.1. Cinsiyet Kodları.....	69
3.5.2.2.2. Meslek / Eğitim Kodları.....	70
3.5.2.2.3. Giyim Kodları	71
3.5.2.2.4. Mekan Kodları.....	71
3.5.2.2.5. Eğlence / Boş Zaman Kodları.....	72
3.5.2.2.6. Yeme / İçme Kodları.....	72
3.5.2.2.7. İnanç Kodları.....	73
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	81
ÖZGEÇMİŞ	88

ÖZET

Çok sayıda araştırma alanının konusu olan 'kimlik', Türkiye gibi çok kimlikliliğin hakim olduğu ülkelerde daha da derinden tartışılan konulardan olmuştur. Cumhuriyet tarihine bakıldığında, kimliklerde meydana gelen değişimler günümüzde muhafazakar ve seküler kimlikler üzerindeki tartışmalara yoğunlaşmıştır. Günümüzde yaşam biçimlerindeki çeşitli dinamiklerde kendini gösteren bu kimliklere dair göstergeler, film ve dizilerde de yer bulmuştur. Gündelik yaşamdaki eylemleri muhafazakar ve seküler kimlik temsilleri ekseninde gözler önüne seren bu yapımlar, günümüzün popüler dijital platformlarında da kendilerine yer bulmaktadır.

Bu doğrultuda, çalışma seküler ve muhafazakar kimliklerin hem tarihsel değişimine hem de gündelik yaşam temsillerine yoğunlaşmaktadır. Araştırma kapsamında yaşamsal bazı kodlar bu iki kimlik çerçevesinde incelenmiştir. Cinsiyet, meslek / eğitim, giyim, mekan, eğlence, yeme / içme ve inanç sistemine dair göstergelere bakılmış, günlük hayatta seküler ve muhafazakar kimliklerin kendilerini nasıl var ettiklerine dair analizler yapılmıştır. Tezde, Netflix platformunda yayınlanan 'Bir Başkadır' ve 'Fatma' dizileri söylem çözümleme yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Muhafazakar, Seküler, Dizi, Netflix, Yaşam Biçimi, Dijital Platformlar

ABSTRACT

The concept of 'identity', which is the subject of numerous research fields, has been deeply debated in countries with a multitude of identities like Turkey. When we look at the history of the Republic, the changes in identities have focused on debates over conservative and secular identities. Indicators of these identities, which are manifested in various dynamics of lifestyles today, have also found their place in films and series. These productions, which reveal everyday actions in terms of religious and secular identity representations, also find their place on today's popular digital platforms.

In this context, the study focuses on both the historical changes and the daily life differences of secular and conservative identities. Within the scope of the research, some vital codes have been examined within these two identity frameworks. Indicators related to gender, occupation/education, clothing, space, entertainment, eating/drinking, and belief systems have been examined, and analyses have been made on how secular and conservative identities manifest themselves in daily life. In the thesis, the series 'Bir Başkadır' and 'Fatma' aired on the Netflix platform are analyzed through discourse analysis method.

Keywords: Identity, Conservative, Secular, Series, Netflix, Life style, Digital Platforms

GİRİŞ

Kimlik kavramı geçmişteki çalışmaların yanı sıra güncel tartışmaların da konusu olmaktadır. Sosyal bilimlerin alanlarını genişletmesiyle birlikte kimlik çalışmaları, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinlilerin çalışma alanında yer edinmiştir. Kimlik tanımı geleneksel toplumlarda da var olmuştur ancak modernleşme süreciyle birlikte kavramsallaştığı söylenebilmektedir. Başlangıçta, doğar doğmaz bazı etnik ve dini kimliklere sahip olan bireyler ardından ilk kimlikleriyle kendilerine bir yaşam şekli kurgulayarak modern ve postmodern çağ sonucunda ortaya çıkan kimliklerden blarını edinmeye başlamıştır.

Çalışma kapsamında, modern çağ tanımları olarak ortaya çıkan seküler ve muhafazakar kimlikler esas alınmıştır. Hem sekülerlik hem de muhafazakarlık, kişilerin hayat tarzlarına dair izler taşıyan kimlik tanımlamalarıdır. Seküler bir yaşam biçimi, yeni ve modern olana uzak değildir. Bu anlayışta dini buyruklar yaşamlarının her alanında yoktur. Muhafazakar yaşam biçiminde ise tam tersi olarak her ne kadar değişen dünyaya uyum sağlama görülse de kültürel ve toplumsal yaşamda dine uygun bir yaşam biçiminin izleri görülmektedir. Hem muhafazakarlar hem de sekülerler görünüş olarak kendi temsil ettiği kimliğe ait simgeler taşımaktadırlar. Bunun yanında, sosyalleşme ve eğlence biçimleri, tercih ettikleri kamusal alanlar, kullanılan kelimelere kadar bu kimliklere dair kodlara sahip oldukları görülmektedir.

Türkiye tarihine bakıldığında ise daima kimliklerde bir çeşitlilik olduğu görülmektedir. Özellikle etnik köken ve dini inanış üzerinden yapılan kimlik tanımlamaları hem Osmanlı Dönemi'nde hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk zamanlardan günümüze kadar öne çıkmaktadır. Farklı etnik kökenden

bireylere ev sahipliği yapan bu topraklar yer yer kimlikler arası çatışmalara da sahne olmuştur.

Türkiye’de geçmişte Türk ırkının yanı sıra Ermeni, Rum ve Kürt gibi etnik kimliklere sahip bireyler bir arada yaşamıştır. Ancak günümüzde uygulanan bazı politikalar neticesinde farklı kimlikler azınlık konumuna düşmüştür. Bunun yanında dini kimliklerde de çeşitlilik daima gündemde olmuştur. İslam dinini mensup bireylerin yanı sıra, Hristiyanlar ve Museviler bu çeşitliliğe örnektir. Türkiye nüfusunda mezhepsel farklılıklar da çok sık görülmüştür. Günümüzde bu anlamda en büyük nüfusa Aleviler sahiptir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda yani Erken Cumhuriyet Dönemi’nde müslüman halkın yaşam biçiminde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu yeni yönetim ile birlikte ‘laiklik’ kavramı ülke gündeminin en tartışılan konularından olmuştur. Muhafazakar yaşam biçimini benimseyen ve yaşamını inanışının buyruklarına göre yaşayan kesimin yanı sıra karşıtı olarak, daha modern olarak yorumlanabilecek yaşam biçimini benimseyenler de seküler olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel yaşam biçiminin dışında değişen dünyanın getirilerini reddetmeyen sekülerler de bunu yaşam biçimlerine yansıtmaktadırlar.

Araştırmanın birinci bölümünde öncelikle Türkiye tarihi incelenmiştir. Tarihte hem muhafazakar hem de seküler kimlikler adına önemli dönüm noktası sayılabilecek konulara değinilmiştir. Bu anlamda Cumhuriyet’in kuruluşu başlangıç sayılırken, çok partili döneme geçişle birlikte sağ tabanlı Demokrat Parti’nin tarih sahnesine çıkması ve Cumhuriyet tarihinde ilk defa geri planda kalmış muhafazakarların kamusal alanda görünür olması ele alınmıştır. Ardından şehirleşmenin geliştiği 1970’li yıllarda kent yaşantısının sunduğu olanaklarla muhafazakar yaşam biçiminde meydana gelen değişimler ve bu değişimin sonucunda seküler yaşam biçiminin daha da görünür olduğuna dair bulgulara yer verilmiştir. Ardından 1980 ve 1990 yıllarında değişen tüketim anlayışları incelenirken, teknolojinin gelişmesiyle yaşam biçiminde meydana gelen detaylara yer verilmiştir.

Günümüz Türkiye'sindeki muhafazakar ve seküler kimlikler arasında belirgin farklılıklar her ne kadar Türkiye tarihinin tamamına bakarak anlaşılacak olsa da 2000'li yıllara girdiğimiz anda değişen iktidarla birlikte temel dönüşüm yaşanmış, farklılıklar derinleşmiştir. Yirmi küsur yıldır iktidarda bulunan sağ tabanlı, muhafazakar bir partinin ülke üzerindeki politikaları sonucunda hem seküler hem de muhafazakar kimliklere ait simgeler belirgin şekilde görülmüştür ve farklar daha kesin bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. İlk bölümde ele alınan Türkiye siyasi tarihinde yaşanan her olayın toplumsal hayat içerisindeki değişikliklere zemin hazırladığı anlaşılmaktadır.

İkinci bölümde hem muhafazakar hem de seküler kimlik tanımları yapılarak bu kimliklere özgü özellikler ele alınmıştır. Bu anlamda seküler ve muhafazakar kimliklerin yaşamlarına ait temsiller incelenmiştir. Hem muhafazakar hem de sekülerlik fikirlerinin yaşam biçimlerine dair bazı göstergelere yer verilmiştir.

Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte, tüm dünyada dizi ve filmlerin kendine yer edindiği yeni dijital mecralar oluşmaya başlamıştır. Özellikle uzun süre evde kaldığımız pandemi döneminde dijital platformlar kısa sürede popüler hale gelmiş ve izlenme oranları artmıştır. Türkiye'de bu dönemde izlenme oranlarıyla önde olan Netflix, günümüzde de hala bu konumunu korumaktadır. Bu doğrultuda çok sayıda film, dizi ve belgesel de üreticisi de Netflix platformunu tercih etmektedir.

Bu doğrultuda, çalışmanın üçüncü bölümünde, Netflix platformunda yayınlanan Bir Başkadır ve Fatma dizileri karakterlerinin sahip olduğu kimlikler, söylem çözümlemesi yöntemi ile incelenmiştir.

Çalışmanın Problemi

Araştırmanın problemi, günümüzün dünyasındaki seküler ve muhafazakar kimliklere ait farklılıkların ve buna bağlı temsil biçimlerinin Netflix dijital

platformunda yayınlanan Fatma ve Bir Başkadır dizilerinde nasıl yansıtıldığının işlenmesidir.

Çalışmanın Amacı

Bir aidiyeti ifade eden kimlikler, yaşam biçimlerine dair de önemli izler taşımaktadır. Bu farklılıklar bireyler arasında kutuplaşmayı doğurabilmektedir. Bu bağlamda günümüz dünyasındaki çalışmalar sanayileşme, kentleşme ve modernleşme süreçleri doğrultusunda farklılaşan kimlik temsilleri üzerine odaklanmaktadır. Türkiye'nin yüz yıllık tarihine bakıldığında farklı kimlikler üzerinden meydana gelen bu çatışmaların son yıllarda muhafazakar ve seküler kimlikler üzerinde belirginleştiği görülmektedir. Bu doğrultuda bu kimliklerin yaşam biçimi üzerindeki göstergeleri film ve dizilere de konu olmuştur. Çalışmada; son dönemlerde dijital platformlarda yayınlanan Bir Başkadır (2020) ve Fatma (2021) dizilerinde muhafazakar ve seküler kimliklerin hangi kodlarla temsil edildiğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Araştırmanın, Türkiye'nin siyasi konjonktürüne benzer şekilde güçlenen seküler ve muhafazakar kimlikleri; yeni nesil içerik platformlarından olan Netflix'te yayınlanan dizi örneklerini baz alarak yaşam biçimi dinamikleri çerçevesinde yorumlaması ve bu doğrultuda Türk yapımı dizilerini takip edenlere, bu kimliklerin günümüzdeki temsilleri hakkında bilgi sahibi olabilmeleri konusunda fayda sağlayarak fikir oluşturması öngörülmektedir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada, 2020'li yıllar itibariyle yayınlanan iki diziye odaklanmaktadır. Sekiz bölüm olarak yayınlanan Bir Başkadır (2020) ve altı bölüm olarak yayınlanan Fatma (2021) dizileri, hem muhafazakar hem de seküler kimlikteki bireylerin zıtlıklarına belirgin şekilde yer vermesi açısından çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışmanın Araştırma Soruları

Çalışmada ele alınan dizi örnekleri, seküler ve muhafazakar kimliklerinin yaşam biçimi dinamikleri bağlamında aşağıdaki sorular çerçevesinde incelenmiştir:

1. Türkiye siyasi tarihinde, seküler ve muhafazakar kimlik farklılıkları hangi önemli olgular sonucunda belirginleşmiştir? Bunların incelenen dizilere yansımaları nasıldır?
2. Seküler ve muhafazakar kimliklere ait yaşam biçimi kodları nelerdir? Bunlar Fatma ve Bir Başkadır dizilerinde nasıl temsil edilmektedir?
3. Seçilen dizilerde seküler ve muhafazakar kimlikler hangi yönleriyle ayrılmaktadır? Ve bu ayrım Netflix platformunda yayınlanan Fatma ve Bir Başkadır dizilerinde nasıl ortaya konmaktadır?

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL VE TARİHSEL BOYUTUYLA KİMLİK KAVRAMI

Kökene çok eskilere dayanan kimlik kavramı, temelde 20. yüzyılda popülerleşerek derinlemesine tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin siyasal yapılanmaları ve önemli sosyokültürel olaylarına belli yıllar çerçevesinde bakıldığında; seküler ve muhafazakar kimliklerin şekillenmesine dair kodları barındıran bilgileri elde etmek mümkündür.

1.1. KİMLİK TANIMI

Kimlik kavramının Türkçe'de kelime anlamı olarak, kim, kimleden(sin) gibi kelimelerden türemiştir (Kılıçbay, 2003: 161). Kimliği, '*insanların tecrübe ve anlam kaynağı*' olarak tanımlayan Manuel Castells'e (2006: 12) göre; kimlikler kişilerin kendilerinde bir anlam barındırarak bireyselleşme süreçlerini yaratır. Kimliğin, ilk çocukluk yıllarından başlayarak bilinç ve yaşamsal gelişimle birlikte düzenli bir şekilde aşama aşama geliştiği bilinmektedir (Bilgin, 1994: 235). Weeks'e (1998:85) göre ise, kimlikler tekdüze değildir. Tam tersi olarak kimlik çok çeşitlidir ve farklı boyutlara sahiptir. Her birey birden fazla kimliği sahip olabileceği gibi bu kimliklerle de hayatını kolaylıkla sürdürebilir. Cinsel tercihler, cinsiyetler, sonradan edinilen fikirsel kimlik temsilleri ya da doğuştan gelen ırklar farklı kimliklere örnek oluşturmaktadır.

Kimlik, özne konumunda bulunan herhangi bir bireyi tanımlamak için ihtiyaç duyulan bütün unsurları kapsarken, aynı zamanda varolma duygusunu da merkezde tutmaktadır. Bununla birlikte bireyi belli kodlara göre tanımlamaktadır. Bu tanımlar; fiziksel, tarihsel, psiko – kültürel ve psiko –sosyal referanslar olarak açıklanmaktadır. Referanslar en önemlisi olarak tanımlanan psiko – kültürel kimlik tanımı; kültürel değerler, dinler, fikirler ve farklı anlatım biçimlerini kapsama yönüyle önem taşımaktadır. Psiko – sosyal ise, bireysel yaşam içerisindeki statü, mesleki ünvan gibi

ana etmenleri incelemektedir (Alex Mucchielle'den aktaran Vatandaş, 2004: 17 - 18). Bu iki referansın modern yaşamın sonucunda ortaya çıkan unsurları kapsadığı görülmektedir.

Kimlik kavramı her ne kadar köklü bir geçmişe sahip olsa da 20. yüzyıla kadar çok da popüler ve tercih edilen bir kavram olamamıştır. Ardından ise kavrama dair tartışmalar sosyolojik ve psikodinamik olmak üzere iki tanım üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu iki yaklaşım kimliğin Ö'zcü' tanımlarının ötesinde sonradan ortaya çıkmış, inşacı yönüne vurgu yapmaktadır (Marshall, 2014: 405). Psikodinamik kavrama ilişkin Freud'un çalışmalarını öne çıkaran Marshall'e göre; psikodinamik referans Freud'un başka kişi ve nesnelere anlayarak içselleştirmeye özdeşleşme kuramı doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Psiko – tarihçi Erik Erikson ise, kimlik ilişkisini toplum ve ferd arasında kurgulamıştır. Böylelikle kimlik hem kişinin kendi içerisinde hem de toplumsal yaşamda oluşturulan kültürde gelişim göstermektedir (2014: 405).

Sosyoloji bilimi kimliklerin yaratıldığı konusunda hemfikirken nasıl, neden, kimler aracılığıyla yaratıldığı hususu daima tartışma konusu olmuştur. Kimlik yaratımı konusunda farklı disiplinlere bakmak gerekmektedir. Bu doğrultuda tarih, doğa bilimleri, bireysel ve ortaklaşa hafızadan, iktidar olanın temsillerinden faydalanılmıştır. Burada önemli husus, kimlik oluşturacak grupların ellerinde bulundurdukları materyalleri kolektif hayat içerisinde kültürel koşullara göre yeniden işlemeleridir. Bu aşamada kimliğin toplumsal inşası gerçekleşmektedir (Castell, 2006: 14). Birey toplumsal yaşam içerisinde kimliğin farklı şekillerde tanımlamaya başlamıştır. Birincil olarak kişiler 'ulusal, etnik ve dini' kimliğini fark eder, ardından ise bu ilk kimlik sonucunda ortaya çıkan hayat biçiminde ilk seçtiği kimliği dönüştürmeye başlar (Tok, 2003: 121).

1.2. TARİHSEL SÜREÇTE KİMLİK KAVRAMI

1.2.1. Modern Çağda Kimlik Değişimleri

Modern ve bireysel zamanların literatüre kazandırdığı bir kavram da kimlik olmuştur. Kavramın bir sorun haline gelmesi, araştırılarak ortaya çıkma zamanı modernleşme süreci ile eş değerdir (Altunoğlu, 2009: 18). Kimliğin anlamsal olarak ilk kullanımı çok eski değildir. Bu anlamda tarihsel olarak 1970'li yılların başlarına bakmak gerekir (Özdalga, 2008: 417). Günümüze gelindiğinde ise kimlik hem bilim dünyasında hem de medya ve kamuoyunda en çok ilgi çeken ve işlenen konulardan biri olmuştur (Putlar, 2009: 1)

Dünyada artan keşifler ve ardından süregelen reform ve rönesans hareketleri, bilim, sanayi ve Fransız devrimleri, aydınlanma hareketleri modernleşme sürecini yaratmış ve böylelikle kimlik insanlar için bir sorun olarak tartışılmaya belirgin olarak başlamıştır. Kavramsal olarak kimliğe dair çalışmaların arttığı süreçler ise 1985 yılından sonrasına tekabül etmektedir. Özellikle Psikolog Erik Erikson tarafından ortaya atılan 'kimlik bunalımı' kavramı ile çalışmalar hız kazanmıştır (Şimşek, 2017: 24). Erikson, kimlik tanımını bireylerin kendi öznel yaşamları ve içsel yaşantısı doğrultusunda yaparken aynı zamanda bu içsel yolculuğun toplumsal yaşamla olan bağı ve etkileşimini yadsımamıştır. Kimliklerin özellikle ilk gençlik döneminde belirginleşmesini de vurgulamış, kimlik bunalımı tabirini bu süreçlerde ortaya çıktığını savunmuştur (2014: 4). Erikson; modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte çoğalan toplumsal yaşam dinamiklerinin kimlik üzerindeki etkilerini önemseyerek, kimlik kavramını bireysel alandan çıkarmıştır.

Kimliğin modernleşme sürecinden önce de var olduğu bilirse de esasında modern dünyayla birlikte popülerleşmeye başladığı görülmektedir. Bu süreçle birlikte tanımlanmaya başlayan kimliğe dair yaklaşımlarda da farklılık ortaya çıkmış, inşacı yaklaşımın öne çıktığı saptanmıştır. Kimlik tanımının bir sorun olarak akademik çalışmalarda yer bulmasının ardından öne çıkan inşacı yaklaşımın kimlik çalışmalarının derinleştirilmesini engellediği görülmektedir. Ekonomi, tarihsel

dönemler ve iktidar etkisi gibi faktörlerin göz ardı edildiği anlaşılmaktadır (Doğan, 2018: 9- 10).

'Modern' tanımına bakıldığında daima 'yeni' olanı işaret ettiği görülmektedir. Bununla birlikte eski olandan, bilinmeyen yeniye evrilme sürecini de kapsamaktadır (Kale, 2002: 31). Modern ifadesinin belirginleşmeye başladığı esas dönemin rönesans olduğu bilinmektedir. Ortaçağın ardından gelen bu dönem karanlık bir uykudan uyanmak olarak da tasvir edilir (Kumar, 2004: 95). Modern yeni olan ile özdeşleştirilmiştir. Yeniliklerin gelmeye başlamasıyla birlikte geride kalan eski ise geleneksel olarak tanımlanmaktadır. Avrupalı kuramcılarının yorumlamasına göre; geleneksel olan varlığını eski çağ düşünürlerinin söylemlerine, dinlerin emirlerine yer veren kutsal kitap ifadelerine dayandırmaktadır. Karşısında duran yeni yani modern ise kendisine deney, gözlem ve akıl üçgeninde alan yaratmaktadır (Kahraman, 2018: 19). Aydınlanma süreci ile ortaya çıkan ve ardından Sanayi ve Fransız Devrimleri ile net tanımları yapılabilen modernleşme sürecinin ardından kimlik kavramı çalışmaları çoğunlukla modernizm tartışmalarının içerisinde kendisine yer bulmaya başlamıştır. *"Kimlik sorunu, kültürel ve politik düzeyde ele alındığında, Fransız Devrimi öncesinde ve sonrasında oluşumlarla ilgili görünmektedir. Bu oluşumlar arasında endüstrileşme, kolonizasyon, milliyetçilik, kozmopolitizm, gibi olgular önemli bir yer tutmaktadır"* (Bilgin, 1995: 4).

Giddens'e göre; eski ve alışılmış olanın etkileri azaldığında ve yeniliği temsil eden moderne doğru bir geçiş olması durumunda, günlük yaşamda bazı farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklardan en temeli geleneksel alışkanlıkların edinildiği yaşam ile globaldeki farklılıklar arasındaki diyalog geliştikçe, kişiler öğrendikleri yaşam ve ortaya çıkan yeni alternatifler çerçevesinde yaşam biçimleriyle ilgili yeni bir karar vermek zorunda kalmaktadır. Özkişinin ortaya çıkış sürecinde de bu yaşam biçimleri konusundaki kararlardan alınacak sonuçlar önem taşımaktadır (Castells, 2006: 18).

Modern hayat sunduğu olanaklarla kent yaşamının zeminlerini hazırlamıştır. Bu büyük şehirlerdeki yeni yaşamlar özellikle yoğun ikincil ilişkilerin artması ve 'vatandaşlık üst kimlik' gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Dalbay: 2018: 29). Kimlik modernite sürecinde bu sancuları yaşarken portmodern çağda farklı arayışlar ortaya çıkmıştır. Modernite süreci bir iradenin teminatını esas alırken, postmodern süreç kişilerin özgürlüklerine odaklanmıştır. Bu doğrultuda kişilerin hürriyetine odaklanan postmodernizm sonucunda 'kimlik, beden ve özne' gibi konularda yepyeni tariflerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kahraman, 2007:5). Bununla birlikte modern çağ rasyonel düşüncenin öne çıkarak, fikirlerin laikleşmesi adına da adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Özellikle Avrupa'da laiklik gölgesindeki seküler hayatın kuramsal kısmına dair analizlerin izlerini de aydınlanmacı tavrın ortaya çıktığı modern çağda görmekteyiz (Kahraman, 2021: 50).

1.2.2. Postmodern Çağda Kimlik Değişimleri

Değişen yeryüzüne bakıldığında hayatı yaşama biçimleri farklılaşmaya başladıkça, reddedilemez bir biçimde tüketme alışkanlıkları da farklılığa uğramaya başlamıştır. Bunda kuşkusuz teknolojik devrimlerin payı bir hayli büyüktür. Üretimlerin fazla ve çeşitli hale gelmesi tüketenlerin alışkanlıklarını etkilemiştir. Bu değişikliklerle ilişkili olan postmodern tüketim kültürü, geç kapitalizm kültürel mantığı tanımıyla açıklanmaktadır (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 42).

Postmodernizm anlayış kimliğin devamlılığını reddetmektedir. Bu reddedişin etkileri de kültür üzerinde görülmektedir. Postmodernizmde kişilerin zihinsel irade birlikteliği bulunmadığından, eylemlerden ve bunların sonuçlarından mesul tutmak da mümkün olmamaktadır. Postmodernizm ile kültür arasındaki birbirine olan tesirini bu açıdan değerlendirmek önemlidir. Postmodernizm, kişinin eskilerde olduğu gibi kültüre bağlılığının ve muhafazakarlığının bir anlayışı göstermektedir (Akça, 2005: 11).

Postmodern dönemde iletişim araçlarında birtakım farklılıklar oluşmuştur. Geleneksel ve modern olan iletişim kanalları arasındaki uçurum bu çağda belirginleşmiştir. Bu dönemde komünikasyondaki en büyük değişim, tek yönlü bir anlayıştan çift yönlü bir iletişim sürecine dönüşüm olmuştur. Sosyal medya kullanımları geleneksel medya kaynaklarının yerine geçen güçlü bir alternatif olmuştur. Sosyal medyadan kullanan kişi paylaşacağı her şeyi kendisi belirlemektedir ve bu yeni iletişim aracı ücretsizdir. Aynı zamanda aktif bir katılım söz konusudur ve toplumsal karar alma mekanizması ön plandadır. Geleneksel medya da ise ortaya konulan fikirler ekonomik temelden bağımsız düşünülmemiştir. Katılım pasiftir ve bununla birlikte ücretlidir (Taşdemir, 2011: 645).

1.3. TÜRKİYE'DE KİMLİK KAVRAMI

1.3.1. Osmanlı Devleti'nde Kimlik Kavramı ve Cumhuriyet Dönemi

Tüm dünyada izleri görülmeye başlayan modernleşme süreci Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına almıştır. Osmanlı Devlet kurucularının Türk olduğu bilinmektedir. Devletin kimliğine bakıldığında ise sünni-islami bir kimlik öne çıkmaktadır. (Sözel, 1997: 71) Osmanlı Devleti'nin resmi dili Türkçe olduğu, ordusu bir Türk ordusu olduğu halde temel ideolojisinin islam üzerinden kurulduğu söylenebilir. (Ortaylı, 2007 : 28) Bu bilgiler çerçevesinde Osmanlı Devlet kimliğini esas anlamda dini inançların oluşturduğu görülmektedir. Türklük kavramının ise islamiyet kadar kimlikler üzerinde hakim bir bilinç oluşturulmadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'yle ortaya çıkan bir kimlik tanımı olan 'Osmanlılık'ın, toplumsal bir kimlik olduğunu ifade eden Ortaylı'ya göre; Osmanlılık kavramı devletin çok eski yıllarına dayanmamaktadır. Modernleşen Batı ülkeleriyle birlikte Osmanlı Devleti, Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan 'ulus' kavramıyla göz göze gelmiştir. Osmanlılık kavramı devlet kademelerinde kullanılan bir kavramken, devlet politikalarıyla halkın sahipleneceği bir nosyona dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle Osmanlılık bir 'halk kimliğine' evrilmeye çalışılmıştır (2010:77). Osmanlı

Devleti'nin batıdaki gelişmeleri takip ettiği ve bu doğrultuda faaliyetlerini ilerlettiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin modernleşmeye başladığı zamanlar 18. Yüzyıl da yaklaşık yirmi iki yıl süren Lale Devri'ne kadar uzanmaktadır (Karal, 83: 56). Osmanlı modernleşme dönemlerinde özellikle askeri anlamda yenilikler görülmektedir. Bunun yanında batının yaşam biçimleri ve tarzına karşı da bir hayranlık oluşmaya başlamış ve bu doğrultuda Osmanlı halkının yaşam biçimi ve zevklerinde de farklılıklar görünür olmaya başlamıştır (İnalçık, 1963: 627). Osmanlı Devleti'nin yüzünü batıya dönmesiyle geleneksel anlayış yerini değişime açık olma ve yeni olanı kabul etmeye bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nde Lale Devri ile başlayan ve yenilikler getiren modernleşme süreci Tanzimat Dönemi'ne dek daha çok askeri mercilerde kendini göstermiştir. Tanzimat Dönemi'nin ardından ise, yenilik hareketleri devlet kavramının daha fazla içinde bulunarak 'yurttaş' fikrini temele alarak teritoryal devlet anlayışına geçilmesi söz konusu olmuştur. Sarayın önderliğinde atılan bu adımın Osmanlı Devleti'nde halkta yurttaş bilincini yerleştireceği ve bir çeşit ulus – devlet kavramlarının gün yüzüne çıkacağı düşünülmüştür (Aydın, 1993: 32-33). Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme hareketleri Tanzimat'ın ardından II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde de sürmüştür. Batılılaşmanın etkisiyle bambaşka yeryüzünde bambaşka dünyaların da olduğunu fark eden Osmanlı halkı ve yöneticileri, bu fark etmeye başladığı dünyanın egemenliğine girmeye başlamıştır (Dikbıyık, 1994: 68). Yenilik ve değişim hareketleri kişilerin kimlikleri üzerinde direkt etki ederek ulusal kimlik bilincinin yerleşmesini sağlamıştır. Böylelikle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında halk ulusal kimliği konusunda bilinç sahibi olduğu gözlemlenmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Anadolu'nun eğitim düzeyi düşük halkını modern bir Türk ulusuna dönüştürmek ve medeni halklar arasında yer almasını arzulamıştır. Bunu yapmak için ilk iş olarak Osmanlı'ya dair izleri silmeyi amaçlamıştır

(Brockett'ten aktaran Şimşek, 2017: 218). Zira saltanatın ve hilafetin kaldırılması da bu faaliyetleri en temel örneklerdir. Cumhuriyet ile birlikte modern ve yeni bir dünyanın temelleri atılırken özellikle eğitim alanında batı ülkelerindeki gelişmeler yakından takip edilmiştir. Eğitimde bütünsel bir yaklaşım alınarak eğitimin birleştirilmesi adına Eğitim Bakanlığı birimi kurularak, öğretim faaliyetlerinin tek çatı altında toplanması sağlanmıştır. Bunun yanında din ve eğitimin ayrıştırılması yönünde bazı yeniliklere gidilerek, zorunlu din dersleri okullardan kaldırılmıştır (Berkes, 2008: 533).

Her ne kadar bu dönemde yani Cumhuriyet'in kurulduğu 1920'lerin başında ortaya konulan 'milli Türk' yaratma düşüncesi vücut bulmaya başlasa da bu amaç için Türkçe konuşan müslüman halkın varlığına da ihtiyaç duyulmuştur (Tezel, 2006: 35). Cumhuriyet Dönemi'nde muhafazakar kesimi ise Göle şöyle anlatmıştır: Yeni şehirli sınıfa hitap eden Cumhuriyet zamanla dönemin muhafazakarlarında bir dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır. Zamanla bu dönüşüm toplumdaki her iki kesimde de karma bir şekilde sürmüş, farklılıklar azalmaya başlamıştır (2000:17).

Bu dönemdeki modernleşme ve batılılaşma hareketleri, kendi toplumsal dinamikleri dışında başka bir medeniyetin sınırlarında, yeni bir kimlik arayışına girme süreci olarak yorumlanabilmektedir. Bu kimliğin batı ekseninde devam ettiği görülmektedir (Dikbıyık, 1994: 85).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, reformlar hız kesmeden devam etmiştir. Saltanat ve hilafetin kaldırılması ile dine dayalı yönetim biçimi yerini laik bir sisteme bırakmıştır (Dumanoğlu, 2005: 81). Laiklik; din ve din işlerinin birbirinden ayrılmasının yanında devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız tarafsız olması anlamını taşımaktadır. (TDK) Yeni kurulan ülkede laikliğin temel esasları arasında, modernlik vurgusu da öne çıkmaktadır. Global düzeyde insanlığın ulaştığı evrensel ilmi seviyeye Türk halkının da ulaşması adına tüm kurumlarda modern teknolojilerin kullanılması

önemsenmektedir (Dumanoğlu, 2005: 128). Bununla birlikte hukuk alanındaki düzenlemeler de laiklik görüşünü destekler nitelikte sürmüştür. Hayali kurulan modern yaşama geçiş için hızla yol alan devlet yetkilileri, yeni hukuk sisteminde önce medeni hukuk alanında faaliyetleri yoğunlaştırmıştır. Sosyal yaşamda da etkileri kısa sürede görülen bu düzenlemelerle cinsiyetler arasındaki eşitlik de sağlanmıştır (Ergil, 1990: 26). Tüm bu düzenlemeler yüzünü batıya dönen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının modernleşmesini sağlamıştır. Modern yükümlölük sosyal ve toplumsal yaşam içerisinde de etkilerini kısa sürede göstermiştir.

Nilgün Toker ve Serdar Tekin, kurulan yeni ölke sisteminde farklı alanda atılan bazı adımları ‘ortak iyi’ ismiyle tanımlamışlardır. Modern ve batılı olmak adına atılan bu adımları da detaylandıran Toker ve Tekin, bunları üç ana başlık altında toplamışlardır: *Milli kimlik, Pozitif bilime dayalı seküler zihniyet ve laiklik, kalkınma*. Milli kimlik kavramıyla, batı toplulukları gibi bağımsız olma, seküler bakış açısı ve laiklik başlığıyla ise, tıpkı batılı toplumlar gibi medeni olmanın vurgulandığı belirtilmiştir (2007, 89-93). Tüm bu anlatılar doğrultusunda gündelik yaşam içerisindeki dinamiklerde de eski ve yeni arasındaki çizgilerin net şekilde çekildiği görölmektedir. Toplum içerisinde de yine eski ve yeninin ne olduğu belirgin olarak anlaşılmış ve aralarındaki içerik farklılıkları anlaşılmıştır (Kahraman, 2021: 175).

Laikleşme süreciyle birlikte Kemalistler tarafından din olgusunu hem kamusal alanlarda çıkarılma faaliyetleri de başlatılmış Hatta dini inanış getirilerinin, bireyin sadece kendi kişisel yaşantısında yerine getirilmesinin gerekliliği topluma empoze edilmeye çalışılmıştır. Laiklik kavramı sadece din ve devlet işlerinin ayrılması şeklinde bir yasa maddesi olmasının dışında hem siyasal hem de gündelik ve toplumsal yaşamda da sekülerleşme faaliyetlere başlanmıştır. Kemalistlerden bu aşamada dini, Osmanlı’nın ilerici olamama ve gelişmesinin sebeplerinden olan ve sadece halk arasında sosyal hayatta var olması gereken bir olgu olarak tanımlamışlardır (Durmuşoğlu, 2019: 169). Bu sürecin en görönelir sonuçları gündelik yaşam dinamiklerinde meydana gelmiştir. Özellikle kılık kıyafet devrimi, dil

devrimleri ve tekke – zaviyelerin kapatılması yeni kurulan Türkiye’de seküler göstergelerin, yaşam biçimine yansımaları açısından yorumlanabilir.

İlk izlenim olarak kimliklerin tanıtılmasına önemli görülen giyim kuşam konusu Cumhuriyet sürecinin modernleşme yolunda ne önemseydiği hususlardan olmuştur. Dış görünüşte dini temsil eden en belirgin giysinin fes olması sebebiyle Atatürk, birincil olarak fesin kaldırılması konusundaki çalışmalara başlamıştır. Her ne kadar batılılaşma anlamında o zamana değin bazı adımlar atılmış olsa da dini bir simge olarak fesin daima olarak kalması seküler bir düzen açısından risk taşımaktaydı (Şimşek, 2017: 265). Bu bağlamda yeni oluşturulan Türk vatandaşı kimliğinin, sembolik kıyafetlerinden şapka öne çıkartılmış bu doğrultuda da şapka kanunu çıkmıştır. Şapka Kanunu; batıcılık, sekülerizm ve ulusçuluğun kurumsallaştırılma için devletin bedene yaptığı müdahalelere örneklerden biri olarak yerini almıştır (Şimşek, 2017: 270). Bununla birlikte kadınların, giyim kuşamında da daha modernleşme gittiği görülmektedir. Kıyafetlerdeki devrimler, zihinsel olarak kurgulanan düzen için atılan en zorunlu adımlardandır (Berkes, 2008: 548). Nilüfer Göle’ye göre; kadınlar sadece fiziksel görüntüleri ile değil aynı zamanda, ortak toplumsal etkinlik alanları ve dolayısıyla iş yaşantısında var olmaya başlamıştır. Kadın – erkek eşitliği bu yeni ülkenin modernleşme sürecinde önemli bir öge olarak görülmüştür. Kadın erkek eşitliğinin hayat tarzlarına yansıyan bu eşitlik, ortak kafe ve restoranlarda buluşup, çay kahve içebilme, balolarda dans edebilmeleri, el ele dolaşabilmeleri gibi ortak etkinliklerde kendisini göstermiştir (2011: 30-31).

Cumhuriyet sürecinde yeni düzenin baştan tasarlanarak modern bir temel üzerinden konulanması fikriyle hareket edilmiştir. Ortaya atılacak her şeyin ‘akıl’ ve ‘bilim’ teorilerine göre belirlenmesi önemsenmiştir (Kahraman, 2021: 172). *Cumhuriyet Türkiye’si egemenliği dinsel- geleneksel kaynaktan halk kaynağına kaydırarak, yeni devletin eski imparatorluktan siyasal bakımdan farklılaşmasını sağlamıştır. Bu farklılaşmaya rağmen, Osmanlı toplumsal yapısı Cumhuriyet’in en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Bu yapı bir yandan toplumun çeşitli*

ilişkilerinde İmparatorluk dönemindeki geleneklerin devamını sağlarken, öte yandan siyasal iktidarın da niteliğini biçimlendirmiştir. Konar: 318

Yeni Türk Devleti'nin kuruluş ve ulus inşası sürecinde toplumsal cinsiyet bağlamında da pek çok farklılık yaşanmıştır. Erkek ve kadınlar belli tanımlarla ayrıştırılmıştır. İdeal kadın / anne orta sınıf kadını Cumhuriyet'in ideal ve hegemonik erkek figürüyle ortak paydada buluşmuştur. Erkek ve kadınlar yeni sistemi bütünleştirmek adına minnet duygusu içerisindedir. Kadının minneti hem ulus devletine hem de ailesine karşıdır. Erkek ise devletin devamlılığını sağlamak adına hem ekonomik anlamda hem de askeri hizmetler doğrultusunda faaldir (Kancı, 2009: 105).

1.3.2. 1950 - 1980'li Yıllar Çok Partili Sistem ve Kentleşmenin Yarattığı Kimlik Değişimleri

Cumhuriyet tarihinin 1940'lı yıllarını dünyada yaşanan savaşlardan ayırmak mümkün değildir. Bu bağlamda yeni Türkiye her ne kadar II. Dünya Savaşı'na girmese de süreçten etkilenmiştir. Ülke içerisinde tek partili rejimin uyguladığı politikalar sonucunda halk kendini baskı altında hissetmiştir. Halka baskı uygulayan sistem kendi içerisinde yeni bir zengin sınıf yaratmıştır. Hal böyle olunca da halk iktidarı sert şekilde eleştirmeye başlamıştır (Eroğul, 1990:3).

Türkiye'de çok partili bir sisteme geçilmesi, muhafazakar kimliğe ivme kazandırmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk defa bu dönemde yani 1946 yılında kemalistlerin iktidarı sarsılmıştır. O zamana kadar Kemalist egemenliğe karşı zayıflayan milliyetçi ve muhafazakar kesim kendilerine yeni bir alan yaratmışlardır (Tekin, 2004: 107). Demokrat Parti'nin tarih sahnesine çıkması ve çok partili döneme geçiş sürecine halk her ne kadar ilk başlarda temkinli yaklaşırsa da sonrasında kısa sürede kabul etmiştir. Bunu izleyen sürecin ardından demokratik anlamda da önemli adımlar atılmıştır. Bunlar arasında özellikle tek aşamalı seçim süreci, yüksek öğretim kurumlarındaki özerlik faaliyetleri ve basın kanuna ilişkin düzenlemeler önemli

sayılmaktadır (Eroğul, 1990:21). Demokrat Parti'nin Atatürkçülük konusunda şekilsel bir anlayış benimsediği görölmektedir. Özellikle bir yandan Atatürkçü görünmek adına çabalamış öte yandan ise Atatürk Devrimleri'ne yeteri kadar önem vermemişlerdir. Atatürkçü bir imaj çizebilmek adına kendi dönemlerinde Anıtkabir inşaatını hızlıca bitirmişler ve bir Atatürk Kanunu çıkartmışlardır (Eroğul, 1990:79).

Demokratların CHP'nin ardından iktidara gelen ilk parti olması, toplum tarafından kabul görebilmek adına bazı değerlerin dışına çıkmadan sadık kalmalarını gerektirmiştir. Bu bağlamda iki konuya büyük önem verilmiştir. Biri antikomünist olmak, bir diğeri ise laiklik. Parti yöneticileri, dine ve sol görüşe yakın olmayan kişiler arasından seçilmiştir. Dönemin yükselişte olan sol faaliyetlerini yok etmek konusunda iktidar ile benzer görüşlere sahip olan Demokrat Parti, şeriatçı faaliyetlerin artmaması ve rejimin liberalleşmesi gibi konularda da iktidar ile hemfikir olmuştur (Eroğul, 1990:47).

Demokrat Parti, devamında ise Adalet Partisi'nin laiklik değerlendirmesi seküler seçkinlerin yorumlamasına göre değişiklik göstermiştir. Laik seçkinler, kişileri dine uygun kavramlardan soyutlayan düşünceyi savunmuştur. Bu partilerin fikirlerine göre, reel din ile asri olan zıtlaşmamaktadır (Demirel, 2004: 183).

Çok partili döneme geçişin ardından sekülerleşme hareketleri hem kamusal alanda paylaşılmaya başlanmış hem de otoritelerce seküleştirici hareketler artmıştır. Bunun bir sonucu olarak da sekülerleşmeye karşı olan İslami kesim ile seküler güçler arasında mücadele meydana ortaya çıkmıştır (Durmuşoğlu, 2022:52). Ülkemizde hem İslam kültürünün hem de Osmanlı'nın etkisiyle biat kültürü oluşturduğunun altını çizen Eğilmez'e göre, bu oluşan biat kültürüne başkaldırı ilk defa Atatürk devrimleriyle meydana gelmiştir. Ardından ise 1961'de kabul edilen ve 1971 darbesine kadar süren anayasa ile ikinci kez sekteye uğramıştır. Türkiye o tarihten bu yana net bir şekilde tekrar biat kültürüne teslim olmuştur (2018: 193).

1973 genel seçimlerinde ülkede yükselen son hareketi destekler bir sonuç çıkmıştır. CHP'nin yeni başkanı Bülent Ecevit liderliğinde parti sosyal demokrat bir kimliğe bürünmüştür. Parti içerisinde sağ görüşe yakın kişilerin ise zaten 1969 yılında ayrıldığı bilinmekteydi (Ahmad, 2006: 180). Seçimlerde CHP tek başına iktidar olmayı başaramasa da seçimi yine de kazanmıştır. Bu başarıda CHP'nin yeni sosyal demokrat kimliği etkili olurken, partiye oy veren seçimde de farklılıklar yaşanmıştır. Bu sefer Doğu ve Ortadoğu değil göç sonucunda şehirlerdeki yeni sanayi bölgelerinden de çok sayıda oy alınmıştır. Sosyal demokrasi kavramı bu yeni kentlilerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu süreçte dikkat çeken bir diğer husus ise sağ partilerle uzlaşma sağlanması konusunda olmuştur. Her ne kadar iki görüş arasında kültürel değerler bazında uzlaşma sağlanamasa da politik anlamda sağlanmıştır. Dönemin Milli Selamet Partisi lideri Necmettin Erbakan ve Ecevit uzlaşmıştır. Her ikisi de o dönemde yolluk halkı 'tekellerden' korumayı amaçlamıştır (Ahmad, 2006: 181-182).

Ecevit'in iktidar olduğu süreçte ülkedeki sağ görüşlü grup tarafından karşıt görüşlülere birçok saldırı olmuştur. Şiddetin en çok arttığı yıllardan biri olan 1977 yılında 1 Mayıs İşçi Bayramı'na katılan gruba karşı büyük bir saldırı olmuştur. 1978 yılında ise dönemin aydınlarından Gazeteci Abdi İpekçi'nin de içerisinde bulunduğu çok sayıda isme suikast düzenlenmiş ve şiddetin boyutu artmıştır. Yine aynı dönemlerde bazı gruplar tarafından 'laik' oldukları gerekçesiyle alevi inancına sahip olan halka karşı saldırılar yaşanmıştır. Saldırıları daha çok alevi halkın yoğun olarak yaşamını sürdürdüğü Sivas, Malatya, Bingöl gibi illerde yaşanmıştır (Ahmad, 2006: 187-188).

Toplumsal dönüşümde bireysel kimliklerin yaşam alanlarının önemli bir payı vardır. Bu doğrultuda Cumhuriyet dönemindeki 1950'li yıllardan sonra artarak süren kentleşme faaliyetlerinin özellikle toplumsal ve ekonomik yapıyı etkilediği bilinmektedir. Kentleşme, sanayileşme ve tarımsal süreçteki farklılaşmaların sonucuyla birlikte toplumsal değişme sürecini doğurmuştur (Kongar, 1998: 549).

Kentleşme kavramı, modernleşme süreci ekseninde değerlendirildiğinde ortaya geleneksel değerlerin aksine kente özel yeni fikirler ve davranışları da içine alan nüfus birikim süreci olarak yorumlanmaktadır. Kentleşme ise şehirleşme süreciyle ortaya çıkan yeni düşüncelerin toplumda görünür değişimler yaratması ve yaşam biçimlerine yansımaları olarak ifade edilmektedir (Aslan, 2004: 32).

1950'lerde büyük bir sıçrayış yapan Türkiye sinemasının bu durumu da, Türk siyasal ve sosyal hayatında bir dönüm noktası olan 1950 yılındaki çok partili sisteme geçişin bir sonucu olarak görülmektedir. Liberal Pazar ekonomisinin gelişmesiyle birlikte değişen üretim ve tüketim ilişkileri, köylerin ve kırsal alanın kapalı yapısını parçalanmış ve kırsal bölgelerden şehirlere büyük bir akın başlamıştır (Yalvaç, 2013: 17). 1960'lı yıllarda köy yaşamından kente doğru evrilen göç dalgasıyla bireysel dolayısıyla toplumsal birçok değişim kendini göstermeye başlamıştır. Araştırmalara göre, bu gelişmeyle toplumun yapı taşlarından aile kurumu da Cumhuriyet'ten sonra ki en önemli değişim süreçlerinden birine bu tarihlerde girmiştir. Kaplan'a (2004: 33) göre;

“1960'lı yıllardan başlayarak Türkiye, siyasal ve ekonomik açıdan büyük değişimler yaşamakta, toplumsal yapı değişirken yeni sınıflar oluşmakta ve bu oluşumlar yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen bu değişimin farklı boyutları sinemada aileyi işleyen filmlerde görülmektedir. Türk sineması bu toplumun içinden çıktığı için bu toplumdaki sorunları beslenerek oluşturduğu konularında gerçek hayatta karşılaştığı kahramanları yansıtmakta, Türk aile yapısı ve aile ilişkilerini sergilemekte, kimi kez bu yapıya ve bireylerin toplumsal konularına ilişkin farklı bakış açıları geliştirmekte, zihinlerde yeni sorunlar uyandırmaktadır.”

Türkiye'de kentleşme politikalarına dair belli dönemlerde 5'er yıllık kalkınma planları görülmektedir. Bu doğrultuda 1960'lı yıllarda ortaya konulan planlamada net bir kentlilik politikası tanımlanmazken 1970'li yıllarda ortaya konulan 5 yıllık

kalkınma planlamasında ülkede ileriki yıllarda kentleşme hareketliliğinin hız kazanacağına dair ifadeler yer almıştır (Erkan, 2002: 89).

Özellikle 1960 ve 70'li yıllar içerisinde toplumsal anlamda değişimler artmıştır. Bu yıllarda meydana gelen köyden büyük şehre göç süreciyle birlikte köylü kentli kavramlarının yanı sıra işçi - işveren ilişkisinden de bahsedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda geleneksel bağ tartışmalarının yanı sıra sınıf ayrımı konusundaki farkındalıklarla beraber toplumsal sınıf kavramı ortaya çıkmıştır (Kalaycıoğlu, Sarıbay, 2000: 391). Yine bu yıllarda, başta İstanbul ve Ankara olmak üzere pek çok büyük kentte, Türkiye'de kısa sürede toplumsal yaşamın önemli dinamikleri arasına giren gecekondu da kentleşmenin önemli dinamiklerinden olmuştur. Emre Kongar'a göre; *gecekondu sözcüğü zaman içerisinde resmi bir terim niteliği kazanmakla kalmamış, 'gecekondu mahallesi' , 'gecekondu halkı' gibi Türkiye'nin toplumsal gerçeğini biçimlendiren yeni kavramlar da yaratmıştır* (1998: 562). Kente göç eden kitlelerin burada karşı karşıya geldikleri, iş bulamama sorunu, onun beraberinde getirdiği yoksulluk ve konut problemi toplumsal bir destek ağı oluşturmuştur (Aslan, 2004: 80). Bu doğrultuda, ortaya çıkan toplumsal mücadeleler dönemin solcu örgütlenmelerinde kendilerine alan bulabilmiştir. Hal böyle olunca da o senelere kadar sağ tabanlı partilere oy veren bu mahallelerin, politik anlamda sol görüşe yaklaşarak muhalif bir kimlik kazandıkları görülmektedir (Pekdemir'den aktaran Aslan, 2004: 81).

Aynı dönemlerde işçi ve işverenlerin benzer mezheplere sahip olduğu bilinmektedir. Bu benzer mezhepler, iki toplumsal sınıf arasında ortak değerlerinde var olmasını sağlamakta ve kent yaşamına ortak toplumsal gruplarla katılmalarına zemin hazırlamıştır. Nitekim Anadolu'dan şehre giden işverenler, geleneksel bazı ritüelleri devam ettirmiştir. Bunlar Anadolu'da müslüman halkın kültürüne dair ritüellerdir (Duben, 2002: 33). İşçi ve patron arasında sadece ekonomik bağlamdaki meydana gelen sınıfsal farklılıklar, mezhepsel ortaklıklar ve geleneksel yaşam biçimi dinamikleriyle biraz da olsa azalmaktadır.

1960'lardaki dönüşüme detaylı bakıldığında güçlenen işçi sınıfının yanı sıra burjuva sınıfında da yükselişinden bahsetmek mümkün olmuştur. İşçiler Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (TÜRK - İŞ)'i ardından ise Türkiye Devrimci İşçi Konfederasyonu'nu (DİSK) kurarken, işveren burjuva sınıfı ise o zamana güvendikleri iktidar partilerinin yanı sıra Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği'ni (TÜSİAD) kurmuşlardır. Bu hamle pazar dengelerini ve beraberinde satın alma öğretilerini de değiştirmiştir. Bunun yanında bu yıllardaki önemli buluşlar da hem siyasal hem de toplumsal anlamda dönüşümü yaratan unsurlardan olmuştur. 1950'li yıllar Türkiye'sinde önce radyo, ardından 1970'lerde televizyonun gündelik yaşamda yer bulmasının sonucunda siyasiler halka kolaylıkla ulaşılabilmiş, siyasal partilerin artması farklı siyasi figürlerin de ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır (Ahmad, 2006: 167).

İslamcılar ile laik kentliler arasındaki en önemli fark kadınlara soruna dair fikir ve yaklaşımlarıdır. Bu bağlamda hem yeni işverenlerin hem de çalışanlarının ortaklaştığı bir diğer nokta da geleneksel namus algısı olmuştur. Özellikle kadınlar arasında giyim kuşam konusunda farklılıklar belirgindir. Bu aşamada, maddi olarak güç elde eden patronların düşünceleri değişmemiş, tam tersine bu güç ele geçtikçe geleneksel ahlaka dair görüşleri yaygınlaşmıştır (Duben, 2002: 33-34). Tüm bu süreçleri Kıray şöyle özetlemektedir; "1970'lerde meydana gelen taşradan kente göm hareketiyle büyük şehirler muhafazalarlaşmıştır" (Kıray, 1996: 161).

Yeni kentler taşradan gelen geleneksel ile kentteki modernin karşı karşıya geldiği alanlar haline gelmektedir. Kent yaşamının avantajlarından faydalanabilmek adına göç eden bu kitleler, alt nesillere geleneksel ve dini değerlerini aşılabilmek adına kent içerisindeki toplumsal yaşam dinamiklerinde bu değerleri göstermeye başlamışlardır. Bu bağlamda, geleneğin ve din modern hayat içerisinde kendine yeni bir üretim alanı bulmaktadır. Bu yeni alan içsel sekülerleşme hareketlerini başlatmıştır (Durmuşoğlu, 2022: 52). Geleneksel toplumsal düzenin göstergelerinden olan geniş aile kavramı da şehre göç süreciyle sorgulanmıştır. Bu bağlamda elde

edilen bulgular taşra şehirlerinden kente göç edenlerin zamanla akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı görülmektedir. Ancak yine de bu tarz bir yöresel ilişkinin tamamen bittiği söylenememektedir. Kentlerde her ne kadar geniş aile temsillerine rastlanmasa da akrabalık ilişkileri sürmüştür (Duben, 2002: 84). Bunun yanında, Cumhuriyet'ten önceki dönemde daha çok kırsal bölgede yaşayan ve geniş aile yapısına sahip olan Türk Ailesi, Doğan'ın (1996: 224–225) anlatımıyla; Cumhuriyet'ten sonra sanayi üretiminin artmasıyla kentlere g ve dolayısıyla işçi sınıfının doğuşuyla aile yapısında değişikliklere yol açmıştır. Fabrika vrelerine süreli ya da süresiz gerçekleşen işçi gleri ile geniş aile yapıları bölünmüştür. Bu bağlamda; ülkemiz kırsal ve tarımsal yanı ağır basan toplumların cinsiyet rejimi olarak kabul edilen “*geriatrik patriarki*”nin hızla değişime uğradığı, onun yerine “*ekmek parası kazanan aile babası erkek*” himayesinde olan cinsiyet rejiminin hakim olduğu bir ülkedir (Sancar, 2009: 301).

Bununla birlikte 1970'li yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda çocukluk yaşta verilen dini eğitime dair farklı görüşlerin ortaya atıldığı çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda Hacettepe Üniversitesi Sosyal alışma Bölümü'nce 1971 yılında gerçekleşen Ankara Altındağ Gecekondular Araştırması kapsamında bazı verilere ulaşılmıştır. Mülakat tekniğiyle gerçekleştirilen araştırmada dönemin gecekondular mahallesi sakinlerine çocuklarını kuran kursuna yollamak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Ailelerin yüzden 50'den fazlası çocuklarını kuran kursuna yollamak istediklerini söylemiştir. Araştırma sonucunda, soru yöneltilen 220 kişi çocuklarını kuran kursuna yolladığını ifade ederken 195 kişi yollamadığını söylemiştir. Araştırmanın ikinci kısmında ise, hayır cevabı verenlere nedenleri sorulmuştur. Mülakata katılanların yüzde 7.5'i gerek görmediğini, yüzde 17.4' dini eğitimin evde görülmesi gerektiğini, yüzde 21.5'i ise buldukları bölgede kuran kursu olmadığını söylemiştir. Bu cevaplar kente gelenlerin eski alişkanlıkları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu soru bir davranış sorusu değil tutum sorusu olarak nitelendirilebilmektedir (Kongar, 1993: 222-223).

Yeni kent yaşamında özellikle gençlerin fiziksel görünümünde de farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Buna bir nevi beden yol bedeni kullanarak ortaya konulan kimlik inşası yorumu yapmak yanlış olmayacaktır. Gençlerin özellikle 1960'ların sonlarında başlayan ve 1970'li yılların sonuna kadar birbirine benzeyen kılık kıyafetleri, fikirlerinin dolayısıyla kimliklerinin bir temsili olmuştur. Sadece giysiler değil saç ve sakal biçimlerini de bir ifade biçimi olarak kullanmışlardır (Bayhan, 2012: 434).

1.3.3. 1980 - 2000'li Yıllar Kent Hayatının Kimliklere Etkisi

1980'li yılların ikinci yarısı hem o yılları hem de günümüze kadarki tüm dönemleri, sosyal ve politik anlamda etkileyecek 1980 askeri darbesine şahitlik etmiştir. 1961 Anayasası ile gelen hür ortama darbe niteliğinde olan 1980 askeri darbesi ile siyasi yaşamın yeni baştan yaratımı hedeflenmiştir. Baskı, en başta sendikalar ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere sol görüşlü bireylere, aydınlara karşı olmuştur. Darbeyle her ne kadar 'Türk - İslam' düşüncesi pekişiyor gibi görünse de aşırı sağ görüşü benimseyenlere karşı da baskıcı bir ortam oluşmuştur. Bunun yanında siyasi parti ve liderleri de zora sokacak bir döneme girilmiştir. Partiler kapanmış, siyasi parti ve sendika liderleri başta olmak üzere çok sayıda kişi gözaltına alınmıştır. 1980 darbesinden sonra Yüksek Öğretim Kanunu'nun (YÖK) devreye girmesi sonucunda 1402 sayılı yasayla çok sayıda üniversite hocası görevinden uzaklaştırılmıştır (Ahmad, 2006: 196–197).

Ülkede Cumhuriyet'ten sonra henüz çok partili sisteme geçilmeyen dönemde İslami görüşü benimseyenlerin özellikle iş yaşamı, akademi çevresi ve çeşitli kültür sanat faaliyetlerinde ikinci plana atıldıkları görülmüştür. Bu anlamda 1980'li yıllar değişimin yılıdır. 80'li yıllara kadar ardı ardına yaşanan Arkan cihadı, İran İslam Devrimi ve 1980 askeri darbesi, islamın yükselişine zemin hazırlamıştır (Öz, 2023: 607). Özellikle üniversite gençleri arasında 1990'lı yıllara doğru bu fikir güçlenmiş ve görünür olmaya başlamıştır. Bu gençlerin hayat tarzlarında değişimler yaşanmış,

çeşitli sanat eserlerinde de görünür olmaya başlayan müslümanlık, bir politik tercihin ötesinde günlük hayatta toplumsal etkinlik alanlarında da kendisine yer bulmuştur. 1980'li yıllar muhafazakar kesim için yepyeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Özellikle büyümeye başlayan kentlerde cemaatleşme faaliyetlerinin başladığı görülmüştür. Turgut Özal liderliğindeki ANAP'ın tarih sahnesine çıkmasıyla, radikal islamcılar olmasa bile, dini birçok yapı Özal'a destek vermiştir. Özal'ın benimsediği liberal bakış açısı sonucunda gündelik hayatta bir rahatlanma yaşanmıştır. Dini grupların ekonomik olarak da rahatladığı bu dönemde özellikle üniversite gençleri arasında dindarlık artmaya başlamıştır. Başörtüsü yasaklarının ortaya çıktığı bu yıllar, dindar çevrelerin alanını genişleterek farklı sosyal çevrelere ulaşmalarını sağlamıştır (Öz, 2023: 608 -609).

1980'li yılların sonu 1990'lı yılların ilk çeyreği hem ekonomik hem de kent yaşamı değişiklikleri açısından önemlidir. Bu yıllarda özellikle dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın politikaları sonucunda eski, Müslüman kimliği öne çıkan kent (İstanbul) vurgusu belirgin olmuştur. Cumhuriyet Türkiye'sinde değişik ulus, ırk ve kültürlerden insanların bir arada yaşadığı kozmopolit bir kent olan İstanbul, bu dönem politikalarında Osmanlı dönemindeki kimliğini çağrıştıran şekilde lanse edilmiştir (Özbay, 2015: 196-197). Bununla birlikte 1980'li yıllara girildiğinde İstanbul'da hem fikirsel hem de bütünsel anlamda değişimler meydana gelmiştir. Eski İstanbul kavramı, Müslüman Osmanlı'dan kalan değerlere sahip çıkmış öte yandan yeni geleni de kabul etmeyerek ö'teki' olarak görmeye başlamıştır. Bu ötekileri kent yaşamına ayak uydurmakta zorlandığı düşünülen, aykırı ve kaba hareketlerde bulunan ve hatta yer yer maganda olarak tanımlanan kırsaldan gelen göçmenlerin oluşturduğu görülmüştür (Özbay, 2015: 198).

Zamanla göçle gelenler kente ayak uydurmaya başlamıştır. Artık köylü değil kentli olan bu yeni kentliler, kabul görmeye başlamıştır. Ancak kültürel ve yaşam biçimi açısından farklılıklar daha da net görünmüştür. Bu farklılıklardan en öne çıkan müzik tarzıdır. Arabesk müzik tarzı yükselişe geçmiştir. Arabesk müzik örneğinden

de yola çıkarak bu yeni kentli grup, kentli seçkin orta sınıfın yadırgamalarını ve eleştirilerini de dikkate almadan kendi rafine zevklerini ve yaşam biçimlerini sürdürmeye başlamışlardır. Bu yeni kültürel kodlar toplumun tamamına ulaşip egemen olmayı başaramamıştır fakat fazlasıyla gün yüzüne çıkmıştır (Tekeli, 2011: 167). Türkiye’de 1950’ler itibariyle artan iç göçün sonucunda şehirlerde aynı zamanda bir popüler kültür ürünü de olan arabesk, göçmen olmasa dahi kentte yaşayan birçok kişiyi dönüştürüp etkileyebilen bir unsur olmuştur. Tek başına ne köylü ne de kentli olabilen arabesk kültürü bu anlamda sınırları zorlayan bir özelliğe de sahiptir (Yalvaç, 2013: 52-53). *“Kentin kentliliği yitirip taşralılığın hakimiyetine geçiş döneminin bir ürünü olan arabesk, bir toplumsal durumun yansıma biçimidir aynı zamanda. Bir kitle kültürü ürünü olarak ideolojik, kültürel ve ekonomik olarak desteklenen bir yapı içinde de değerlendirilmektedir. Çünkü arabeskin ulaştığı kitleler ekonomik değer taşıyan bir pazar oluşumunu da beraberinde getirmiştir* “ (Yıldız, 2008: 142).

Cumhuriyet tarihi boyunca günlük hayat içerisindeki en büyük farklılıklar 1980’li yıllardan 90’lara devam eden yıllarda meydana gelmiştir. Özellikle bu değişimin, tüketim ritüellerinde, eğlence algısında, konuşma biçiminden yemek - içme kültürüne ve hatta spordan sanata kadar farklı alanlarda kendini göstermiştir (Kozanoğlu, 1996: 13). Bu değişimde kuşkusuz tüm dünyada meydana gelen değişimlerin payı büyüktür. Çünkü Türkiye bu süreçte dünyaya daha fazla açılmaya başlamıştır. Bu anlamda aile yapısında da yeni kuşakların batı kültürüyle kolaylıkla tanışması sonucunda toplumda hem ekonomik hem de kültürel anlamda dönüşümler meydana gelmiştir (Doğan, 2009: 182-183).

Yine bu yıllarda toplumsal değişimin bir diğer sebebi de renkli ve çok kanallı televizyonların evlerde yaygınlaşması olmuştur. Farklı tüketim alışkanlıkları sunan televizyonlar aynı zamanda yeni dünyaların da kapılarını aralamıştır. Bu anlamda zararsız bir eğlence sembolü olmaktan çıkan televizyon, azla yetinen kişilerin yerine ne kadar farklı olan varsa onu tüketme arzusu içerisinde olan bireyler koymuştur.

Kültürel anlamda değişimin boyutunu da televizyon aracılığıyla gördüğü yeni ışıltılı hayata özenen, sahip olmak isteyen insanların varlığı göstermektedir (Doğan, 2009: 184).

1990 yılı televizyon yayıncılığı için dönüm noktası olmuştur. Yayıncılık Türk Radyo Televizyon Kurumu (TRT) aracılığıyla süren devlet tekelinden çıkartılmıştır ve çok kanallı bir sisteme geçiş yapılmıştır. İlk denemede televizyondan 4 farklı kanaldan yayına geçişmiştir ve bununla birlikte vatandaşlar renkli televizyonla tanışmaya başlamıştır. Tüm bu dönüşümler halkın gündelik hayatına da ve yaşam biçimi ne de etki etmeye başlamıştır. Toplumsal yaşam televizyon yayın akışına göre dizayn edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda küçük yaştaki izleyiciler kendilerine uygun çizgi film kuşakları kaçırmamak adına okuldan hızlıca eve gelirken, daha genç izleyicilerin favori televizyon içerikleri yabancı ülkelerde çekilip kanala alınan diziler olmuştur. Tüm bu dizi karakterleri gençlere özellikle giyim kuşam başta dış görünüşler konusunda alternatifler sunmuştur. Hatta dizi karakterlerinin adlarını dahi kendi aralarında takma ad olarak kullanarak hitap şekillerine dönüştürmüşlerdir (Körün, 2023: 899 - 900). Televizyonun yanı sıra Türkiye sinemasındaki temalarda da ülke konjektörüne göre farklılıklar yaşanmıştır.

“1980 Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Liberal ekonomi politikası ile her şey piyasa malı olarak değerlendirilirken; tüketim olgusu da yerleşmiş ve toplum bir depolitizasyon sürecine girmiştir. 12 Eylül’ü eleştiren filmler pasif kalırken, aydınlarda kendi kişisel sorunlarına gömülmüşlerdir. İleriye dönük bir adım olarak kadın kahramanların rollerinin değiştiği filmlerin sayısında artış görölmektedir. Kadının cinsel özgürlüğü ve bunalımları sinemada yer almaya başlamıştır” (Pösteki, 2012: 17).

Türkiye sanayileşmesinden yeniliklere imza atılan yıllar olan 1980 ve 1990’lar, yeni süreçlerin habercisi olmuştur. 1980 yılında sanayide dışa açık bir strateji geliştiren Türkiye, 1990 yıllara gelindiğinde ise yeni bir strateji benimseyerek ekonomik entegrasyona geçmiştir (Türkkan, 2001:105). Ülkemizde sanayileşmenin

getirdiği sonuçlara değinen Merter'e göre; İsmine gç denilen 'sosyal hareketlilik' sanayileşmenin sonucunda artmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan kentleşme süreciyle beraber sosyal kurumlar etkileşime ve değişime uğramıştır. (Merter, 1990: 77). Bu sosyal kurumlarda değişimin en temel taşıyıcısının aile olduğu söylenebilir. Sanayileşme sonucunda ortaya çıkan "kapitalist işletmeler, aile ve toplum arasında süregelen olumlu gelişmeleri olumsuz yönde etkilemiş, çatışma ortamının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arada kalan aile kurumu da varlığını devam ettirebilmek adına, işlevinde bazı değişikliklere giderek dönemin koşullarına uyum sağlamaya çalışmıştır" (Özbay, 1984: 36).

Sanayileşme ile birlikte, akrabalık sistemine bağlı kapalı yapı dağıldığı için, akraba çevresindeki evlilik oranında düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Kadın ve erkekler evlilik öncesinde anlaşarak evlenme kararı vermişlerdir. Az çocuğa sahip olmak isteyen aile bireyleri arasındaki eşitliğin de geliştiği görülür. Ailenin üzerinde bir çeşit otorite durumda olan akrabalık ilişkisi eskisi gibi olmadığı için, kişilerin kendi kararlarını vermeleri kolaylaşmış ve boşanma oranlarında artış yaşanmıştır (Atalay, 1983: 34).

1990 yılının son çeyreğinde daha sonra birçok araştırmada 'postmodern darbe' olarak nitelendirilecek 28 Şubat süreci yaşanmıştır. Bu süreçte kemalizm uzun yıllar boyunca temeli olarak kabul edilen laiklik kavramına yeni bir suret eklenmiştir. İlimli ve milli islam kavramları bu süreçte ortaya çıkmış dini ritüellerde alışılmışın dışında farklılıklar gündeme gelmiştir. Türkçe'nin ibadet diline yerleşmesi tartışılmış, kadınların cuma namazına gitmesi konusu sık sık konuşulmuştur. Yine 28 Şubat sürecinde türbanlı öğrenciler üniversiteye alınmamıştır. Aynı zamanda dini eğitim vere İmam Hatip isimli eğitim kurumlarının ortaokul eğitimi veren bölümleri kapatılmıştır. Tüm bu gelişmeler neticesinde dönemin kamusal alanlarında dinin görünürlüğü azaltılmaya çalışılmıştır (Bora, 2017: 181 -182).

1.2.4. 2000'li Yıllar ve Muhafazakar Kimliğin Yükseliş

2000'li yıllar Türkiye'ye ekonomik kriz ortamında gelmiştir. 2001 yılında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), kendini halka tanıtırken Milli Görüş Hareketi'nden farklı olduğunu ispatlamaya çabalayarak çalışmalarına başlamıştır. 2001 yılındaki ekonomik krizin ardından 2002 yılında tek parti olarak iktidara gelen AKP, günümüze kadarki tüm seçimlerde iktidar partisi olmuştur. AKP bu siyasal gücü arkasına alarak iktidarda olduğu süre zarfında anayasada birden fazla kere ciddi farklılıklar yapmıştır. AKP tarafından parlamenter sistemin ortadan kaldırılıp yerine başkanlık sistemi uygulamasının getirilmesi bu süreçte ortaya konulan önemli değişikliklerdendir (Esen ve ark., 2023: 55-56).

AKP'nin tarih sahnesine çıktığı 1990'lı yılların sonunun solcuların kendilerini halka anlatmaları için de uygun zamanlar olarak görülmüştür. Ancak sol hareketlerin aktif olamadığı noktada önce Refah Partisi 'adil düzen' sloganıyla dikkat çekmiş hemen arkasından da AKP, 'muhafazakar demokrat' bir imajla ortaya çıkmıştır (Öngider, 2008: 1000).

İktidara geldikten sonra hızla gücü elinde bulunduran AKP, 2007 yılında kitlesel protestolara maruz kalmıştır. Halk gücü elinde bulunduran iktidara karşı ülkenin her yerinde 'Mustafa Kemal'in Askerleriz' sloganıyla büyük Cumhuriyet mitingleri düzenlemiştir. Bu dönemde ordu Kemalistleri bu mitingler konusunda yüreklendirmiş, hükümeti "Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı gidiş" içerisinde olduğunu düşünmüştür (Bora, 2017: 175-176). İktidara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Cumhuriyet Mitingleri öfkesi: *"AKP'nin dayandığı ve geliştirdiği yeni burjuvazi ve yeni orta sınıf seçkinleri ile eski seküler burjuvazi ve seçkinler arasındaki mücadeleden de besleniyordu; nitekim Kemalist "çağdaşlık" söylemi bu vadide, AKP'lileri/muhafazakarları taşralı/türedi/"kavruk" bir çirkinlik suretinde resmeden bir sınıfsal ırkçılık karakteri kazanabildi"* (Bora, 2017: 184).

Cumhuriyet mitinglerinin ardından vatandaşların AKP'nin politikalarını protesto etmek amacıyla gerçekleştirdiği büyük kitlesel eylemlerden bir diğeri de

Gezi Direnişii olmuştur. İktidarın doğa tahribatına dönük projelerini duyurmaya başladığı bir dönemde Gezi Parkı'nın yıkılacağı haberi büyük tepki toplamıştır. Parkın yıkılmaması için Taksim Meydanı'nda bir araya gelen gruplara karşı ortaya konulan orantısız güç sonucunda Türkiye'nin her yerinde çok büyük tepki eylemleri gerçekleşmiştir. Bu kitlesel hareket Gezi Parkı savunuculuğunun ötesinde iktidar politikalarının eleştirildiği bir tepkiye dönüşmüştür. Bu tepki sonucunda kısa sürede Taksim Meydanı'nda, Gezi Parkı'nda buluşan halk iktidarı istifaya çağırmıştır. (Esen ve ark., 2023: 71).

Ak Parti'nin iktidara gelmesinin ardından toplumsal yapılarda meydana gelen değişiklikler günümüzde daha net gözlemlenmektedir. Yasin Aktay'a göre, İslamın dinamiklerine uygun şekilde süregelen yaşam biçimi bir dönem toplumda çok da baskın olmamıştır. Ancak kimlikleri açıkça yaşama arzusuyla politik görüşler ve dolayısıyla yine yaşam şekli kamusal alanda görünür şekilde ortaya çıkarılmıştır (2009: 1267).

Cumhuriyet Dönemi'ne bakıldığında AKP'nin iktidara geldiği süreç şöyle de yorumlanabilir: Yeni ve laik Türkiye'de İslamcılığın vardığı bir son aşama... Bu bağlamda AKP ulaşılan hedef olarak örf ve adetlerden arınmış bir politik yapı olmamıştır. Çünkü İslamcılar, yönetim düzeyinde nasıl bir devlet yapısı istediklerine net yanıtlar verememişlerdir. İslam dininin buyurduğu şekilde namaz kılmak, kadınların başını kapatması, yılın belli zamanlarında oruç tutmak gibi faaliyetler çağdaş ve laik bir yönetimde de zaten uygulanabilmektedir. Ancak devlet yönetimi konusunda ortaya atılmış somut var teori oluşmamıştır. İslamcıların politikayla ilişkisi sadece seküler yaşam biçimini benimsemiş kişileri yer yer huzursuz edecek aşamada kalmıştır (Kıvanç, 2009: 74-75).

Türkiye'nin sekülerizm anlayışı, islamiyete ait dini dinamiklerin kamuya ait alanlarda yok sayılmasına dönüktür. Böylelikle 1980'li yıllardan bu yana süregelen 'başörtüsü' tartışması AKP Hükümeti döneminde artarak sürmüştür. Cumhuriyet'in

79. Yılının kutlandığı olan 2002 senesinin 29 Ekim'inde yaşanan olaylar bu tartışmalara yeniden zemin hazırlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer kutlamaya Ak Parti milletvekillerinin başörtülü eşlerini davet etmemiştir. Bunun tutum içerisinde bazı seküler kesimlerin de yer aldığı çok çeşitli çevrelerce eleştirilmiştir. Bu durum Cumhuriyet'in kazanımı olan seküler göstergelerin kamusal temsillerini etkilemiştir (Göle, 2023: 84).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE TARİHSEL SÜREÇTE FARKLILAŞAN KİMLİKLER: SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİKLER

Muhafazakar ve seküler kimlikler temel anlamda yaşam biçimi farklılıklarıyla ayrılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde kimlikler ilk olarak cinsiyet farklılıklarına karşı sergiledikleri tavırlar ekseninde ele alınmıştır. Ardından Türkiye'deki seküler ve muhafazakar kimlikler tercih ettikleri meslekler ve dış görünüş kodları ekseninde araştırılmıştır. Aynı zamanda bu iki kimlik, sosyalleşme adına ortaya koydukları tavırlarla (Eğlence / boş zaman, yeme / içme) incelenmiştir.

2.1. MUHAFAZAKAR KİMLİKLER

Muhafazakarlık kavramına bakıldığında temelde iki farklı anlayış ortaya çıkmaktadır. Birincil olarak muhafazakarlık kavramının Fransız İhtilalinden sonra değişen dünya düzenindeki 'modern' havaya karşıt olarak doğduğu düşünülmektedir. Bu düşünce kapsamında muhafazakarlar Fransız Devrimi öncesindeki skolastik düşünceye bağlı kalmışlardır. Soyut düşünce hakimdir ve bireyselliği reddeden bir anlayışa sahip oldukları bilinmektedir. Bunun yanında ikinci bir muhafazakarlık tanımı olarak, muhafazalar var olanı katı biçimde savunan bireylerdir. Zihinsel güç ile fark yaratabilmenin yanı sıra var olanın olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini de savunmuşlardır. Bu durum muhafazakar kesimin sınıfsal farklılıkları da olduğu gibi kabul etmesi sonucunu doğurmuştur (Demirel, 2004: 342 -343).

Gelenek; değişime ve yeniliğe kapalı bir yapı sunmaktadır. Yeninin varlığını koruyabilmesi için benimsenmesi ve nesiller boyunca istikrarlı bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle değişim ancak geleneğin bünyesine bütünleşik bir şekilde uyarlanabildiği ölçüde gelenek tarafından kabul edilir (Armağan, 1992: 22 -23). Muhafazakar bireyler için geleneğin himaye edilmesi önemlidir. Gelenek bilincinin topluma ve kişiye kimlik kazandırdığına

inanmaktadırlar. Bu kimlik ait hissetme duygusuyla eşdeğer görülmektedir. Muhafazakarlara göre gelenek geçmişten günümüze taşınan kaide ve değerlerin tamamıdır (Heywood, 2007: 89 -90).

Din olgusunun kamusal alanlarda görünürlüğü'nün artması son yılların tartışılan konuları arasında yerini almıştır. Muhafazakar bireylerin kamusal alanlarda hem seküler hem de dinsel bir üslupla var olduğu gözlemlenmektedir. Muhafazakar sınıfın kamusal alanda kendini var etmesinin ardından doğal bir gelişim olarak hem yeni sosyalleşme alanları yaratılmış hem de iletişim araçlarında bazı yenilikler ortaya çıkmıştır (Göle, 2023: 389).

Muhafazakar bireyler genellikle yalnız yaşamak yerine aileleriyle aynı evlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bunun yanında muhafazakarların yaşama fazlasıyla uyumlu kişiler oldukları da bilinmektedir. Aynı zamanda hem sahip olduklarına şükretme hem de çok fazla çalışmak öne çıkan özelliklerindedir. Bu yönleriyle günümüzde muhafazakarlar kapitalist sistemin dayattığı her zaman daha fazlasına sahip olma arzusunayla zıtlaşmaktadır (Demirel, 2004: 344).

Esasında standart yaşama dair birçok aktivite ve eylemde muhafazakarlık olarak tanımlanabilmektedir. Bazen balık tutmak bile muhafazakar bir faaliyettir. Sonuçta muhafazakar eylem bazı şeylerde büyük kazanımlar elde etmek değildir. Yapılan faaliyeti sadece sevdiği için yapmak da muhafazakarlık tanımı içerisinde sayılmaktadır. (Oakeshott, 1990: 177 - 178). Mufazakarlık bir direnç biçimi denilmesi de yanlış olmamaktadır. Muhafazakarlarda yeni ile birlikte ortaya çıkan farklılıklara karşı bir direnç geliştirme söz konusudur (Ergin, 1996: 270).

2.2. MUHAFAZAKAR KİMLİKLERE İLİŞKİN TEMSİL KODLARI

Cinsiyet Kodları

Erkeğin üstünlüğüne dayanan aile tiplerine ataerkil aile denilmektedir. Baba ailesi olarak da tanımlanan bu aile yapısında son kararlar erkektedir. “Ataerkillik bir toplumda kültürel, dinsel, sosyal, politik ve ekonomik konularla ilgili olan tüm kurumlarda ki erkeğin kontrolü olarak nitelendirilmektedir.” (Amoussa, 2017: 35). Baba ve tüm aile üyeleri babanın atasının dinine bağlıdırlar. Baba otoritesini genel anlamda dinden alır. Ataerkil ailede kadın ve erkeğin yapacağı işler farklılaşma bu durum da ataerkil ailede erkeğe üstünlük verilmesine sebep olmuş, kadının ise anaerkil yapıdan gelen, hem aile hem de toplum içindeki yerini sarsmıştır. Kadın evlenince erkeğin ailesine dahil olur. Baba ailenin bütün mallarına sahiptir, mülk bölünmez ve baba onları dilediği gibi kullanır (Gökçe, 1996: 58). Baba Hukuku düzeninin hakim olduğu yerde evli erkek çocukların eşleri, kocalarının büyük ailesine katılmakta, dolayısıyla kendi ailelerini terk etmektedirler (Freyer, 1957: 174).

Günümüzde ataerki kavramına baktığımızda, kadınların hemen hemen birçok toplumda ikincil planda oluşu ve ezilmeleri üzerine ortaya çıkan feminist akımlarca, kadın hareketleri içerisinde sık sık başvurulduğunu görülmektedir. Farklı yaklaşımlar ataerkilliği değişik şekillerde açıklamaya çalışsalar da kadınlar üzerindeki eril tahakkümü tanımlayarak, günümüzde genel olarak kabul gören bir olgudur (Özbudun, 2018). Ülkemizde köy ailesi olarak da tanımlanan bu aile yapısı anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aileye nazaran daha çok geniş bir aile yapısına örnek gösterilebilir. Aile kurumu içerisinde birbirine kan bağı ile bağlı bulunan birden fazla bireyin bulunduğu kırsal aile yapısında, feodal bağlarında bir hayli güçlü olduğu görülmektedir. Baba otoritesinin en güçlü hissedildiği aile yapısına sahip olan kırsal bölge ailelerinde, çocuklarının evlilik kararları başta olmak üzere birçok konuda son söz babanıdır (Kocacık, 1986: 15). Bu anlayış beraberinde kız

çocuklara nazaran erkek çocuklara daha fazla önemsenmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Doğurganlık oranının da yüksek olduğu kır ailesinde, bazı bölgelerde erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesine açık olan anlayışlar hakimdir. Aynı zamanda akrabalık ilişkilerinin de önemli olduğu görülür (Şahinkaya, 1991: 192). Genel olarak küçük yaşlarda köy işlerini yapmaya başlayan erkek çocukları, tarla ve hayvan bakımı işlerini üstlenir. Kız çocukları ise ev işleri ve varsa küçük kardeşlerin bakımını üstlenmeye başlar. Otorite ailenin en yaşlı erkeğindedir. Zaman zaman saygı ve itaat otoriteden baskındır (Oktay, 1989: 211).

Aile kurumunun temeli karı – koca ilişkisinin önemi içerisinde çocuk sayısının artmasına dayanır. Cinselliği sadece evli olan kadın yaşayabilir. Erkeğin evlilik dışı ilişki yaşaması ayıplanırken, kadınlar ağır cezalara çarptırılır. Bir erkeğin var olduğu hiçbir ailede kadın otorite sahibi olmaz (Erdentuğ, 1977: 34).

Günümüz toplumlarında kadınlık naiflik, kırılğanlık, zayıflık olarak adlandırılırken erkekliğin güç, koruyucu ve sahiplenici bir algı yaratması erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurmasını sağlamıştır. Gücünü korumacı tavrından alan erkek bu hakimiyetiyle kadının toplumsal rolünü de sarsmıştır. Toplumun onlara biçtiği role göre zamanla bu ortak durağan özellikleri karakterleri olarak benimseyen bireyler, kişiliklerini bu doğrultuda oluşturmuşlardır. Lenin'e göre; kadının yaşadığı ev dışında ki herhangi bir işte çalışması, bir mutfak işinden, bir devlet yönetimi görevine kadar tüm toplumsal işlerde kabiliyetlerini göstermesinden daha normal bir şey olamazdı. Kadının toplumsal yaşamda yer alması durumunda başarılı sonuçlar elde edeceğinden emin olan Lenin için önemli olan kadınların büyük başarıları değil, görünmeyen günlük işleridir (Marx, Engels, Lenin, 2013: 12).

Toplumsallaşma sürecinde kadın ve erkeğe, toplumsal cinsiyet düzleminde biçilen roller, farklı tarihsel dönemler ve toplumlara göre farklılık gösterse de özellikle Türkiye gibi erkek egemenliğinin hakim olduğu toplumlarda, kız

çocuklarına duygusal, hoşgörülü ve anlayışlı karakter özellikleri empoze edilirken, erkek çocuklarının kavga etmeyi bilen, özgürlük ve bağımsızlığına düşkün bir kişilik kazanması daha kabul görmektedir. Çok yaşta bireylere empoze edilen bu roller, erkek 'eyleyen bir özne' olarak görülürken, kadın 'değerin taşıyıcısı/nesnesi' olarak görülmektedir (Mulvey, 1993: 24). Ülkemize toplum yapısına baktığımızda da erkek ve kadın rollerinin keskin çizgilerle belirlendiği görülmektedir. Hane içindeki birçok iş kadının sorumluluğundayken, para kazanılan ve ekonomik olarak aile ayakta tutmaya sağlayan dışarı işleri erkeğe aittir. Son yıllarda iş dünyasının farklı alanlarında kendine yer edinen kadın her ne kadar kendisine yüklenen geleneksel rollerde bazı değişiklikler yaşasa da genel algı yıkılamamış, kadın ve erkeğin ev içinde ki rollerinde büyük değişimler yaşanmadığı görülmektedir.

Ülkemiz toplumuna dair bizlere kodlar sunan bir disiplin olan masallar aynı zamanda çocuk yaşlarda zihnimize temas ettiği için de yaşamımız boyunca unutulmayan hikayelerdir. Sezer'e göre; masallar devam etmesi toplumsal kabule bağlı olan her daim doğurgan olduğu için dişi özelliklere sahiptir. Otoriteyi sorgulamak yerine, yanında olan, aşk anlatılarında bir kalıbı devam ettirmenin ötesine geçemeyen, cinsiyetçi masallar ağızdan ağıza yayılmıştır ve kemikleşmiştir (Sezer, 2010: 13 -15). *Bazı masallarda, çirkin bir kurbağanın içindeki gerçek güzellik gösterilecek kişiye belli bir bilgi kuramı aşulamaya çalışır. Fakat büyüünün bozulması için öpücüğe gereksinim duyan hayvan, her zaman için yakışıklı bir prestir, prensen değil.*" (Tseelon'den akt. Sezer, 2010: 25).

Meslek / Eğitim Kodları

İnsanların geçimini sağlamak için seçtikleri meslekler, onların sosyal konumlarını, alışkanlıklarını ve davranışlarını şekillendiren, sosyal çevrelerini ve ilişkilerini belirleyen bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla mesleki formasyon ve alınan eğitim kişinin zevklerini, yaşam tarzını ve ilgilerini de yönlendirmektedir. Kişinin

mesleği, ekonomik durumu, sosyal tabakası, sosyal itibarı ve etkileşimi hakkında fikir verir (Sunar 2020b: 32).

Çalışmanın ilk kısmında Türkiye’de yaşanan iç göçleri ve sonuçlarına değinilmiştir. Bu noktada göçle birlikte köyden kente gelen bireyler, kentteki yaşamda ekonomik özgürlük edinebilmek adına çeşitli meslekler de çalışmaya başlamaktadır. Bu mesleklerin başında hizmet sektörünün geldiği söylenebilmektedir. Zaten hali hazırda kentte yaşayan yüksek gelirli kişiler yaşadıkları apartman dairelerinde çeşitli hizmet alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu meslek gruplarının başında gündelikçiler ve kapıcılar gelmektedir. Bu meslek gruplarının ortaya çıkması sınıfsal çatışmaya da örnek oluşturmaktadır (Özyeğın, 2003: 58)

Giyim Kodlar

Toplumsal cinsiyet bağlamında özellikle İslamiyet’in kabulünün aradında kadınların giyim tarzında radikal değışiklere gidilmiştir. Bununla birlikte mevsim koşulları ve yaşanan coğrafyalardaki kültürel farklılıklar da tarzlar üzerinde etkili olmuştur (Gürer, 2015: 51).

Müslümanların giyim kuşamında dini buyruklar esas oluşturmuştur. Kuranın Ahzab Suresi’nin 59. Ayetinde hür ve müslüman kadınların gayrimüslim kadınlardan ayrılabilmesi ve sokakta taciz edilmeden dolaşabilmeleri için kıyafetlerinde kapalılığa gidilmesi ve bunun yanında başlarını örtlemeleri buyurulmuştur. Ayrıca müslümanların giyimlerinde genel olarak kirlı olmayan pak kıyafetler dikkat çekmektedir. Maddi gelirleri yüksek olsa dahi gösterişten uzak giysileri tercih etmektedirler (Tez, 2008: 227: 228).

Günümüzde özellikle ‘muhafazakar kadın’ temsillerine bakıldığında hem geçmişteki gibi gelenek göreneklere bağlı hem de aynı zamanda siyasal özne olan kadın imgesi ortaya çıkmaktadır. Muhafazakarlık içerisinde kadın, bir birey haline geldiği modern zamanlarda özellikle aldığı eğitimlerle dönüşüm yaşamaya

başlamıştır. Bu eğitimli muhafazakarlar islamın gerekliliğini yerine getirirken yer yer ailelerinden gördükleri öğretilerin dışına çıkmışlardır. Özellikle kıyafetlerinde kendini gösteren bu farklılık, dönem dönem tutum ve tavırlarına da yansımıştır. Eğitimli kadınlar estetize edilmiş yeni bir yaşam biçimini ortaya koymuşlardır. Eğitimli muhafazakar kadın giysi seçimine bakıldığında beden hürriyetini kazanması modern çağdaki kadınların tarzlarının aksine örtünmeyle ilişkilendirilmiştir (Yücebaş, 2013: 147 - 148).

Mekan Kodları

Radikal islamın yükselişe geçtiği süreçlerde Türkiye’de çağdaşlığın yapı taşı olarak üniversiteler görülmeye başlanmıştır. Muhafazakarlığın örf ve adetlerine sıkı sıkıya bağlı ve bilgisiz olarak görüldükleri bu dönemde, müslümanlar kendilerine ‘modern’ mekanlarda alan yaratmaya çalışmışlardır (Göle, 2000: 131). Kadınlar söz konusu olduğunda ise cinsiyetler arasındaki eşitsizlik mekansal açıdan da baş göstermiştir. Kamusal mekanlarda belli sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Müslümanların yaşam biçimlerine dair sınırları güçlü tutma amacıyla uygulamaya geçtiği bu ayrışmalar, seküler kesim arasında da benzer sınırların yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Göle, 2000: 146).

Metropol kentlere genel olarak bakıldığında, benzer grupların bir arada yaşamayı önemsemediği görülmektedir. Hısımlık ilişkisi bulunanların yanı sıra aynı politik düşünceye ve dini gruba mensup kişiler de kentsel yakınlık kurarak ilişkilerini sürdürmüşlerdir (Özden, 2008 : 176).

Dinin bütünleştirici yönü, islam dininde de görünür olmuştur. İslam dinine mensup kişilerin müşterek alanı ibadethaneleri olan camiileridir. Camiler ortak bir kimlik yaratılmasını basitleştirmişlerdir. Camiler kentsel yaşamla birlikte farklı işlevleriyle de modern yaşamda kolaylıkla yer edinmişlerdir. Bir çeşit ‘sosyal mekan’a dönüşen bu ibadethaneler sosyal yardımların toplanması ve gündelik yaşama dair dini sohbetlerin de yapıldığı bir alan olmuştur (Weyland, Öncü, Petra, 2000: 32).

Göle'ye göre, hem ekonomik hem de kültürel liberal müslümanların yaşam biçimine yeni alternatif sunmaya başlamıştır. Basındaki bir takım yaklaşımlar İslami hayatı benimseyen kişilerin yaşam biçimine bazı yenilikler sunmaktadır. Özellikle yaratılan yeni eğlence, konaklama mekanları İslami hayata dair bazı kodları taşımaktadır. İçerisinde alkol bulunmayan içki seçenekleri, kadın ve erkekleri birbirinden ayıran plajlar öne çıkan özelliklerindedir (2000: 153)

Şehirleşme, dini timsalleri zamanla kendi yarattığı yeni göstergelerle revize etmiştir. Bu aşamada en belirgin örnek olarak kentte ibadetin kolaylıkla gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılabilir. İnanç sistemi içerisindeki ibadet alanlarının şehir hayatı içerisinde kolay ulaşılabilecek alanlara dönüşmemesi fark edilmektedir. (Meriç, 2005: ?) Günümüzün Türkiyesine bakıldığında ise geleneksel şehirlerin önemli noktalarında yer alan camiiler, bireylerin ibadet gereksinimlerini karşılamının ötesinde fikinsel ve simgesel birer kurum halinde düşünülmektedir (Serter, 2018:295).

Eğlence / Boş Zaman Kodları

Türkiye'de kentleşme sonuçlarının en belirgin olarak görüldüğü 1980'li yıllarda kafe kültürünün gelişimiyle birlikte, geçmişi Osmanlı dönemine dayanan kahvehaneler sadece belli bir kesime hitap eden alanlar haline gelmiştir. Gündelik bakışta daha çok çalışmayan üşengeç kesimin vakit geçirdiği alanlar olarak görülen kahvehanelere karşı negatif bir bakış gelişmiştir (Ahıska, 2006: 287). Modern kent mekanlarına nazaran kahvehaneler bugün ahi gerek dekoratif özellikleri gerekse de menü seçenekleriyle daha geleneksel bir görünümü sahiptir. Gelenekçi ve muhafazakar düşünceye sahip kişilere hitap eden mekanlar haline gelmişlerdir.

Yeme / İçme Kodları

Yeme - içme ritüelleri üretim ve tüketim alışkanlıklarının yanı sıra çok sayıda dinamiği de etkilemektedir. Bu dinamikler içerisinde inanca bağlı seçimler de vardır. Toplulukların yemek kültürü sosyal, kültürel ve iktisadi koşullara göre de

değişkenlik göstermektedir. Besirli'ye göre; sosyolojik, psikolojik, ekonomik, unsurlar devreye girdiğinde yeme - içme faaliyetleri sosyolojik bir boyut kazanmaktadır (Akbaba, 2023: 79).

Gastronomide inançlara bağlı yemek alışkanlıkları önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, islam inancında domuz ve sürüngen hayvan etlerin yenilmemektedir. Hatta bu bir tercihe bırakılmaksızın dini buruklarla yasaklanmaktadır. (Köroğlu, 2012: sokak 41)

Günümüzde yeme - içme alanında her ne kadar çok sayıda alternatif oluşsa da yöresel tadlara dönüş yaşanmaktadır. Geçmiş değerlerine karşı bir aidiyet hissedenler çocukluklarının tadlarına ulaşmak adına yerel lezzetlere özlem duymaktadır (Hökelekli, 2019: 44). Türkiye'nin dünya lezzetleriyle tanışmasıyla birlikte mutfaklardaki çeşitliliklerde de değişiklikler olmuştur. Nevin Ciğerim'e göre; pideler yerini pizzalara, ayran gazozu, sütlü tatlılar ise çeşitli pastalara bırakmıştır. Ancak günümüzde yeniden geleneksel yemeklere dönüş yaşanmaktadır. Sağlıklı yaşam fikrinin gelişmesiyle birlikte, eski ve doğal ürünlerden yapılan yöresel yemekler yeniden popüler hale gelmeye başlamıştır (Orkun, 2009: 102) Bu bağlamda kentte yöresel yemek yapan mekanlarda önemli bir artış yaşanmaktadır. Hatta bazı yemekler günümüze göre modernize edilerek revizyona uğramaktadır.

2.3. SEKÜLER KİMLİKLER

Sekülerleşme toplumda meydana gelen değişimler sonucunda ortaya çıkmış bir olgudur. Bu kavram başlangıçta her ne kadar sosyal hayattaki bütün farklılıkları konu alamasa da zamanla varyasyonlara dair fikir geliştirmiştir. Kavramla birlikte mukaddesten bağımsız bir şekilde, toplumsal hayatta meydana gelen değişim incelenmiştir. Sekülerlik bir teori değil, doktrin olarak kabul edilmiştir. Kavram kutsallığa dayandırılmıştır (Özay, 2007: 114 - 115).

Seküler anlayış yatay ilişkiler kavramıyla derinleştirilebilir. Doğa ötesi kavramlara karşı insanı ön planda tutan seküler düşünce insan üstü bir yaratan gücün

var olduğunu reddetmese dahi, o gücün yaşam içerisindeki varlığını, üstünlüğünü sınırlamayı tercih etmektedir (Çolak, 2012: 267 - 268)

Sekülerlik tanımına bakılırken, kavramın modernlik ile eşdeğer tutulduğu unutulmamalıdır. Sekülerlik genel anlamda gelişmişlik ve geleneksel olanda uzaklaşmak şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu modernlik ve ilericilik, 'batı' olarak kabul edilmektedir. Batı kendini en vizyoner ve olması gereken en ilerici nokta olarak sunmaktadır. (Meriç, 2005: 32) Sekülerizm kavramı ilk ortaya atıldığı süreçte yer yer sanat ve eğitimi dinden ayrı bir çerçevede değerlendirmek üzere kullanılmıştır. Modern çağ ile birlikte bilimsel faaliyetlerdeki ilerleme zamanla bireylerin zihinlerini kullanmasıyla sekülerizm anlamsal olarak değer kazanmıştır. Bu süreçlerde dinin etkilerinin azalmaya başladığı da söylenebilir (Altıntaş, 2005: 42 - 43).

İslamda sekülerleşme kavramına bakıldığında, müslümanlarda çağdaşlaşma temel anlamda bir değişim yaratmamıştır. Bazı noktalarda dini ibadetlerde farklılaşma oluşsa dahi temel İslami düşünme ve kültür değişmeden devam edebilmiştir. Ülkemizde tıpkı Avrupa'da olduğu gibi bir dönem modernite hakimken yaşanan kimlik karmaşaları zaman zaman tekrar dini ritüellerin yerine getirilmesini sağlamıştır. Bugün Türkiye'ye bakıldığında islamiyetin emirleri dışında bir yaşam biçimini savunan çok sayıda sekülerin, bir temel örnek olarak Ramazan ayında iftar yemekleri düzenlemeye başladıkları görülmektedir. Burada manevi duyguların hakim olduğu anlaşılmaktadır (Altıntaş, 2005: 180 - 181). Bazı sekülerlerde her ne kadar ibadetlerin gerekliliğini yerine getiren getirmeseler de dinin bazı kabul edilmiş faaliyetlerine sosyal hayatlarında yer vermektedirler.

2.4. SEKÜLER KİMLİKLERE İLİŞKİN TEMSİL KODLARI

Cinsiyet Kodları

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda köy nüfusunun fazlalığı da göz önünde bulundurularak, geniş ve ataerkil yapının hakim olduğu ailelerden bahsedilebilmektedir. Köklü değişiklik ve reformların uygulanmaya başlandığı bu yıllar, büyük kentlere ilgi ve talebi arttırmış, bunun sonucunda yaşanan iç göç ile kentleşme süreci başlamıştır. Yine o dönemlerde kadın kanunen tanınan haklar aile kurumuna da etki ederek değişimin bu günlere kadar etki eden ayak izleri duyulmaya başlamıştır. 1926 yılında kanun edilen medeni kanun o dönemin koşullarına göre “kadın devrimin başlayıp tamamlanması” olarak nitelendirilmiştir. Fakat öte yandan 1961 Anayasası’nın sağladığı özgür ortam sosyal bilimlerin kadın sorununa eğilerek erkek iktidarlaşmasının sorgulamasına girmesiyle bambaşka bir boyuta taşınmıştır. Birleşmiş Milletlerce kadın yılı olarak belirlenen 1975 yılına gelindiğinde ise ülkede ki kadın derneklerince yürütülen kampanyalar sonucunda ülkemizde ki kadın sorunu ulusal ve uluslar arası düzeyde görünür hale gelmiştir (Gürkan, 1978: 381). Öte yandan, “1960’lı yıllarda ki öğrenci hareketleri ile birlikte Türk aydınlarının gündemine giren kavramlardan birinin de “feminizm” olduğunu görmekteyiz (Fındıkoğlu, 1991: 11). Cumhuriyet sonrasında aile kurumu içerisinde değişimlerde, yeni yönetim şeklinin kadın kimliği üzerinden gerçekleştirdiği reformların büyük etkisi olmuştur. Kadının değişen rolü erkeği de etkilemiş, kadın bazı alanlarda söz ve yetki sahibi olurken erkek hegemonyası sarsıntıya uğramıştır.

T.C Anayasası’nda “Türk Toplumunun Temeli” olarak kabul edilen aile yapısında kadın ve çocuk ön plana çıkmaktadır. Aile içinde anne rolü ile bulunan kadın, toplumda geleneksel rolünü benimseyen erkeğe oranla çocuk ile beraber üzerinde çok daha fazla durulması gereken aile bireyleri olmuşlardır (Doğan, 1996: 227). Kadın ve çocuğa dönük bu hassasiyet kuşkusuz toplumun genelinde bu iki aile

bireyinin sık sık mağduriyet yaşamasından kaynaklanmaktadır. Kadın ve çocuğa dönük yasalar genellikle korumacıdır.

Goode'nin farklı ülkelerde yaptığı incelemelere göre sanayileşmenin aileyi birçok anlamda değiştirdiği göze çarpmaktadır. Kentleşmenin ardından ortaya çıkan teknolojinin de bu değişimde önemli bir rolü olduğunu ispatlayan bu çalışmalar, çekirdek aile yapısının oluşumunda sanayileşmenin etken olduğunu da ifade etmektedir (Goode'den akt. Merter, 1990: 79). Türkiye'de ailenin tarihsel değişimi de bizi benzer sonuçlara götürmektedir. Büyük kentlerdeki ailelerin zamanla geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş yaptığı görülmektedir. Bunda göç eden bireylerin ekonomik durumu ve geniş aile yaşamına uygun olmayan gecekonduların yapılmaları etken olarak gösterilebilir.

Çimen'e (2008: 350) göre, "kadının kentsel yaşamda kazandığı bazı özellikler aile kurumu içerisindeki erkeğin otoritesini sarsabilmektedir. Kadının büyük kentte edindiği eğitim, iş ya da statü gibi kazanımları eşinden daha yüksekse ve bir de tüm bunlar erkeğin sosyal statüsünü de arttırıyorsa aile içerisindeki önemi ve dolayısıyla otoritesi artmaktadır. Bu durum erkeğin otorite gücünü zayıflatarak, kadını güçlü kılmaktadır." Bunun tam tersi olarak yukarıda sayılan eğitim, ekonomik durum ve statüyü toplumsal düzeyin üstünde olarak elinde tutan erkeğinde zaten sahip olduğu gücün daha da sağlamlaşmasını sağlamaktadır. Tüm bu bilgilerden, aile kurumu içerisindeki kadın ve erkeğin iktidar ilişkisinin artık biyolojik özelliklere nazaran modern dünya getirilerine göre belirginleştiğini söyleyebiliriz."

Modern dünya ile değişmeye başlayan anne – baba ilişkisi çocuklar üzerinde de etkili olmuştur. Anne – çocuk ilişkisi yoğun duygusal bir bağ ile büyük sarsıntılara uğramazken, babalığın aile kurumu içindeki yeri çocukların büyük kentte ekonomik olarak özgürlüğünü eline almasıyla değişime uğrar. Geleneksel ailelerin erkek çocukları önemseyişini ifade eden Kıray (1982: 344), babanın oğlunu gelecek evdeki kendi sorumluluklarını aktarmaya dönük büyütme arzusu ettiğini dile getirmektedir.

Kadın bugün her ne kadar çalışma yaşamının içerisinde olsa da esas görevi çocukların bakımını üstlenmek ve ev işleriyle ilgilenmekken, “babanın geleneksel rolü, anne hane içinde ki işlerle ilgilenirken, dışarıdaki işlerde çalışarak aile bireylerinin yaşam standartını arttırmak adına para kazanmaktır. Bunun yanında son yıllarda babalarında çocuklarının gelişiminde aktif rol istedikleri görülmektedir (Rogge, 2001: 118 -119).

Lamb, bu istek doğrultusunda hareket eden günümüz babasının aileye etkisini aile içinde para kazanan kişi, eşi ve çocuklarına duygusal anlamda destek olan kişi, çocukların bakımına yardımcı olarak sorunlarda direkt etkin olan kişi (Lamb’dan aktaran Mcbride, 1990: 7).” Dünyada değişen babalık algısı Türk aile kurumundaki değişikliklerle orantılı olarak ülkemizde de hissedilmeye başlamıştır. Babalık kavramı, aynı zamanda bir toplumsal cinsiyet rolü olarak kabul edilerek, iktidarlaşan erkeklik noktasında da incelenmektedir.

Kentleşme sonuçları ve değişimin en hissedilir yıllar olduğu 1980’li yıllara bakıldığında muhafazakar söylemlerin dışına çıkılarak, özellikle kadın cinselliğinin konuşulmasının günah olduğu atmosferde kadın / erkek arasındaki ilişkilerin konuşulması normalleştirilmeye çalışılmıştır. Haber mecraları incelendiğinde bu dönemde, cinsellike dair içeriklerin belirgin olarak yer aldığı görülmektedir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise özellikle kadın cinselliği daha net konuşulmaya başlanmış ve geçmiş tabular yıkılmaya başlanmıştır (Ahıska, 2006: 208).

Seküler kadın temsillerinin köklerini oluşturan tüm bu dönemlerin yansımaları sinemada da görünmeye başlamıştır. 1980’li yılların ikinci yarısına gelindiğinde ise Atıf Yılmaz’ın yönetmenliğini üstlendiği Duygu Asena uyarlaması ‘ Kadının Adı Yok’ büyük bir gişe rekoru kırmıştır (Özgüç, 1988: 73). 80’ler sinema tarihine kent içinde ki modern kadın sorunlarının anlatıldığı bir dönem olarak geçmiştir.

Bu yıllardaki filmleri kadın ve erkek ilişkileri bazında incelediğimizde artık aldatılan ve terk edilen kadınların aksine, aldatan kadınların sinemada ki

yansımalarını görülmektedir. Yine bir Atıf Yılmaz ve Müjde Ar birlikteliği gördüğümüz Adı Vasfiye filminde; “ Vasfiye’yi küçük yaşlardan beri seven Emin’in Vasfiye ile evlendikten sonra nasıl hırçın, aldatan ve gelenekçi bir Türk erkeğine dönüşümü anlatır.” (Makal, 1991: 45).

Meslek / Eğitim Kodları

Seküler meslek kodlarına bakıldığında yüzümüzü Cumhuriyet’in kurulduğu yıllara dönmek gerekmektedir. Modern eğitime dair adımlar atıldığı bu yıllarda özellikle kız çocuklarına eğitimde eşitlik olanağına sahip olmuştur. Kız ve erkek çocuklarına aynı koşullarda eğitim görme hakkı tanınmıştır (Bozaslan, 2013: 50).

Giyim Kodları

Toplumsal yaşamda seküler kadınların giyim kuşamına bakıldığında ilk defa kıyafetteki modern yaklaşım Osmanlı Devleti zamanında görülmüştür. 19. Yüzyılda Tanzimat Fermanı’nın kabulüyle değişimin netleştiği bilinmektedir. Bu yaklaşım Meşrutiyet Dönemi’nde de devam etmiştir. II. Meşrutiyetin ardından ise dışarıda peçesiz gezen kadınların sayısında artış yaşanmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde ise esas olarak şapkanın kabulü bir dönüşümün ilk adımını oluşturmuştur. Bu dönemde kadınlar ne çok açık ne de kapalı giysileri tercih etmişlerdir. Sade kıyafetler öne çıkmıştır. Kadın kıyafetlerinde dönüşümün yaşandığı bir diğer dönem ise 1950’li yıllardır. Kadınların çalışma yaşamına girmesiyle kariyerlerinin ötesinde nasıl göründükleri de dönemin tartışma konularından olmuştur. Bu tartışmalar modanın yanında kadın bedenine ait tartışmaları da doğurmuştur. Medya kanallarının etkisiyle 1980’li yıllara gelindiğinde bazı kıyafetlerde normalleşmeye gidilmiştir. Buna örnek olarak mini etek gösterilebilir. Son olarak günümüz moda anlayışına bakıldığında bütün dünyada moda kalıpları birbiri ile ilişkili olarak temelde cinsiyetlere göre belirlenmektedir (Varlı Gürer, 2015: 51-52).

2000’li yıllara bakıldığında ise özellikle kadınların diledikleri gibi giyindikleri görülmektedir. Ahıska, (2006: 208) o döneme dair kıyafetleri ve değişimi şöyle

tanımlar, “ mini etekler ve şortlar, derin dekolterler, göbekleri açıkta bırakan tişörtler... Moda dergilerinin sıradan imgeleri. Mankenler cinselliklerini sergiledikleri ölçüde ünleniyor.” Türkiyeli insanların hem tüketim faaliyetleri hem de dış görünüş açısından batının tarzına yaklaşıyor olması ülkede modernleşmenin kabulü olarak da görülmektedir (Bali, 2002: 50).

Mekan Kodları

Thorns'a göre, postmodern çağda kent mekanları öncelikle ben merkezli bir yaşamı simgelemektedir. Tüketime dönük bu yaşamda büyük yapıları mekanlar öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bölgelere özel mekanlar oluşmaktadır (Özden, 2008: 125). Türkiye’de özellikle 1990’lı yılların ardından şehirleşmede büyük farklılıklar yaşanmıştır. Bu gösterişli konutların hem artlarından hem de eksilerinden bahsetmek mümkündür. Kişilere konfor alanı sunan bu binalar, aynı zamanda kurulmak için büyük yerleşim alanlarına ihtiyaç duymuşlardır. Bu alanların yaratılması için ormanlık alanların tahrip edilmesi yaratılan konutların eksi özelliği olarak sayılabilmektedir (Özden, 2008: 287). Doğal alanların tahrip edilmesi günümüzde aktivistlerce sık sık gündeme gelen ve tepki çeken konuların başında gelmektedir.

Ülkemizde şehirleşmenin sonucunda ortaya çıkan yeni sınıflar, özellikle kültürel anlayışta çeşitlilik yaşanmasına sebep olmuştur. Bu anlamda Türkiye’de İstanbul başta olmak üzere kentleşmenin yoğun yaşandığı alanlarda birbirinden farklı grupların birlikte yaşaması söz konusu olmuştur. Kentte soylu burjuva sınıfının yanı sıra belli inanca sahip kişi ve gruplar ve bunun yanında kaba maganda kişilere kadar herkes kendine özel alanlar oluşturmuşlardır (Tekelli, 2011: 169).

Sekülerlik fikrinin esas uygulanabildiği alanlar büyük şehirlerdir. Sanayinin geliştiği büyük kentte ‘modern’ yaşama dönük de hızlı dönüşümler yaşanmıştır. Bu anlamda çalışmanın ilk bölümünde bahsettiğimiz modernizm ile sekülerizm arasındaki bağ sonucunda şehirlerdeki seküler değişimden bahsetmek de yanlış olmamaktadır. Çağdaşlaşan kent insanı bir süre sonra teolojiden uzaklaşarak köyde yaşayanlara göre kentte daha kolay sekülerleşebilmektedir. Teknolojinin sunduğu

olanaklarla yaşamını kolaylaştıran kişiler kader algısından uzaklaşarak, bazı yeni olanaklara ulaşmanın bilimsel yolları olduğunu da görmüşlerdir (Altıntaş, 2003: 43).

Türkiye’de modern evlerin yani sitelerin ve konutların yapımı 1980’li yılların ikinci çeyreğine denk gelmektedir. Bu dönemde iş insanları ve sosyete olarak tabir edilen ünlülerin bu sitelerde konut satın aldıkları ve aynı zümreden insan arasından komşuculuk faaliyetlerinin geliştiği görülmektedir. (Bali, 2002: 111) . Pek çok ihtiyacı aynı anda gideren site içerisinde evlerin seçiminde kentli soylular bazı kriterleri önemsemişlerdir. Bu kriterlerin başında ‘taşralaşan’ ve kalabalıklaşan, büyük kentten kısmen de olsa uzaklaşılarak uzak ve doğayla içe tasarlanmış sakin binalarda yaşamak gelmektedir. Ev değil esasında yaşam biçim almaya dönül bu hamlelerle bu yeni ve moden dairelerde yaşayanlar kendileri için özel ve ayrıcalıklı alanlar oluşturmaktadırlar. Modern insanın dışarıda ihtiyaç duyacağı pek çok aktivite (spor yapmak, kahve içmek, sinemaya gitmek) bu sitelerin içerisinde site sakinlerinin huzuruna sunulmaktadır (Bali, 2002: 113 - 115) .

Bu sitelere ek olarak bireylerin yaşamını kolaylaştıran yeni mekanlar arasında alışveriş merkezleri de bulunmaktadır. Kişinin tüm ihtiyaçlarını aynı bina içerisinde karşılayacak bu alanlarda, özellikle sinema salonlar ve yeme içme mekanları başta hafta sonu ve iş çıkışları olmak üzere kişilere menfaat sağlayıp iyi vakit geçirecekleri yerler olmuşlardır. Aynı zamanda alışveriş merkezleri mevsimlerle orantılı olarak soğuk ve sıcak olacak teknik imkanlara da sahiplerdir (Bali, 2002: 132).

Eğlence / Boş Zaman Kodları

Seküler ve muhafazakar yaşam biçimleri arasındaki en belirgin farklılıklar eğlence anlayışında görülmektedir. Bu anlamda yine ülkemizdeki değişime baktığımızda tüketim alışkanlıklarındaki değişimin 1980’li yıllarda belirginleştiği fark edilmektedir. Bu bağlamda kentleşme faaliyetlerinin yaşam biçiminin bu alanlarını etkilediği söylenebilmektedir. Ahıska’ya göre, Amerikan tarzı restoran /kafelerin artış göstermesiyle birlikte bu alanlar birer sosyalleşme mekanlarına dönüşmüştür. Bu

mekanlara gitmek yaşam biçiminin bir parçası haline gelmiş ve 'modernlik, batıcılık, gençlik' gibi tanımlamalarla eşdeğer görülmeye başlamıştır. (2006: 131) Günümüz dünyasında dışarıda vakit geçirilecek mekanlarda büyük artış olmuştur ve bu alanlar hala boş zaman geçirmek için vakit geçirilen önemli alternatiflerdir.

Kent hayatının sunduğu alternatifli olanakların sonucunda bireylerin aileleriyle geçirdikleri zamanlarda azalmış, dışarıda geçirilen vakitler artmıştır. Dışarıda geçirilen alanların temelini sportif , kültürel faaliyet alanlarının oluşturduğu söylenebilmektedir. (Ahıska, 2006: 181). Bunun yanında dışarıda geçirilen zamanlar için yeni alternatif mekanlar ortaya çıkmış ve hızla artmıştır. Bunlardan en hızlı büyüyen kafeler olmuştur. Kişilerin kahve çeşitlerine ulaşmak için gittiği bu mekanlar, sadece kahve tüketmenin ötesinde bir çeşit toplumsallaşma alanı olarak da görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda kafe kültürünün sosyal statüler arasındaki farkı toplumsal etkinlik alanlarında belirgin olarak gösteren mekanlar olduğunu söylenebilmektedir (Ahıska, 2006: 287)

Yeme / İçme Kodları

Türkiye'de yeme - içme alışkanlıklarının kentleşme ile orantılı olarak farklılaşmaya başlamıştır. Kentlerdeki yeme - içme alışkanlıklarındaki değişimdeki etkenlerden biri de kırsaldan kente göç olmuştur. Yeni kentliler, kendi yöresel yemeklerini de beraberinde getirmişlerdir. Bununla birlikte yine kentleşme sonucunda hızlı yemek kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavramın ortaya çıkmasında fast food mağazaların Türkiye'de hızla yer bulması önemli etkidir. Bu değişimin Türkiye özelinde 1980'li yıllarda belirgin olarak görülmeye başlamıştır (Ahıska, 2006: 128). Sanayi toplumunda kadının çalışma hayatına girmesiyle de fast food kullanımlarında ciddi bir artış yaşanmıştır ve hazır yemekler evlere girmeye başlamıştır (Orkun, 2009: 41).

Aynı yıllarda, Amerika'da kurulan ve kısa sürede tüm dünyada yaygınlaşan ve bir fast food lokantası olan Mcdonalds markası Türkiye'de kendine bir pazar

oluşturmaya başlamıştır. Bu marka o dönemlerde Amerika'da yavaş yavaş yoksul kesime hitap etmeye başlarken, ülkemizde yüksek statü temsili haline gelmiştir (Ahıska, 2006: 131).

Yine 1980'li yıllarda uluslararası ticarete meydana gelen liberalleşme tüketim alışkanlıklarında farklılık yaratmıştır. Yine aynı dönemlerde kahve ithalatının serbestleşmesiyle birlikte ülkeye paketlenen kahveler girmiş ve pazarda kendine kısa sürede yer bulmuştur. Hatta Cumhuriyet öncesi markalarından olan ve uzun yıllar taze olarak öğütülen ve tüketici ile buluşan Kurukahveci Mehmet Efendi gibi markalar bile paketlenmiş halde satışa başlamıştır. Bu revizyon kahvenin farklı çeşitlerine ulaşımı kolaylaştırmış ve tüketim alışkanlıklarını direkt olarak etkilemiştir. Türk kahvesine ise rağbet azalmaya başlamıştır (Ahıska, 2006: 282).

Kahve seçeneklerinin artmasıyla birlikte evlerde modernliğin temsili bazı araçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Kent hayatını temsil eden 'Nescafe bardakları' hızla yaygınlaşmıştır. Özyeğin (2003: 80), göçle köyden kente gelen ve burada kapıcılık / gündelikçilik yapan kişilerin evlerinde yaptığı gözlemlerde sadece kahve içimi için köşeye ayrılmış 'Nescafe bardakları' gördüğünü ifade etmektedir. Bunun yanında yine bir kentlilik simgesi olarak, kekler sadece değil kakaolu yapılmaya başlandığı gözlenmektedir. Şeker kullanımında ise toz değil küp şekerler şehirli bir evde bulunması gereken temsillerdendir.

Yeme - içme faaliyetleri anlamında değişen dünyaya ayak uydurmanın, seçkinliği bir diğer temsilini de alkol tüketimi oluşturmaktadır. Özellikle şarap tüketimi Türkiye'de yine Özal döneminde yükseliş yaşamıştır. Turgut Özal tarafından verilen bir yılbaşı etkinliğinde tüketilen ve basına da yansıyan şarap, kısa sürede toplumda da çok sık satın alınan alkol çeşitlerinden olmuştur. Şarap aynı zamanda zamanla elit olarak tabir edilen yüksek zümreden kişilerinde tercihinin oluşturmaktadır. Bunda kuşkusuz yerli şarap üreticilerinin PR çalışmalarının payı büyüktür (Bali, 2002: 148 -149).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 'BİR BAŞKADIR' VE 'FATMA' DİZİLERİNE SEKÜLER VE MUHAFAZAKAR KİMLİKLER ÜZERİNDEN BAKIŞ

Çalışmanın örneklemini oluşturan, 'Bir Başkadır' ve 'Fatma' dizileri, günümüzün dijital platform yapımlarından olan Netflix'te yayınlanmıştır. Bu çerçevede diziler çözümlenmeden önce Netflix platformunun içeriklerine dair bilgiler aktarılmıştır. Ardından her iki dizi de söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.

3.1. DİJİTAL BİR YAYIN PLATFORMU OLARAK NETFLIX

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de televizyon yayıncılığı bir dönüşüme uğrayarak yerini büyük oranda dijital platformlara bırakmıştır. Dijital platformlara karşı ilginin kısa sürede artmasında izler kitlenin istediği içeriğe, dilediği zamanda ulaşma özgürlüğüne sahip olmasının payı büyüktür. Platform kullanımlarının hızlanması sonucunda da alışılmış geleneksel tavırlar başkalaşıma uğramıştır. Bu doğrultuda rutin alışkanlıklarda farklılıklar yaşanmaya başlamıştır. Dijital platformlar arasında kısa sürede diğerlerinin önüne geçen mecra 'Netflix' olmuştur. Netflix'in hızlı bir şekilde abone olan kişi sayısında artış yaşanmasında zengin içeriklerinin payı büyüktür. Netflix, global anlamda da ortaya koyduğu yapımlarla çeşitlilik barındırmaktadır (Akbayır, 2024: 150).

Kuruluş yılı 1997 yılına dayanan ve sadece bir yapım şirketi olan Netflix'in dijital yayıncılık süreci ise 2013 yılında yayınlanan ilk dizisi 'House of Cards' ile başlamıştır. Platform günümüzde özellikle kendi yapımlarıyla dikkat çekmiştir. Netflix Türkiye'de faal olarak izleyici ile buluşmaya ise 2016 yılında başlamıştır (Efe, 2020: 45). 'Netflix her yerde' moddosuyla tanıtımını yapan platform, ilk olarak dönemin ses getiren yerli yapımlarından Recep İvedik, Kelebeğin Rüyası, Leyla ile Mecnun gibi film ve dizileri yayınlamıştır. Bununla birlikte platformun uyguladığı politikada büyük oranda Türkçe altyazı ve dublaj olanağı sunulmuştur. Netflix

ardından kendi özgün yapımlarını da yayınlarına dahil etmeye başlamıştır (Gümüş, 2022: 129).

Netflix platformu izleyicilere dizi, film ve belgesel gibi özgün yapımları hem çevrimiçi hem de çevrimdışı şekilde seyretme olanağı sunmaktadır. Kişiler içerikleri istediği zaman, dilediği araçla izleme konforuna da sahip olmaktadır. Netflix bu yönleriyle geleneksel platformlardan ciddi anlamda ayrılmaktadır (Büyükçelikok, 2024: 24) Her geçen gün dünyada izleyici kitlesini arttıran Netflix'in Türkiye pazar payında da artış olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Netflix sosyoekonomik, kültürel ve iletişim çalışmaları alanındaki araştırmalarda sık sık kendine yer bulmaktadır (Büyükçelikok, 2024: 26).

Kısa sürede büyük başarı elde edilen dijital platformların tercih edilmesinin başka sebepleri bulunmaktadır. Televizyondaki dizilerde sansür politikaları açık şekilde uygulanabilmektedir. Ayrıca reklam verenlerin yer yer içerikler konusunda söz sahibi olabildiği de bilinmektedir. İnternet yayınlarında ise kontrol mekanizması televizyon kadar katı değildir (Karşal, 2022: 35).

3.1.1. Netflix Dizileri

Dijital platform yapımları sadece serbest zamanları doldurmak gibi bir işleve sahip değildir. Aynı zamanda gündelik yaşama ait tavır, süregelen öğreti ve alışkanlıklara da tesir etmektedir. Netflix'e ait dizi ve filmlerde ortaya konulan yaşam biçimleri göstergelerine maruz kalan kullanıcılar, ortak kültür paydasında buluşmaktadır. Aynı zamanda Netflix yapımları kolektif kültürlerin global ortamda yayılmasını da sağlamaktadır Ülkelere uygun hazırlanan ve kategorize edilen yapımlarla katılımcıların ilgisi belli içeriklere çekilmektedir (Büyükçelikok, 2024: 105).

Netflix evrensel içerikleriyle bütün insanlığı kapsayan yeni bir kültür yaratabilme gücüne sahiptir. Aynı zaman da da farklı kültürel imajları da ortaya çıkarabilmektedir (Büyükçelikok, 2024: 106). Netflix, sanal cemaat olarak da

tanımlanmaktadır ve eskiyi terk eden, yeni yaşam biçiminin ortaya konulmasında da görev üstlenmektedir (Akbayır, 2024: 157).

Netflix dizilerine genel hatlarıyla bakıldığında, daha çok alışılmış yaşam normlarının dışındaki hayatların sunulduğu görülmektedir. Dizilerde geleneksel değerler başta olmak üzere her şeyin sorgulanabileceği gerçekliği hatırlatılmaktadır. Yine bu yapımlarda kimliksel çeşitlilik de hakimdir. Çok sesli, çok kültürlü, farklı cinsel tercihlere yer verilen bu serilerde modern kimliklerde değişiklikler göze çarpmaktadır. Netflix dizileri için toplumsal kural ve önyargıları da dağıtmaktadır (Akbayır, 2024: 158).

Farklı hayatlardan örnekler sunan dizilerde karakterlerin, kendi yaşam tarzlarına sıkı sıkıya bağlı oldukları da fark edilmektedir. Bununla birlikte karakterlerde farklı hayatları deneyimleme arzusu da yer yer görülmektedir. Çoğunlukla kent hayatı içerisinde olan karakterler, temel anlamda yaşam biçimlerine göre birbirlerinden ayrılmaktadır ve hikayelerdeki çatışmalar yine bu farklılıklardan ötürü ortaya çıkmaktadır.

3.2. ÇÖZÜMLEMENİN ÇERÇEVESİ VE SINIRLILIKLARI

Araştırma, Türkiye'deki muhafazakar ve seküler kimlikleri dijital platform (Netflix) yapımlarından Bir Başkadır (2020) ve Fatma (2021) dizilerindeki yaşam biçimi kodları çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Günümüzün Türkiye'sinde kent hayatı içerisinde geçen dizilerde muhafazakar ve seküler kadın - erkeklerin yaşam biçimlerindeki zıtlıklarla işlenmiştir. Bu doğrultuda dizilerdeki kimlik temsiliyetleri söylem çözümlemesi yöntemine göre ele alınmıştır.

3.3. ÇÖZÜMLEMENİN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Çalışmanın evrenini bir dijital platform olan Netflix'deki yerli diziler oluşturmaktadır. Bu bağlamda örneklem olarak yakın dönem Netflix yapımlarında

'Bir Başkadır' ve 'Fatma' dizileri incelenmektedir. Her iki dizideki karakterler birbirinden farklı sosyal sınıf, eğitim düzeyi ve görüntüye sahiptir. Seçilen diziler günümüzün Türkiye'si'deki muhafazakar ve seküler yaşam biçimlerine dair kodlar taşıması nedeniyle örneklem olarak seçilmiştir.

3.4. ÇÖZÜMLEMENİN YÖNTEMİ

Çalışmada kapsamında incelenen diziler söylem çözümlemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Söylem analizi en temelde dilin incelenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Çelik & Ekşi, 2008: 105). Söylem incelemeleri sadece ortaya atılan sözcükleri düz bir açıdan analiz etmemekte, aynı zamanda dilin toplumsal yaşamda ne şekilde var olduğunu da incelemekte ve detaylıca yorumlamaktadır. Sosyal bilimlerin özellikle siyasal ve medya çalışmalarında sıkça kullanılan bir yöntemdir (Çelik & Ekşi, 2008: 115).

Blommaert'a göre, söylem etrafta olup biten her şeyi hem kültürel hem de toplumsal çerçevede ele almaktadır. Söylem yoluyla ortaya çıkan anlamlar dilsel ve sosyokültürel şartlarla gelişmektedir. Bazı durumlarda kişiler koşulları kendi lehlerine kullanmak istemektedir. Bunun sonucunda da ortaya söylemlerde saptırmalar ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Söylem incelemelerinde özellikle toplumsal farklılıklara, zıtlıklara nasıl hizmet edileceği ve bunun sonucunda sosyokültürel etkilerinin nasıl olacağı dikkate alınmalıdır (2005: 4).

Söylem analizi yoluyla, ideolojilerin dilsel uygulamaları nasıl etkilediği, söylemin ne şekilde anlaşıldığı, toplumsal olguların nasıl açıklandığı veya gerçekliğin gösterilme biçimi ayrıntılı şekilde açıklanabilmektedir. Söylem analizinin önemli noktalarından biri de, iktidarların temsiliyeti az olan taraflar üzerinde hakimiyet kurduğu hususları saptamaktır. Bu saptamanın sonucunda hakimiyetin dil aracılığıyla nasıl görünür olduğu ortaya konulmaktadır (Kocaali, 2024: 77).

Bir alan olarak söylem analizi yalnızca konuşma etkinliklerine indirgenemez; sözel anlatımın yanı sıra görsel, yazılı ve işaret temelli anlatımlar da dikkate alınır. Aslında etkin iletişim öznesinin tüm davranışı, tüm eylemi, tüm durum ve tutumu söylem kavramıyla ve dolayısıyla söylem analiziyle eş değer tutulabilir. Ayrıca toplumsal ve kültürel değerler de buna dahil edilebilir (Hirik, 2017: 53).

Araştırma kapsamında, Bir Başkadır ve Fatma dizilerindeki kimlikler cinsiyet, meslek / eğitim, giyim, buldukları mekanlar, eğlence / boş zaman anlayışları, yeme / içme alışkanlıklarına dair kodlar doğrultusunda ele alınmıştır. Bu eksende bireylerin yaşam biçimlerindeki detaylar muhafazakar ve seküler temsiller çerçevesinde söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.

3.5. BULGULAR VE YORUM

3.5.1. Bir Başkadır Dizisinin Seküler ve Muhafazakar Kimlikler Bağlamında Söylem Analizi Çözümlemesi

3.5.1.1. Dizinin Künyesi

Dizinin Adı: Bir Başkadır

Dizi Tarihi: 2020

Dizinin Yönetmeni/Senaristi: Berkun Oya

Dizinin Oyuncuları: Öykü Karayel, Fatih Artman, Funda Eryiğit, Defne Kayalar, Settar Tanrıöğen, Tülin Özen, Derya Karadaş, Alican Yücesoy, Bige Önal, Öner Erkan, Nesrin Cavadzade, Gökhan Yıkılkan, Gülçin Kültür Şahin, Esmem Madra, Nazmi Kırık, Nur Sürer, Taner Birsell, Nihal Koldaş, Sinan Tuzcu

Dizinin Bölüm Sayısı: 8

Yapım: Netflix

3.5.1.1.1. Dizinin Konusu ve Özeti

Dram ve gerilim türünde hazırlanan ve bir internet dizisi olan Bir Başkadır, birbirinden farklı hayatların içerisinde olsalar dahi ortam bir çevrede buluşabilen insanların hayatını konu almaktadır. "Hayatları farklı, hayalleri farklı, korkuları farklı. Birbirlerine zıt görünseler de yolları kesiştiğinde sınırlar ortadan kalkacak ve hepsi birbirinin hayatına dokunacak." Sözleriyle anlatılan dizi toplamda 8 bölümden oluşmaktadır.

Meryem, abisi Yasin yengesi Ruhiye ve yeğenleriyle birlikte İstanbul'un kenar mahallelerinden birindeki derme çatma evde yaşamını sürdürmektedir. Hikaye gündelik olarak evlere temizliğe gidem Meryem'in bayılma atakları geçirmesiyle başlar. Bir süre hacı ve hocalardan medet uman Meryem günün sonunda Psikologa gitmeye ikna olur ve yolları Psikolog Peri ile çakışır.

Öte yandan Meryem'in yengesi Ruhiye'nin de psikolojik olarak bir çıkmazda olduğu sahnelere şahit oluruz. Bu sahneler mahalle arasında gecekondu evinde geçer. Dizinin bölümlerinde, Meryem'in evine temizliğe gittiği yan karakterlerin hayat hikayelerine dair izlere de rastlanır. Bunun yanında mahallenin camii hocası ve kızı arasındaki ilginç diyaloglara da yer verilir. Dizide toplumsal statü, yaşam biçimi, inanç sistemi farklı olan insanların hikayeleri ortaklaşarak sürmektedir. Aynı coğrafyada yaşayan bu insanların tüm zıtlıklara ve önyargılara rağmen birbirini anlamaya başladığı bir nihai sonuca varır.

3.5.1.1.2. Dizi Karakterleri

Meryem: 20'li yaşlarının başında genç bir kadındır. İlkokuldan sonra eğitim almamış, temizlik işleri yapmaktadır. Türbanlıdır.

Yasin: Meryem'in abisi olan Yasin Ruhiye ile evlidir ve iki çocuk babasıdır. Ailede büyük anne ve baba olmadığı için ailenin tüm sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu nedenle ailesine karşı buyurgan bir tavır içerisinde.

Ruhiye: Yasin eşi olan Ruhiye, psikolojik olarak sağlık problemleri yaşamaktadır. Çocukları ve eşine karşı tepkisiz tavırlarıyla dizide yer alır. Meryem gibi türbanlı değil, Anadolu'nun geleneksel figürü olan başörtüsünü başına bağlamaktadır. Kıyafetleri modern değil, geleneksel tarzdadır.

Peri: Meryem'in psikologu olan Peri iyi eğitilmiş ve güzel konuşan biridir. Ses tonu ve davranışlarıyla anlayışlı bir imaj çizmektedir. Son derece modern bir görüntüye sahiptir.

Ali Sadi Hoca: Görüntü olarak toplumda görmeye alışık olduğumuz bir camii hocası imajı çizer. Anlayışlı ve hoşgörülüdür. Bu yönünü özellikle kızı Hayrunnisa ile kurduğu ilişkide görmekteyiz.

Hayrunnisa: Muhafazakar bir ailenin (Ali Sadi Hoca'nın) kızı olan Hayrunnisa da türbanlıdır. Ancak özellikle dinlediği müzikler, arkadaş çevresi ve kılık kıyafetlerinde seçtiği rahat tarzla diğerlerinden farklılaşmaktadır.

Gülbin: Dizide modern bir giyim tarzına sahip bir diğer karakterdir. Gülbin ise dizide Peri'nin psikologudur. Ancak Peri'ye göre özgürlüğüne daha düşkün ve yaşam biçimine yansıtan biri olduğu görülmektedir.

3.5.1.2. Söylem Analizi Bağlamında Dizi Bulguları

3.5.1.2.1. Cinsiyet Kodları

Bir Başkadır dizisinde muhafazakar ve seküler kimliklerdeki farklılıklar toplumsal cinsiyet rollerinde belirgin olarak göze çarpmaktadır. Dizide hem erkek hem de kadınlardaki kimlik temsilleri birden fazla karakterde verilmiştir.

Psikolog Peri ile Meryem arasındaki diyalogların temelini zıtlıklar oluşturur. Peri mesleğinin de getirdiği bir profesyonellelikle ağızından çıkan tüm kelimelere dikkat ederek konuşmasını sürdürürken Meryem'in hayatına dair çok sayıda detay verdiği görülür. Hayatındaki erkeklerden de televizyonda gördüğü figürler kadar

hayranlıkla bahseden Meryem, abisi Yasin'in askerlik görevinden gurur duyar. Meryem'in burada otoriteye, sisteme uyum sağladığı ve önemsedığı fark edilir.

Meryem'in Peri'ye verdiği bir diğer detay ise hasta olan yengesine dairdir. Psikolojik sorunları olduğunu anladığımız yengesi Ruhiye'nin problemleri için önce hocaya başvurduklarından bahsettikten sonra, yengesinin evde sigara içtiğinden dem vurarak: 'Abim bile evde içmiyor' der. Bu eylemde bulunmak erkeğin hakkıyken, yapmıyor olmasını takdir eder. Yengesini ise bir kadın olduğu için yadırgar.

Meryem'in ilk seansta köy - kent arasındaki çelişkilere dair de hem sitem hem de kabul edişlerini görürüz. Gündelikçi olarak gittiği Sinan'ın evine gelen giden kadınlarla kendini karşılaştıran Meryem kadınları derli toplu olmama konusunda eleştirir. Meryem'in şu sözleri muhafazakar ve seküler kadınlar arasındaki farka dair de kodlar taşır:

"Ben okumadım abla, ilkokuldan sonra. Hadi ben cahilim. Hadi biz köy yerinden geliyoruz. Ayak uyduramıyoruz de buralara. Sen okumuş görmüş insansın. Bu nasıl iş? Bu nasıl bir kadınlık? Bu nasıl bir insan?"

Meryem sabah yapılması gereken işleri (çocukları okula yollamak, namaz kılmak) gerçekleştirdikten sonra bir de elde börek açmaya koyulur. Karısı Ruhiye'nin yaşadığı psikolojik sorunlar ötürü sık sık tartışan Yasin ise, bu anlarda tüm sinirini Meryem'den çıkarır. Yasin Meryem'e bazı konularda büyük tepkiler verir. Ancak bu ana problemlere dönük açık tepkiler değildir. Yasin evde Meryem'in yapması gereken işlerin (Bakkaldan ekmek almak) aksadığını ifade ederek Meryem'e kızar. Muhafazakar evlerde somut yaşama dair yapılması gereken işler daima önceliklidir. Duygular ve sorunların konuşulmadığı ve maddi yaşama dair gerçeklerin arkasına gizlendiği görülür. Evde Yasin'in hegemonyası hakimdir.

Peri ile Meryem'in diyalogu Meryem'in yine Peri'ye dair bazı dış görünüş detaylarına övgülerde bulunmasıyla sürer. Meryem'in Peri'ye verdiği detaylarda ev

işlerine dair aldığı sorumluluklar vardır. Bu aşamada laf arasında abisi Yasin'in evdeki tüm sorumluluğu kendisine bırakmasından bahseder. Bu diyalogda aile kurumu içerisinde hegemonik kişinin erkek olduğunu bir kez daha görürüz. Meryem için bu normaldir ancak yine de kabul edilmiş bir gerçekliği anlatıp paylaşma ihtiyacı hisseder.

Meryem ve Peri yine terapi odasındadır. Meryem terapinin biteceğinden korktuğunu dile getirir. İçinden geçeni ölçüp tartmadan istediği gibi söyler. Abisinin terapiyi yasakladığını da ifade eder. Ancak hocanın ve abisinin buyruklarına uyan Meryem bu sefer her ikisini de dinlemeden terapiye gelir. Bu özünde Meryem için bir başkaldırıdır.

3.5.1.2.2. Meslek / Eğitim Kodları

Dizideki seküler kadın ve erkeklerin eğitim düzeyinin yüksek olduğu görülür. Bununla orantılı olarak toplumsal statü ve ekonomik gelirlerinin de muhafazakar bireylere göre daha yüksekte olduğu anlaşılır. Peri karakteri dizide kendisi gibi seküler bir temsil olan Gülbin'den terapi alır. O esnada kendini anlatırken, yurtdışında aldığı eğitimlerden bahseder.

İki seküler kadının diyalogunda Peri sık sık Gülbin'i de kapsayan bir dille konuşur. Meryem gibi, 'hacı, hoca, dua, namaz' gibi inançlara sahip olanları 'kafayı yemek' olarak nitelendirir. Peri kendisi, ailesi ve sosyal çevresi ile kurduğu alan dışındaki herkesi hayretle karşılar. Bir taraftan böyle büyütüldüğü için ailesini suçlar, öte yandan o öğretileri ne denli özümsemişini söylemleriyle ortaya koyar. Peri aynı toplumda yaşadığı muhafazakar bireylere karşı bir hayli yabancı olduğunu ise Peri ziyaretinde dilini dahi bilmediği insanlarla daha iyi anlaşacağını ifade ederek anlatmaya çalışır.

Peri'nin kendine karşı koyamadığı önyargıları ve dünya görüşü, vicdanı arasında kaldığı görülür. Aldığı eğitim, zekası, sosyal statüsü ona bu ayrımı yapması

konusunda engellerken o kendine mani olamaz. Seküler bir önyargı, kontrollü ve farkındalığı yüksek olarak karşımıza çıkar. Meryem’de gördüğümüz muhafazakar ön yargı ise, karşıdakine yansıtılacak şekilde açık olarak ortaya çıkar. Meryem’in bir ayrımcılık yaptığını fark etmediği de görülür.

Meryem Peri’nin onu koşulsuz dinlediğini ifade ederek bundan mutluluk duyduğunu dile getirir. Ancak Peri Meryem’e şöyle cevap verir:

Peri: Olur mu Meryem öyle şey? Benim vazifem bu.

Meryem: O da doğru. Vazife olunca tabii. Ben gideceğim, öteki gelecek.

Meryem, dinlendiği, önemsendiği için kısa sürede olsa değerli hissetmek ister ancak Peri buna izin vermez ve profesyonel bir dille sadece görevi olduğu için Meryem’i dinlediğini ifade eder.

Peri ve Meryem arasındaki ilişkide, Peri’nin Meryem tarafından sık sık ötekileştirildiği görülür. Meryem’in sahip olduğu geleneksel değerleri sık sık yadırgar ve küçümser. Başı kapalı olan Meryem’in kendi hayatına dair yaşam değerlerini anlayamayacağını düşünür. Dizide sık sık karşımıza giyim kuşam, günlük konuşma dilinde kullanılan sözcükler, eğlence ve boş zaman anlayışlarındaki farklılıklar ve gördüğümüz kamusal - özel mekanlar arasındaki değişiklikler Meryem ve Peri arasındaki sınıfsal ayrıma dair de belirtilerdir. Bu bağlamda eğitim farklılıkları ve dolayısıyla mesleki farklılıklar gün yüzüne çıkmaktadır.

Ardından Peri’nin seansına uzanırız. Peri bu sefer dizinin başından bu yana ilk defa gerçek hisleri ve duygularıyla Gülbin’in karşısındadır. Ona kendine dair anlattıkları esasında modern insanın içinde bulunduğu yalnızlık duygusunu da özetler: “Yaşayamadığım duyguları yaşıyormuş gibi taklit etmekten sıkıldım. Bir tane doğru düzgün adamla karşılaşmak için abuk sabuk ortamlara girmekten, leş gibi eve dönmekten, her sabah bir başıma o evin içinde uyanıp... Yeter.”

Peri'nin dizinin başından bu yana arkasına sığındığı mesleği, kariyeri, eğitimini artık düşünmez ve aklından geçenleri ağlayarak anlatır. Peri idealize ettiği yaşamının arkasında büyük bir yalnızlık olduğunu dile getirir. Günümüzün sekülerliğini açığa vuran bu diyalogda, birden fazla maddi şeyi elde eden ve toplumsal saygınlık kazanan bireylerde ortaya çıkabilecek eksik duyguların aktarımıdır.

Gulan ile Gülbin kardeşler arasındaki ilişki yine çatışmayla çıkar karşımıza. Gulan kardeşi gibi eğitim almamıştır ve bir mesleği yoktur Gülbin'in hayatını yargılarken bunu en önce mesleki başarıları üzerinden yapar. Mesleki aşağılamalarının üzerinden yürümeyen evliliği ve özgür yaşamını da yerer:

Gulan: Nasıl bu hale geldin sen ya. Bir adamı tutamadın elinde. Yalan mı? Geçinmeyi bilen insan değilsin ki sen! Hep muhalefet. Her boka bir laf. Al işte. Al işte kızım. Çekti gitti adam, durur mu? Bu yaşında kıvrır kışını otur, akşama kadar el alemini dinle. Doktor Hanım, hı hı. İnsan profesörü. Her şeyleri bilir. Siyah de, beyaz desin. Elma de, armut desin. İlla çıkıntılık yapacak. Yapacak, illa yapacak. Ne bok yediğin belli değil zaten. Sporlar, havuzlar, kim bilir orada... Tövbe tövbe.

Gulan'ın esasında eleştirdiği Gülbin'in yaşam biçimidir. Öncelikle Psikolog olan Gulbin'in mesleğini aşağılar. Bilimsel tarafını yadsır Ardından ise Gülbin'in itaat etmeyen muhalif tavrıyla ilgili yergilerde bulunur. Evliliğinin bitmesinde de bu tavır gerekçe gösterir. Hatta bağımsız bir kadın olmasını yaşam alanları üzerinden yaftalar. Gulan'ın Gülbin'i eleştirdiği konuların hepsi seküler kimliğin özüne dair detaylar. Günümüzün dünyasının yarattığı, kişinin sadece pragmatist bir amaç için değil daha iyi hissetmek için de gerçekleştirdiği aktiviteler seküler yaşam biçiminin sonuçlarıdır. Gulan bu mekanları spor salonu ve havuzda yüzmek olarak aktarır.

Ayrıca baş kaldırmak, hayatında doğru bulmadığı durumlara muhalif olmak da seküler yaşam biçimi içerisinde görülür. Dini inanışın dogmalarına karşı farklı bir düşünceyi kabul etmeyen inançlı insana karşı seküler bireyler, doğrularını ve en

azından sadece fikirlerini açık şekilde ifade ederler. Bu diyalogun tamamı Gülbin üzerinden muhafazakar insanın sekülerliğe eleştirisine örnektir.

3.5.1.2.3. Giyim Kodları

Meryem'in dizinin en başından itibaren tesettürlü olduğu görülür. Kıyafetleri de bu doğrultuda kapalı, vücut hatlarını göstermeyecek ölçüde uzun ve bol kesimdir. Bunun yanında süsten ve abartıdan uzak bir tarza sahiptir. Meryem'de çok az belli belirsiz bir makyaj, kısa kesilmiş renksiz tırnaklar ve aksesuarlardan uzak bir imaj görürüz. Bayılma sahnesinde, kameranın ayaklarını yakın metrajda çekmesiyle geleneksel bir ev terliğiyle de Meryem'in modernlikten uzak giyimine bir kez daha şahitlik ederiz.

Meryem biraz önce anlattığımız muhafazakar tarz konusunda tutarlı bir tavır sergiler. Yine günümüzün Türkiye'sinde görmeye alışkın olduğumuz bir tarzda türbanladır. Meryem'in psikolog görüşmesinde dahi, kapalı bir pardesü içerisinde. Meryem'in ev hallerindeki giyim kuşamı sadece muhafazakar değil, aynı zamanda gelenekseldir. Evde türban değil, başörtüsü takar. El örgüsü yelek, hırka, çorap gibi kıyafetleri tercih eder.

Bir süre sadece sesiyle sahneye dahil olan Peri'yi ilk bölümün altıncı dakikasında görürüz. Güzel bir Türkçe konuşan ve ilk diyalogda kendini çok iyi ifade eden Peri'nin ise Meryem'in zıttı olarak başı açık ancak Meryem gibi abartıdan ve süsten uzak tarzı dikkat çeker.

Peri, sıkı sıkıya bağladığı saçları, koyu renk ve kapalı kıyafetleri, hafif makyajı ve minimal takılarıyla ilk bakıldığında ciddi bir imaj çizer. Meryem'in muhafazakar tarzı temsil ettiği görüntüsünün zıttında olan Peri, sekülerliği başı açıklığın yanında sadelikle de göstermektedir.

Peri'nin psikologu Gülbin ise, başı açık ve modern bir imaja sahiptir. Gülbin ve Peri seküler kimliği temsil eden modern kadınlar olsalar dahi farklılıkları gözle görünür. Peri her ne kadar sade ve süsten uzak modern bireyi canlandırırsa da Gülbin, yoğun makyajlı, abartılı takılar kullanan modern bir kadındır.

Dizide muhafazakar bir yan karakter olarak Gülbin'in kız kardeşi Gulan'ı görürüz. Gulan'ın da tıpkı Meryem gibi ilk olarak türbanı ve kapalı bir giyim tarzıyla inançlı bir birey olduğu görülür. Araç içerisinde görüntülenen Gulan taktığı pahalı takılarla da gelir düzeyinin yüksek olduğu izlenimi yaratır. Gulan, Meryem'in aksine zengin bir muhafazakardır. Araç içerisinde sigara içiyor olması, belirgin makyajı ve özgüvenli tavrıyla seküler imgeler taşır. Gülbin ile Gulan kardeş olmasına rağmen dış görünüş ve yaşam biçimi olarak zıtlardır. Gülbin'in ablasının aksine alkol aldığı ve özgür bir cinsel yaşamı olduğu görülür. Seküler ve muhafazakar kimliklerin zıtlığı bu yan karakterlerde Meryem ve Peri gibi farklı hayatlar içerisinde değil, aynı çevre ve aile ortamında ortaya çıkar.

3.5.1.2.4. Mekan Kodları

Dizi kırsal bir bölgede Meryem karakterinin yürüyüşü ile başlar. Sisler arasında tek katlı evler ve otlu yollar arasında yürüyen Meryem'in bu yürüyüşünün sonunda kalabalık ve yoğun trafiğin içerisindeki bir şehir karmaşasına ulaştığı görünür.

Meryem geldiği yoksul kırsal bölgenin tamamen zıttı, bir büyük şehir yaratımı olan rezidans dairesine anahtarıyla girer. Meryem gündelik temizlikçi olarak geldiği bu evde, sıkılgan ve tedirgin bir ruh halindedir. Evin sahibine itaatkar bir tavırda da olan Meryem, o anki atmosfere yabancı kalan bir tavidir.

Dizide sekülerler için mekanlar, kent meydanları, rezidanslar, spor salonları ve lüks kafelerken, muhafazakar kesim için köyü andıran kenar mahalleler, toplu taşımalar ve ibadet mekanları (camii) dir.

Meryem ve Yasin'in evine dair detaylar gelenekçi bir tarza yakındır. Aile büyüklerine dair fotoğraflar, islam dinine ait semboller (kuran, tesbih), Yasin'in askerlik fotoğrafı ve klasik yapıllı objeler göze çarpar.

Sinan ile Gülbin'in buluştuğu ev, yaşam biçimlerine dair önemli kodlar taşır. Loş bir ışık, kapalı televizyon, deri koltuk, perdesi açık olan pencereler... Ayrıca masanın üzerinde alkollü içecekler vardır. Sinan ve Gülbin'in evinin ardında kamera tekrar Meryem ve ailesinin evine girer ve meyve tabağına odaklanır. Soyulmuş meyveler, horlama ve televizyon sesi, kapalı perdeler ve ev kıyafetleriyle , modern evin zıttı olarak karşımıza çıkar.

Dizideki bir diğer mekan, Peri'nin anne ve babasının evidir. Dizinin başından bu yana sadece muhafazakar evlerde gördüğümüz televizyon bu evde de açıktır.

Taş duvarlı, büyük soyut tablolar ve kitapların bulunduğu bu evin entelektüel bir görüntü vardır. Evde tıpkı Sinan'ın evinde olduğu gibi loş ışık kullanılmıştır. Baba Orhan ve Anne Ferah modern bir görünümü sahiptir. Her ikisinin de gözlüklü olması ve telefon dışında bir meşguliyette oldukları dikkat çeker.

3.5.1.2.5. Eğlence / Boş Zaman Kodları

Terapilerin ilerleyen kısımlarında Meryem bayılma hikayesini anlatırken, kendi sosyal yaşamına dair bazı detaylara da değinir. Bayılma zamanlarını halasının kızının düğünü, komşunun nişanı ve ramazan ayının bitimi gibi etkinlikler çevresinde hatırlar. Meryem açısından geleneksel aile aktiviteleri ve inanca bağlı özel günlerin önemini de bu detaylarda görürüz. Meryem'in bayılma ataklarından bir diğerine ise televizyon başında yakalandığı şu sözlerden anlıyoruz:

Meryem: Bir sefer de evde bayıldım televizyon seyrederken.

Peri: Ne seyrettiğini hatırlıyor musun?

Meryem: Esra Erol'a bakıyordum.

Peri: Evlilik programı değil mi?

Meryem: Esra Hanım'ı çok seviyorum, sizden iyi olmasın çok da güzel. Doğum yaptı annelik de yakıştı yani. Çok, gerçekten çok güzel bir bayan. Siz de öylesiniz ama maşallah. Rabb'im özene bezene yaratmış. Ben zaten koyu renk göz çok severim...

Peri: Teşekkür ederim. Sen de çok güzelsin.

Meryem: Allah razı olsun abla...

Meryem'in günlük yayın kuşağında yer alan kadın programlarını izlediği ve program sunucuna hayranlık duyduğu görülmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre; televizyondaki özellikle gündüz kuşağı programlarını izleyen kadınların gününü evde geçiren bir işte çalışmayan kadınlar olduğu incelenmiştir. Buradan eğitim seviyesi düşük kadınların programları takip ettiği sonucu da çıkmaktadır. Bunun yanında yine herhangi bir işte çalışmayan kadınların, neşeli ve kadınların problemlerine dönük programları daha fazla rakip ettiği çalışma kapsamında ortaya konuşmuştur. (Korkmaz, 2007: 101) Meryem aynı zamanda samimi diyalog kurarak ve beğenilerini açıkça ifade edebilecek açıklıktadır.

Görüşmenin sonucunda İstanbul'un sokaklarında gördüğümüz, seküler ve muhafazakar bu iki kadının şehirdeki farklı imkanlardan faydalandığını görürüz. Meryem kalabalıklar arasında minibüse binerek evine ulaşmaya çalışırken, Peri ulaşımını taksiyle sağlar. Peri'nin taksiden inmesinin ardından, bu sefer onun hayatına şahitlik ederiz. Peri'nin sosyal yaşam alanlarının Meryem'den farklı olduğu burada gözlemlenir. Peri, iş dışındaki hayatında şık bir restoranta sade bir Türk kahvesi içer. Ardında ise Psikolog Gülbin'e gider.

Bir seküler mekan örneğini de yine Peri aracılığıyla görürüz. Modern çağın yarattığı 'öze dönüş' faaliyeti olarak da tanımlanabilen yoga merkezinde, 'Şavasana, bedenimizi rahat bırakıyoruz' komutları altında bedensel ve ruhsal rahatlamaya dönük hareketler yapıldığı görünür.

3.5.1.2.6. Yeme / İçme Kodları

Tüm dizi boyunca kimliklerin yeme - içme alışkanlıklarına dair temsiller önem taşır. Sekülerliği temsil eden Peri'ye atfedilen bazı detaylarla da dizide yer yer seküler temsiller kullanılır. Bunlardan biri Peri'nin masasında duran French Press içindeki filtre kahvedir. Meryem kahvenin gündelik temizlikçi olarak gittiği evde de bu şekilde içildiğini büyük bir hevesle anlatır.

Meryem yeni seans gününde sabah elleriyle açtığı kıymalı böreği, büyük bir heyecanla Peri'ye götürür. Peri görevi gereği bu hediye kabul edemeyeceğini söylemesine rağmen Meryem sebebini anlamaz bir şekilde bakar. Peri bu sahnede vejeteryan olduğunu açıklar. Günümüz dünyasında vejeteryanlık ve hatta veganlık her geçen gün artış göstermektedir. Bunun çeşitli nedenleri arasında, hayvanların yaşam haklarına saygı duymak, onların insan ırkı tarafından istismar edilmesini engellemek, daha sağlıklı bir hayat sürme isteği ve bazı inançlar bulunmaktadır. Vejeteryanlık bir yaşam biçimi, yaşam felsefesidir (Bulut, 2016: 830).

3.5.1.2.7. İnanç Kodları

Hikaye Meryem'in bayılmasıyla, bir sene öncesine akar. Dizinin geneline hakim olan Psikolog Peri ve Meryem'in diyalog sahneleri ilk bölümdeki bayılma sahnesinin hemen ardından başlar.

Meryem'in genel tavırlarında sıkılgan ve utangaç bir hava hakimdir. Muhafazakar bir ailede yetişen ve bu inanç sistemine sıkı sıkı bağlı olduğu izlenimini daha en başta tarzıyla gösteren Meryem'in bir terapi odasıyla ilk defa karşılaştığı ve bu atmosfere bir hayli uzak olduğu şu ilk diyalog ile çıkar karşımıza:

Meryem: Bir şey yapmam lazım mı abla?

Peri: Konuşabiliriz istersen, sohbet edebiliriz.

Meryem: Ne konuda?

Peri: Ne konuda istersen, aklından geçenleri paylaşabilirsin.

Meryem: Kaça kadar? Abimin kızını alacağım da okuldan. 24 geçiyor mu buradan. Otobüs...

Bu ilk diyalogda Meryem'in esasında hayatının içerisindeki temel ritüelleri, seansın önünde tuttuğu ve bu psikolojik seansa esasında çok da güvenmediğine dair izler taşır.

Buraya kadar dizi Meryem karakterinin yaşamından minik kesitlerle bazı zıtlıklara şahitlik ederiz. Peri ve Meryem karakterleri arasında kısa diyalog, meslekleri ve bu doğrultuda sahip oldukları sosyal statülerin de birbirinden farklı olduğuna yine zıtlıklar üzerinden şahit oluyoruz. Meryem'in isminin anlamını açıkladığı şu diyalog ise görüntüsünden ötürü muhafazakar olduğuna kanaat getirdiğimiz Meryem'e dair bu düşünceyi destekler:

Peri: Meryem, ne güzel isim.

Meryem: İsa Aleyhisselam'ın annesi. Mümin kişi anlamında...

Meryem karakterindeki gelenekçi ve muhafazakar inançlar diyalogun kalanında da sürer. Meryem önce mahalledeki camii hocasına danıştığı konuları büyük bir ciddiyetle anlatır. Doktorların önerdiği tedavi yöntemini hocaya onaylattığından bahseder. Meryem'in mahalledeki camii hocasına doktorlar daha fazla güvendiği diyaloglarda net şekilde ifade edilmektedir. Meryem karakterinin dini inancının yanı sıra, düşünce yapısında da tutucu olduğu söylenebilir. Kendi çevresinde gördüğü yaşama olan inancı çok güçlüdür. Bunları karşıdakinin düşüncesinin ne olacağını önemsemeden olağan akış, kendi yaşam biçimindeki haliyle akıyormuş gibi konuşur.

Peri'nin hastanedeki odasında meditasyon müzikleri eşliğinde bazı ritüelleri yerine getirdiğini görürüz. Peri küçük çıra parçacıklarını yakar, yanan bir mum

eşliğinde çıraları nizami yerleştirdiği taşların üzerine koyar. Günümüzde bir çeşit arınma ve rahatlama ritüeli olarak tanımlanacak bu gündelik yaşam sorunlarından uzaklaşmayı sağlamaya çalıştığı bilinir. Gözlerini kapatarak atmosfere, ana ve müziğe odaklanan Peri binevi, dini ritüellere benzer bir gerekliliği yerine getirir. Peri'nin rahatsızlık edilmemek için kapısına bir yazı asması ve gözlerini kapatarak dış dünyadan soyutlaması, manevi olarak kendine dönmek ve bunun sonucunda daha iyi hissetmeyi amaçladığını gösterir.

Dizideki inançsal çatışma dördüncü bölümde Gülbin'in ailesinin evinde ablası Gulan ile tartışmasında ortaya çıkar. Kürt kökenli bir ailenin kızı olan Gülbin, seküler bir görüntüye ve yaşam biçimine sahiptir. Meslek sahibidir ve ekonomik özgürlüğü vardır. Ailesine bağlı kalmadan geleneksel yaşamdan uzak bir hayat sürer, bekarıdır. Ablası Gulan ise evli ve türbanlıdır. Ancak daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi sosyo - ekonomik düzeyi yüksektir. Pahalı kıyafetler ve şık bir giyime sahiptir. Gulan ile Gülbin arasında çatışma, engelli kardeşleri Rezan'a Gülbin'in çeşitli tedavi yöntemleri bulmasıyla başlar. Bu durumu eleştiren Gulan tartışma esnasında bazı dini buyrukları dile getirerek Gülbin ve ailesi üzerinde hegemonya kurmaya çalışır:

Gulan: Hiç mi Allah korkusu yok sende be!

Gülbin: Gerek yok abla, gerek yok. Sende hepimize yetecek kadar var.

Gulan: Bize sorma kızım sen. Hiçbir şey sorma bize. Okumadık ya biz. Geriyiz biz geri. Ne yapacaksın sen bizim aklımızı ya. Sormasın ya hiçbir şey sormasın bize.

Bu tartışmada Gulan her ne kadar sık sık inanç üzerinden Gülbin'i suçlasa da, alttan alta Gülbin'in bilimsel bilgilere ve yetkinliğe sahip olmasına içerler. Bu doğrultuda eğitilmiş kesimin toplumda sık sık eğitimsiz, dini vecibeleri ön plana tutan bireylerin daha bilgisiz hatta cahil olarak değerlendirilmesini eleştirir. Gülbin'i adeta 'her şeyi bilmek' ile suçlar. Bunu yaparken de sadece inançlı olmak ve inançsız

olmak üzerine bir güç gösterisine dönüştürür. Gulan Gülbin'e başka türlü hegemonya kuramaz. Sonuçta Gülbin'in tepkisinden hassas olduğunu anlayacağımız bir konuda atıkta bulunur:

“Git o dağdaki dinsiz, imansız arkadaşlarına sor.”

Gülbin inançlı bir yaşam biçimi ve dünya görüşüne sahip olmamasına rağmen bu söze bir hayli içerler. Dini inanca sahip olmamak toplumda bir hakaret olarak kullanılmaktadır. Gulan'ın sinir haliyle söylediği bu sözler Gülbin için de öfkeyle karşılık vereceği bir meseleye dönüşür.

Yasin ve Meryem'in gece televizyon karşısındaki diyaloglarını izleriz. Meryem ve ailesinin akşamları televizyon başında, dizi izleyerek geçer. Aile arasındaki kısa diyaloglar da bu esnada gerçekleşir. Yasin Ruhiye'nin köye gitme isteğini geri çevirmeyerek çocuklarıyla birlikte sabah namazından sonra köye gideceklerini şu cümlelerle açıklar:

“Sabah namazı kılalım, çikalım yola. Erkenden nasipse. Akşam hava kararmadan da varalım inşallah, Allah'ın izniyle.”

Muhafazakar bir erkek temsili olan Yasin, hayata geçireceği eylemlerde 'Allah'ın izniyle' ifadelerini kullanmaktan geri kalmaz. Yaşamsal aktivitelerin olumlu şekilde sonuçlanmasında Allah'ın izni olduğunu düşünür. Ayrıca Yasin, aynı cümle içerisinde muhafazakar dile hakim olan 'nasip, inşallah, namaz' gibi ifadeleri de kullanılır.

Dini hegemonyanın gelenekçi aile kurumları içerisinde nasıl inşa edilip sürdürüldüğünü gördüğümüz Bir Başkadır dizisi, bunun yanında seküler yaşam getirilerinin de bireylerin hayatında ne denli belirleyici olduğunu gözler önüne serer. Hem seküler hem de muhafazakar yaşam, dizide bireysel hayatlar üzerinden ele aldığımız yaşam biçimi dinamikleri çerçevesinde hegemonik bir etkiye sahiptir.

3.5.2. Fatma Dizisinin Seküler ve Muhafazakar Kimlikler Bağlamında Söylem Analizi Çözümlemesi

3.5.2.1. Dizinin Künyesi

Dizisinin Adı: Fatma

Dizi Tarihi: 2021

Dizinin Yönetmeni / Senaristi: Özer Feyzioğlu / Özgür Önürme

Dizinin Oyuncuları: Burcu Biricik, Uğur Yücel, Mehmet Yılmaz Ak, Hazal Türesan, Mustafa Konak, Melis Sezen, Olgun Toker, Gülçin Kültür Şahin, Deniz Hamzaoğlu

Dizinin Bölüm Sayısı: 6

Yapım: Netflix

3.5.2.1.1. Dizinin Konusu ve Özeti

Fatma, psikolojik drama türüne örnek bir internet dizisidir. Fatma isimli bir kadının hayatı üzerinden kurgulanan dizi bir yaşam mücadelesi örneği taşımaktadır. Fatma, hasta çocuğu ile birlikte hayatta kalmak için gündelikçi olarak temizlik işlerine gitmektedir. Eşi ise cezaevinden çıkmıştır ancak ailesinin yanına gelmemiştir. Fatma bir taraftan ekonomik zorluklarla mücadele ederken diğer taraftan da eşi Zafer'i aramaktadır.

Bu arayış sürecinde seri bir katile dönüşen Fatma, bir katil olarak dahi kimsenin dikkatini çekmez ve her defasında yaşamını sürdürmek için yeni bir cinayet işlemek zorunda kalır. Fatma karakterinin çalışmak için gittiği zengin evlerin yanı sıra ablasının yaşamı karşısındaki zıt hayat tarzı dizide öne çıkmaktadır.

3.5.2.1.2. Dizi Karakterleri

Fatma: Evli ve bir çocuk annesidir. Gündelikçi olarak temizlik işlerine gider.

Oğuz: Fatma'nın oğlu. Otizm tanısı konulmuştur. Trafik kazasında hayatını kaybeder.

Zafer: Fatma'nın cezaevinden çıkan eşidir. Karıştığı suçlardan ötürü kaçak bir hayat yaşar.

Emine / Mine: Fatma'nın kız kardeşi. Gelir düzeyi yüksek biri ile evlenmiştir.

Avukat Sidar: Fatma'nın oğlunun ölümüne sebep olan ailenin avukatıdır. Fatma'ya yardımcı olmaya çalışır.

3.5.2.2. Söylem Analizi Bağlamında Dizi Bulguları

3.5.2.2.1. Cinsiyet Kodları

Fatma'yı dizi boyunca erkeklerin dünyasında görürüz. Eşi Zafer'i aramak için onun arkadaş ve iş çevresiyle sürekli görüşmek zorunda olan Fatma, erkeklerin üstten ve kaba dili karşısında ezilip büzülür. Onlara 'abi'diye hitap ederek bir saygı gösterisinde bulunur.

Fatma'nın erkeklerin yanında, onların taciz eder bakışları karşısında sık sık başörtüsünü düzelttiği, saçlarını kapatmaya çalıştığı da görünür. Fatma, muhafazakar bir kadın temsili olarak erkek hegemonyası ve tacizine karşı başörtüsünü bir kurtuluş simgesi olarak kullanır. Fatma'nın dizi boyunca rahat ve samimi diyalog kurduğu tek erkek evine temizliğe gittiği yazardır. Yazar, eğitilmiş ve entelektüel bir kişidir. Fatma'nın dünyasındaki onu aşağılayan ve cinsel bir obje olarak gören erkeklerden farklıdır.

Bunun yanında Fatma'yı dinleyen ve diyalog kuran diğer iki erkekten biri Avukat Sidal diğeri ise Tır Şöförü Serdar'dır. Sidal oğlunun ölümüne dair delil karartmak isteyen patronlarına nazaran Fatma'nın yanında olur ve onu uyarır. Etnik kimliği (Kürt) dizide belirgin olarak gösterilen Sidal karakteri aynı zamanda iyi

eğitim almıştır. şöför Serdar'ın ise, kooperatif üyeliği olmasında sol görüşlü biri olma ihtimalini çıkarabiliyoruz. Yine Fatma'nın dizide diyalog kurabildiği erkeklerden biri de Serdar. Bu bağlamda, seküler bireylere ait özelliklerden olan, eğitim, yeniliklere açıklık ve muhalif olma hali dizide Fatma'ya saygı duyan erkeklerin de ortak özelliği olarak karşımıza çıkar. Fatma'yı taciz eden komşusu, başta olmak üzere dikkate almayan ve aşağılayan diğer erkeklerin ise, gelenekçi ve düşük eğitim / sosyo - ekonomik çevreden geldiği yine dizide gözler önüne serilir. Bu erkek temsilleri, kentin kırsal kesimlerine yaşar ve çalışırlar. Özellikle tacizci komşunun eşinin başı kapalı ve muhafazakar bir giyim tarzına sahip olması da, dindar bir çevreye mensup olduğunu gösterir.

Erkeklerin dünyasında, mafya ilişkileri arasında çizilen Fatma karakteri bir kadın olarak mücadele ederken aynı zamanda bu güç gösterilerinin arasında da görünmez biridir. Bir Anadolu kadını portresi çizen Fatma, bu dünyada ciddiye alınmaz. Sınıfsal olarak yakın olduğu çevrede hor görülen Fatma, kendisinden farklı sınıfa mensup erkeklerce kabul görür ve ciddiye alınır.

3.5.2.2.2. Meslek / Eğitim Kodları

Fatma, temizlik işleri yapan, eğitim almamış bir kadındır. Kardeşi Emine ise, aynı şekilde eğitim ve meslek sahibi olmamasına rağmen, seküler ve modern bir birey olarak temsil edilir. Emine evlendikten sonra statü atlamıştır ve yaşam tarzında maddi olanaklarla birlikte farklılığa gitmiştir.

Dizide eğitim düzeyi ve mesleki statüsü yüksek kişilerinim yaşanan olayların dışında kalarak masum çizildiği gözlemlenmektedir. Sekülerliği temsil eden kişilerin (yazar, avukat, plazada yaşayan kadın), Fatma karakterine karşı yapılan zorbalığın dışında kaldıkları ve yer yer onu anladıkları gözler önüne serilir. Fatma'nın problem yaşadığı kişiler kendi sosyo - ekonomik düzeyindekiler ve yaşam biçimine yakın olan kişilerdir.

Dizide biraz önce bahsedilen seküler bireylerin her ne kadar Fatma'ya karşı hoşgörölü çizilseler de yine de kendi bireysel hayatlarının dışına çıkmadıkları görölür. Yazar, Fatma'nın yaşamını kendisine yazacak bir hikaye yaratmak adına gözlemler. Evinde gündeliğe gittiği kadın her ne kadar vicdanlı bir imaj çizse de sadece kendi yaşamı ile ilgilidir. Meslek sahibi seküler bireyin bireyselleşen dünyası Fatma ile ilişkilerinde belirgin şekilde görölür.

3.5.2.2.3. Giyim Kodları

Fatma günümüzün muhafazakar kesimini temsil edecek bir şekilde türbanlı değildir. Ancak başörtüsü vardır. Saçlarının bir kısmı görünse de, uzun bol ve kapalı kıyafetler tercih eder. Fatma'nın dizi boyunca giydiği pardesü en dikkat çeken kıyafetidir.

Dizide seküler giyim tarzında gördüğümüz ilk kadın evine gündelik temizliğe gittiği kişidir. Açık ve boyalı saçlarıyla dikkat çeken bu kadın, rahat ve yeni kıyafetlerle görünür. Fatma'nın tarzıyla karşılaştırılacak bir diğer kişi ise kardeşi rolündeki Emine'dir. Renkli, parlak bir elbise içerisinde gördüğümüz kadın, Fatma'ya nazaran açık kıyafetler tercih eder. Makyajlıdır ve yine kıyafetine uygun şekilde dikkat çeken takılar takar.

3.5.2.2.4. Mekan Kodları

Dizideki mekanlar iki ana temelde değerlendirilebilir. Fatma karakterinin yaşam alanı olan yoksul kenar mahallelerin derme çatma evlerinde geçen dizi, aynı zamanda yine Fatma ile birlikte yüksek gelirli zengin evlerin de görünmesini sağlar.

Modern evlerin, büyük katlı apartman ve plaza dairelerinde olduğu görünür. Bu evlerde bulunan eşyalar yenidir. Aynı zamanda son dönem teknolojik aletler evlerde dikkat çeken detaylardandır. Evler aydınlıktır ve büyük camlara sahiptir. Özellikle

Fatma büyük kentin yani İstanbul'un sokaklarında dolaşırken, modern kent ortamlarına ve şehrin kozmopolit yapısına şahitlik ederiz.

Fatma'nın yaşadığı evin ise derme çatma bir gecekondu olduğu görülür. Başka bir evle ortak kullanılan bu gecekondu, karanlık ve dağınıktır. Eşyalar ise eski ve yıpranmıştır. Fatma'nın çalışma ve yaşam alanları dışında öne çıkan mekanlardan biri de çay bahçesidir. Fatma bu çay bahçesinde, kardeşi Emine ile buluşur. Modern kent mekanlarının yanı sıra, çay bahçeleri plastik masa sandalyelerin olduğu, özensiz ve dağınık görünümlü sosyalleşme alanlarındandır. Tamamen açık bir mekanda konumlanan çay bahçeleri, ekonomik fiyatlı seçenekleriyle de düşük gelirlilere hitap ettiği bilinmektedir. Dizide seküler bir temsil çizen Emine, ablası ile çay bahçesinde her buluştuğunda bulunduğu mekana karşı memnuniyetsiz bir tavır içerisine girer.

3.5.2.2.5. Eğlence / Boş Zaman Kodları

Gelenekçi, inançlı bireylerin dizide ev ve çalışma alanları dışında sosyalleşme mekanlarına sadece bir zorunluluktan gittiği görülmektedir. Kardeşinin davetiyle, görüşmek adına Fatma'nın sık sık aynı çay ocağına gitmesi dizideki en belirgin örnektir. Fatma karakteri farklı bir sosyal ortamda görülmemektedir.

3.5.2.2.6. Yeme / İçme Kodları

Fatma ve kardeşi bir çay bahçesinde görülür. Görünüşüyle seküler kesimi temsil eden kardeşi Emine yeme - içme konusunda sağlıklı bir tercih yaptığını ifade eder.

Fatma, eline aldığı tüm şekeri çayına atınca kardeşi onu şu şekilde uyarır: "Artık şeker kullanan mı var ya. Çocuklar bile biliyor çok zararlı, yapma ne yapıyorsun." Bu söylem ile sağlıklı beslenme kodlarının günümüz dünyasında ne

kadar yaygın olduğu da akla gelmektedir. Bireysel yaşamı ön plana alan çağımız bireyi, sık sık kendisine yatırım yapma adı altında yeni ritüeller belirlemektedir.

3.5.2.2.7. İnanç Kodları

Fatma dizide her ne kadar muhafazakar ve geleneksel bir kadını temsil etse de, inancını bir yana bırakarak cinayet işler. Dini inanışa göre bir kişinin ölümüne sebep olmak günahdır. Ancak Fatma'nın bu konuda bir tedirginlik içerisinde olmadığı görülür. Bu bağlamda dini inanışı ile pratikte yaptıkları arasında bir tezatlık ortaya çıkmaktadır.

Eşi Zafer'in kaybettiği otizimli oğluna dair söylediği, ' Bu çocuk Allah'ın bize cezası' sözlerine ise öfkelenir. Bu sözü fazlasıyla ciddiye alan Fatma'nın verdiği öfkeli tepkide inançlı kimliği ortaya çıkar. Oğlunun hastalığına kadercı bir bakış açısıyla yaklaşır ve kabullenir.

Fatma dizisinde inançlara dair kodlar çok belirgin şekilde yer almasa da özellikle ana karakter Fatma, yukarıda değerlendirdiğimiz unsurlar ekseninde muhafazakar bireye örnek oluşturmaktadır. Dizide belirli dini sembol ve diyaloglar olamamasına rağmen ailevi ve toplum ilişkileri toplumsal norm ve geleneksel anlayış çerçevesinde aktarılır. Dizide Fatma'nın yakın diyalog kurduğu kardeşi Emine, yaşam şekli ve görünüş olarak Fatma'nın zıttı bir karakter çizer. Bununla birlikte Fatma karakterinin kent yaşamı içerisinde temas ettiği yazar, avukat gibi yan roller de dini ve geleneksel doktrinlere dair izler görülmemesi yine karakterler karşılaştırıldığında birbirinin zıttı olan yaşam biçimi temsilleri doğrultusunda seküler tanımlaması içerisinde girmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, bir dijital yayın platformu olan Netflix dizilerindeki karakterleri temsil ettikleri kimlikler çerçevesinde incelemiştir. Kimlikler yaşam biçimi ekseninde değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda yapımlar günümüz Türkiye'sinde tartışılan kimliklerden muhafazakar ve seküler kimlik temsilleri üzerinden incelenmiştir.

Toplumsal yaşam, tarihin her döneminde kendi içerisinde çeşitlilikler barındırmıştır. Her ne kadar savaşlar, reformlar, devrimler ve darbeler bu çeşitlilikte evrensel bir rol üstlense de her toplum kendi yerel dinamikleri içerisinde yeni toplumsal yaşamlar inşa etmiştir. Bu inşa edilen yaşamda, bir benlik arayışına giren bireyler de toplumsal olaylardan etkilenmiş ve bunun sonucunda edindikleri kimlikler uzun vadede yaşam biçimlerini şekillendirmişlerdir.

Doğar doğmaz kişiler atfedilen ırksal ve inançsal kimlikler uzun yıllar kimlik çalışmalarının konusu olmuştur. Bu kimliklerle birlikte yaşam biçimine dair izler taşıyan kimlikler de günümüz modern dünyasının alanına giriş yapmıştır. Bireylerin doğup büyüdüğü ailenin dışına çıkıp, kamusal alanlarda karşılaştıkları yeni dünyada kendilerine en başta yaşam biçimi anlamında yeni kimlikler inşa etmeye başlamışlardır.

Türkiye gibi müslüman ülkelerde kimliksel çeşitlilik, inançlar çerçevesinde de incelenebilmektedir. Yüz yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yüzünü batıya dönen Türkiye, diğer taraftan da müslüman kimliğini korumuştur. Bu bağlamda toplumsal yaşamda kutuplaşmalar gün yüzüne çıkmıştır. Dindar, inançlı kesim muhafazakar yaşam biçiminin getirilerini günümüzde dahi yerine getirirken, Türkiye'nin modern kimlik mozaiği olarak da tanımlanabilecek seküler kimlikler, modern dünya getirileri doğrultusunda yaşamlarını kurgulamışlardır.

Türkiye siyasi tarihine bakıldığında seküler ve muhafazakar kimlik farklılıkları bazı önemli olgular sonucunda belirginleşmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte saltanat ve halifeliğin kaldırılması ve dine bağlı yönetim biçiminin aksine laik sistemin kabulüyle, çeşitli alanlarda revizyona gidilmiştir. Din ve devlet işlerindeki ayrımla birlikte özellikle eğitimde kadın erkek eşitliği, kılık kıyafet alanında modernleşme ve sosyal yaşam alanında farklılıklar yaşanmıştır. Bu yaşam biçimlerindeki değişim Türkiye'nin her döneminde farklı dinamiklerin etkileriyle sürmüştür. Türkiye'de 1960'lı yıllarda başlayan köyden kente göç ile modern kentler yaratılmış kırsaldaki yaşam yerini kent hayatına bırakmıştır. Türkiye tarihinde bir diğer dönüm noktası için 1980'li yıllara bakmak gerekmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin ülkeye hakim olması ile birlikte Türkiye dünyadaki değişimlerden de etkilenmiştir. Birçok marka Türkiye pazarında kendine yer bulurken, gündelik yaşamın önemli unsurlarından olan yeme - içme, eğlence kültürünün değişiminden bahsetmek mümkündür. Günümüzün Türkiye'sinde ise 20 yıldır iktidarda olan bir siyasal yapılanma ile birlikte siyasal islamın yükselişinden bahsedilebilmektedir. Yine bu yükseliş de muhafazakar ve seküler kimliklerin günümüzdeki temsillerini ortaya koymak adına önem taşımaktadır.

Bu bilgiler ışığında dizilerde incelenen seküler ve muhafazakar kimliklerin bu günkü temsillerine geçmişten günümüze bakmak gerekmektedir. Her iki kimliği temsil eden karakterlerin şehirlerde yaşadığı görülmektedir ve karakterlerin büyük çoğunluğu kadın erkek fark etmeksizin iş yaşamının içerisinde. Hem muhafazakar hem de seküler kimlikler birbirinden farklı olsa da dış görünüş anlamında kendine has özelliklere sahiptir. Seküler kimlikler şehir ve iş yaşantısı içerisindeki görünümünde, iyi akademik eğitimler almışlardır. Özellikle kadın karakterlerin aldıkları eğitimler vurgulanmaktadır. Çünkü kız çocuklarının eşit eğitim hakkına sahip olması çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere yenilikçi bir gelişmedir. Bunun aksine muhafazakar kimliği temsil eden karakterlerin, bir alanda uzmanlaşacakları yüksek öğretim eğitimleri alamadıkları görülmektedir. Muhafazakar temsil karakterleri daha çok hizmet sektöründe çalışmaktadır. Hem Bir

Başkadır dizisinin başrol oyuncusu Meryem hem de Fatma dizisinin başrolü Fatma ev temizliği işlerinde çalışmaktadırlar. Muhafazakar erkekler ise güvenlik, garson ya da işsiz olarak temsil edilmişlerdir.

Türkiye’de yaşanan iç göçler sonucunda kentsel yaşam biçimlerinde değişimler yaşanmıştır. Bu farklılaşmanın sonucunda kentlerde ortaya çıkan mekansal değişimler her iki dizide de net şekilde görülmektedir. Daha çok kent merkezlerinden uzak noktadaki kenar mahallelerde yaşamını sürdüren muhafazakar kesim, sekülerlere nazaran yüksek gökdelenli plazalara ve modern kent mekanlarına çalışmak için gitmektedir. Sekülerler için ise bu mekanlar, yaşam alanıdır. Ayrıca sosyalleştikleri mekanlar da yine bu modern kent yapılarının çevresindedir.

Bir Başkadır dizisinde muhafazakar kimliklerin örneği olarak karşımıza çıkan Meryem ve ailesi kentin merkezi konumlarında değil, daha uzak ve bölgelerde yaşamaktadır. Şehir hayatını simgeleyen büyük gökdelen ve modern mekanların aksine, köy hayatının benzeri bir yapılaşmanın kentin merkezinden uzak bölgelerde var olduğu da yine Meryem’in evinde ve mahallesinde geçirdiği zamanlarda görülür. Filmde seküler kesimi temsil eden ve Meryem’in zıttı olarak karşımıza çıkan Peri karakteri ise daha modern dizayn edilmiş evlerde ve sosyal yaşam (kafe, restoran, gece kulübü) alanlarında görülmektedir. Peri karakteri kent yaşamının sunduğu mekansal alanların büyük çoğunluğundan faydalanmaktadır. Bu iki karakterin muhafazakar ve seküler kimlik ayrımları, ortak buluşma alanları olan hastane dışındaki sosyalleşme ve yaşam alanlarında birbirinin zıttı olan göstergeler ile fark edilmektedir.

Fatma dizisinde ise, muhafazakar temsilin simgesi olarak karşımıza çıkan Fatma karakteri tıpkı Meryem gibi kent içerisindeki uzak bölgelerde yaşamaktadır. Fatma’nın gündelik temizlik işlerine gittiği evlerde kentin en merkezi bölgelerinde bulunmaktadır. Hem Fatma hem de Meryem karakterlerinin yaşadıkları bölgeler, kent içerisinde olmasına rağmen kırsal bir bölge izlenimi vermektedir.

Çalışma kapsamında seküler ve muhafazakar kimliklere ait yaşam biçimi kodları cinsiyet, meslek / eğitim, giyim, mekan, eğlence / boş zaman, yeme / içme ve inanç olarak belirlenmiştir. Dizlerde yaşam biçimi dinamiklerine bakıldığında bu iki kimlik arasındaki sosyalleşme alanları da farklıdır. Seküler bireyler modern dünya düzeninin yarattığı spor salonu, kafe, yoga merkezleri gibi alanlarda uzun vakit geçirirken, muhafazakarlar çoğunlukla ev ve mahallerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Sekülerlerin kamusal alanlarda daha fazla vakit geçirdiği gözlenmiştir. Muhafazalarlar aile, akrabalar, yaşça büyük aile bireyleri ve erkeklere saygınlık duymaktadır. Bu anlamda boş zamanlarında daha çok aile bireyleriyle görülürler. Sekülerler ise , çevrelerine yabancılaşmış sadece kendi hayatlarına odaklanan bireyler olarak temsil edilmişlerdir.

Bir Başkadır dizisinde muhafazakar ve seküler bireylere ait sahneler ard arda ve bazen bir arada verilmiştir. Bu yönüyle zıtlıklar öne çıkmaktadır. Meryem ve Peri karakterlerinin işlerinden çıktıktan sonra şehir içerisindeki ufak yolculukları ve vakit geçirdikleri kamusal alanlar neredeyse tüm bölümlerde görülmüştür. Peri'nin görüldüğü mekanlarda aynı zamanda bir boş zaman geçirme bölgeleri olarak değerlendirmektedir. Yaşam biçiminin önemli unsurlarından olan boş zaman / eğlence anlayışına dair materyallerin daha çok seküler bireylerin yaşamlarında gözler önüne serildiği görülmektedir. Seküler kimlikler dizilerde çok daha alternatifli yaşam olanaklarına sahiptir. Dizideki seküler karakterler, Peri , Gülbin ve Sinan kafe ve restoranların dışında boş zamanını modern çağ sonucunda günümüzün aktivitelerinden olan spor salonlarında geçirmektedirler. Fatma dizisinde ise Fatma'nın kardeşi Emine'nin seküler yaşam biçimi, onu modern kafelerde görmemizi sağlamaktadır.

Her iki dizinin muhafazakar temsilleri boş zamanlarını evlerinde geçirmektedirler. Bu karakterleri akşam televizyon karşısında genellikle aileleri ile görürüz. Meryem karakteri sosyalleşme alanlarının ise gümmümüzde kadar gelen geleneksel aktivitelerden olan düğünler olduğunu açık şekilde ifade etmektedir. Her

iki dizide de bu iki kimlik birebir diyaloglarla farklılıklarını ortaya koymuşlardır. Elde edilen bulgular sonucunda; Türkiye toplumunda muhafazakar ve seküler kimliklerin temel yaşam dinamikleri çerçevesinde ayrıştığı ve yüksek oranda kutuplaştığı anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında seçilen dizilerde seküler ve muhafazakar kimliklerin analiz edilen her temsilde ayrıştığı görülmektedir. Hem muhafazakar hem de seküler kesimdeki yaşam biçimleri ve inanç kalıpları bir arada, zıtlıklarıyla gösterilmiştir. Bu doğrultuda muhafazakar yaşam biçiminde geleneksel bir anlayış hakimdir. Bu kapsamda, dindar kişi dini ahlak kavramları çerçevesinde kendisine önceki nesillerden miras kalan yaşam dinamiklerini devam ettirmektedir. Bunun tersi olarak seküler bireyde ise inanç kalıpları modern dünya getirileri sonucunda değişime uğramıştır. Seküler bireylerde bireysel bir yaşam inşa etme süreci gözlenirken, özgürlüklerine de sıkı sıkıya bağlı oldukları gözlemlenmektedir. Bunun tersi olarak muhafazakar kesimde eril yaşama itaat öne çıkmaktadır ve bireysel değil kolektivist yaşam benimsenmektedir.

Seküler ve muhafazakar kişiler arasındaki önemli farklardan bir diğerinin de sosyal statü olduğu incelenen dizilerde belirgin şekilde görülmektedir. İyi eğitim alan, meslek sahibi kişiler, dini inançlardan bağımsız olarak yaşayan seküler kişiler olarak tasvir edilmişlerdir. Seküler bireylerdeki en önemli ayırım dini değerleri kamusal alanda kullanmamalarıdır. Muhafazakar kesim için ise inanca dönük kavramlar yaşamın tüm alanlarındadır. Örneğin, Bir Başkadır dizisinde Meryem ve ailesi aldıkları tüm kararları buldukları mahallenin imamına danışmaktadırlar. Aynı zamanda dini inanışlarının reddettiği ve yasak bulduğu eylemleri gerçekleştirmekten kaçınırlar. Meryem, sık sık geçirdiği bayılma atakları karşısında dahi önce dini buyruklara göre şifa arar. Peri karakterinin ise aldığı kararlarda kendi iradesinin öne çıktığı görülmektedir.

Dizilerdeki muhafazakar ve seküler kimlikleri her ne kadar aynı zaman diliminde ve şehirlerde yaşasalar da seküler kimliklerde modern çağın getirisi olan

dinamiklere hızlı bir adaptasyon yaşandığı göze çarpmaktadır. Bir Başkadır dizisindeki Peri karakterinin vejetaryen beslenme alışkanlığına sahip olması, dünyada son dönem popüler olan yoga faaliyetlerine katılması ve bir içsel huzur ritüeli olarak bilinen çıra yakma eylemlerinde bulunması bu adaptasyona örnek olarak verilebilir. Fatma dizisinde ise Emine karakteri, ablasıyla çay bahçesinde içtiği çaya şeker atmaz. Ablasının attığı şekerleri ise yadırgayarak sağlıklı yaşam vurgusu yapar. Bu örnekler çağımızın popülerleşen konularıdır.

Muhafazakar kesimlerde ise gelenekçi yapıyı koruma arzusu dikkat çekmektedir. Meryem ailesinden gelen yeme / içme kodlarına sıkı sıkıya bağlıdır. El açması börek hazırlar, el örgüsü kıyafetler giyer ve ailesinden kalan fotoğraf ve objeleri evinde korumayı sürdürür.

Muhafazakar ve seküler kimlikler dizilerde günümüzün giyim tarzına uygun şekilde giyinmektedir. Bir Başkadır dizisindeki seküler kadınların başları açıktır. Muhafazakar kesimin ise başörtüsü bulunmaktadır. Fatma dizisinde de aynı durum geçerlidir. Ancak iki muhafazakar kesimi temsil eden Fatma ve Meryem'in başlarını kapatma biçimleri de farklıdır. Fatma köyden getirdiği bir geleneği sürdürüyormuş izlenimi vermektedir. Anadolu'da görmeye alışkın olduğumuz bir tarzda başörtüsünü saçları yarı açık halde bırakarak takmaktadır. Meryem ise, geleneksel kapanma biçimlerinin dışında son yıllarda kentlerde görmeye alışkın olduğumuz bir türban takma stiliyle başörtüsünü saçını ve tüm boynunu kapatacak şekilde kullanmaktadır. İki dizideki muhafazakar kadın temsilleri karşılaştırıldığında Meryem'in muhafazakar kimliği kolaylıkla dini doktrinlerle desteklenmektedir. Meryem'in yaşamı dini toplumsal normlar dercesine şekillenmiştir. Fatma ise inancın yanı sıra muhafazakar kimliğini geleneksel normlarla besler. Fatma karakterinin dini ritüelleri yerine getirdiğini de görmeyiz. Her iki dizideki muhafazakar erkek karakterler de hegemonik ve özellikle kadınlar üzerinde söz sahibidir. Muhafazakar erkek temsillerinin hizmet sektörü işlerinde çalıştıkları ve suç unsuru barındıran işbirlikleri

içerisinde oldukları görülür. Muhafazakar erkekler de genellikle kendi habitatlarında sosyalleşir (mahalle sokakları, mahalle kahvesi, ev).

Seküler kadın imgeleri de hem iki farklı dizi de hem de diziler içerisinde karakterlerde ortak ve farklı özellikleriyle temsil edilmişlerdir. Modern bir görünüme sahip olan seküler kadınlar türban veya başörtüsü kullanmaktadırlar. Tüm dünyada etkili olan moda trendlerindeki çeşitlilik özellikle seküler kadınların tarzlarına da yansımıştır. Bir Başkadır dizisindeki Peri karakteri, modern ancak sadece bir tarza sahiptir. Peri'nin tarzı gösteriştense uzaktır. Peri saç ve makyajında doğal tonları tercih etmiştir. Yine aynı dizide bir diğer seküler temsil olan Gülbin'in Peri'ye nazaran daha dikkat çeken canlı renk kıyafet ve saç/ makyaj tarzı olduğu fark edilir. Fatma dizisindeki seküler kadın temsili Mine ise Gülbin'e nazaran daha şatafatlı bir giyim tarzına sahiptir. Seküler kadın ve erkeklerin genel anlamda rahat ama dikkat çekmekten çekinmeyen bir tarzları olduğu görülür. Muhafazakar temsillere nazaran moda trenlerini daha yakından takip ettikleri anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda moda olan tüketim alışkanlığını seküler temsilleri üzerinden görebilmek mümkündür.

Bu günün Türkiye'sinde geçen Bir Başkadır ve Fatma dizileri, çağımızın seküler ve muhafazakar kimliklerinin yaşam biçimine dair detaylı veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde karşımıza birbirinin zıttı olarak çıkan bu iki kimlik temsili, aynı zamanda sosyal yaşamda iç içe ve bir aradadır. Dizilerde geçmiş değerlere, geleneklere ve dini normlara bağlı olan muhafazakar kesimin bu doğrultuda inşa ettiği yaşam biçimine sadık kaldığı görülmektedir. Seküler kimlik temsilleri ise inançsal ve manevi kodlardan bağımsız olarak tamamen kendi değer yargıları çerçevesinde bir yaşam inşa etmeye çalışmaktadır. Sekülerler bireysel özgürlük ve düşüncelerini önde tutarken, muhafazakarlar için bağlı buldukları değerler ön plandadır.

Çalışma kapsamında incelenen dizilerde, inanç temelinde kategorize edilen muhafazakar ve seküler kimliklerin günümüz Türkiye'sindeki yaşam biçimi farklılıklarını ve ayrışmaya temsil ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahıska, Meltem, Zafer Yenal (2006). Aradığımız kişiye şu an ulaşamıyor : Türkiye’de hayat tarzı temsilleri 1980-2005. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv Araştırma Merkezi.

Ahmad, Feroz (2006). Bir Kimlik Peşinde Türkiye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aktay, Yasin (2009). Halife Sonrası Durumdan Vatandaşlık Siyasetine: İslamcı Politik Teolojinin Seyir Notları. Editör: Ömer Laçiner. İçinden. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9, Dönemler ve Zihniyetler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altıntaş, Ramazan (2005). Din ve Sekülerleşme. İstanbul: Pınar Yayınları.

Aslan, Şükrü (2004). 1 Mayıs Mahallesi, 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent. İstanbul: İletişim Yayınları.

Atalay, Beşir (1979). Köy Gençliği Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma (Büyükgeçit Köyü Araştırması). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Aydın, Suavi (1993). Modernleşme ve Milliyetçilik. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Bali, Rıfat N (2002). Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a : Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayhan, Vehbi (2012). Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler. Bursa: Dora Yayınları.

Berkes, Niyazi (2008). Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilgin, Nuri (1994) Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu. İzmir: Ege Yayıncılık.

Bora, Tanıl (2017). Cereyanlar: Türkiye’de siyasi ideolojiler. İstanbul: İletişim Yayınları

Castells, Manuel (2006) Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, II. Cilt. (Çev: Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Doğan, İsmail (2009). Dünden Bugüne Türk Ailesi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Demirel, Tanel (2004). Adalet Partisi İdeoloji ve Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Duben, Alan (2002). Kent, Aile, Tarih. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dumanoğlu, Mehmet (2005). Türkiye’de Laiklik (1920 – 2005 85 Yılın Değerlendirmesi). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Durmuşoğlu, Kadriye (2022). Türkiye’de Sekülerleşme. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Eğilmez, Mahir. (2018). Değişim Sürecinde Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdentuğ, Nermin (1977). Sosyal Adet ve Gelenek. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Erikson, Erik (2014). İnsanın Sekiz Evresi. (Çev. Gonca Akaya). İstanbul: Okuyan Us Yayın.
- Erkan, Rüstem (2002). Kentleşme ve Sosyal Değişme. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Eroğul, Cem (1990). Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Esen, Berk , Gümüşçü, Şebnem, Yavuzylmaz, Hakan (2023). Türkiye’nin Yeni Rejimi: Rekabetçi Otoriterlik. İstanbul: İletişim Yayınları
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1991). “Türklerde Aile İctimaiyatı”, Aile Yazıları, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Gökçe, Birsen (1993). Gecekonduarda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü. Ankara: TC Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2000). İslamın Yeni Kamusal Yüzleri. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2000). İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2011). Modern Mahrem / Medeniyet ve Örtünme. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, Nilüfer (2023). Seküler ve Dinsel: Aşman sınırlar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kabaklı Çimen, Latife (2008), Türk Töresinde Kadın ve Aile. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kahraman, Hasan Bülent (2007). Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kahraman, Yakup (2018). Türkiye’de Modern Bilincin Oluşumu. İstanbul: Ketebe Yayınevi.

Kahraman, Yakup (2021). Türkiye’de Modern Bilincin Oluşumu. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Kalaycıoğlu, Ersin, Ali Yaşar Sarıbaş (2000). Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme. İstanbul: Alfa Yayınları

Kancı, Tuba (2009). Erken Cumhuriyet Dönemi Kadınlık ve Erkeklik Kurgusu. Editör: Gönül Pultar. İçinde. Kimlikler Lütfen. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Özyeğin, Gül (2003). (Kapıcılar, Gündelikçiler ve Ev Sahipleri Türk Kent Yaşamında Sorunlu Karşılaşmalar). Şu kitapta: Haz/ Kandiyoti, Deniz, Ayşe Santanber. Kültür fragmanları : Türkiye’de Gündelik Hayat. İstanbul: Metis Yayınları.

Kılıçbay. Mehmet Ali. (2003). "Kimlikler Okyanusu", Doğu Batı, sayı:23, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kıray, Mübeccel (1999). Modernleşmenin Temel Süreçleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kıvanç, Ümit (2009). Üstüne Ciltler Yazılmış Hayalet. Editör: Ömer Laçiner. İçinden. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9, Dönemler ve Zihniyetler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocacık, Faruk (1990). Sivas’ta Kentsel Aile, Aile yazıları 1. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Kongar, Emre (1998). 21. Yüzyılda Türkiye. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kozanoğlu, Can (1996). 80’lerde Gündelik Hayat. İstanbul: İletişim Yayınları

Körün Öztan, Bengü (2023). Seksenlerde Televizyon Serüveni. Editör: Mete Kaan Kaynar. İçinde. Türkiye’nin 1980’li Yılları. İstanbul: İletişim Yayınları

Kumar, Krishan (2004). Sanayi Sonrası Toplumdan Post Modern Topluma (Çev. Mehmet Küçük). Ankara: Dost Kitapevi.

Marshall, Gordon (2014). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, Engels, Lenin (2013) Kadın ve Aile. Ankara : Sol YAYINALRIMERter, Feridun (1990). Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Meriç, Nevin (2005). Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestonlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Sorunları. İstanbul: Kapı Yayınları.

Neşe, Kaplan (2004). Aile Sineması Yılları 1960’lar. İstanbul: Es Yayınları.

Oakeshott, Michael (1991). “On Being Conservative”, in Rationalism in Politics and Other Essays. Editor: Timothy Fuller. London: Liberty Press.

- Ortaylı, İlber (2007). Avrupa ve Biz. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Öz, Asım (2023). Deniz ve Dalga: Seksenler İslamcılığına Dair Kısmi Bir Açıklama Çabası. Editör: Mete Kaan Kaynar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özay, Mehmet (2007). Sekülerleşme ve Din. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özbay, Ferhunde (2015). Dünden bugüne Aile, Kent ve Nüfus. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdalga, Elizabeth (2008). Kimlik Kuramı Üzerine: Sosyolojik ve Antropolojik Perspektifler. (Çev. Zarife Biliz). Editör: Adile Arslan Avar ve Devrim Sezer. İçinde. Hasan Ünal Nalbantoğlu'na Armağan (Symbolae in Honorem). İstanbul: İletişim Yayınlar.
- Özden, Pelin Pınar (2008). Kentsel Yenileme. Ankara: İmge Kitapevi.
- Öncü, Ayşe, Petra Weyland (2007). Mekan kültür iktidar : küreselleşen kentlerde yeni kimlikler. İstanbul: İletişim Yayınları
- Öngider, Seyfi (2021). Solda Birlik ve Yeniden Yapılanma Süreci . Editör: Tanıl Bora, Murat Gültekingil. İçinden. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8, Sol. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pösteki, Nigar (2012). 1990 Sonrası Türk Sineması. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Sancar, Serpil (2009). Erkeklik: imkansız iktidar : ailede, piyasada ve sokakta erkekler. Metis Yayınları: İstanbul.
- Somel, Akşin Selçuk (1997). Osmanlıdan Cumhuriyete Türk kimliği. Editör: Nuri Bilgin. İçinde. Cumhuriyet Demokrasi Kimlik. İstanbul. Bağlam Yayıncılık.
- Şahinkaya, Rezzan (1991). Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Şimşek, Ufuk (2017). Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Kimlik Arayışları. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Tekelli, İlhan. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, Üzeyir (2004). Ak Parti’nin Muhafazakar Demokrat Kimliği. Ankara: Orient Yayınları.
- Tez, Zeki (2008). Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Tok, Nazif (2003). Kültür Kimlik ve Siyaset. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Türkkan, Erdal (2001). Türkiye’de Sanayileşme (1980-2000). Editör: A.Şahinöz. İçinde. Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Varlı Gürer, Zeynep (2015). Giyim Dili. Siyasal İletişimde Giyim Kodlarının Rolü. Kocaeli: Volga Yayıncılık.

Vatandaş. Celaleddin (2004), Ulusal Kimlik Türk Ulusçuluğunun Doğuşu. İstanbul: Açılım Kitap.

Yalvaç, Ahsen (2013). Türk Sineması ve Arabesk. İstanbul: Agora Kitaplığı

Yıldız, Engin (2008). Gecekondu Sineması. İstanbul: Hayalet Kitap

Weeks, Jeffrey (1998). “Farklılığın Değeri”, Kimlik: Topluluk, Kültür, Farklılık (Çev. İrem Sağlamer). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Akça, Gürsoy (2005). “Modernden Postmodern Kültür ve Kimlik.” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 1-24.

Akbayır, Aslıhan (2024). Netflix Orijinal İçeriklerdeki Türk Dizilerinde Postmodern Bireyin İnşası: Göstergibilimsel Bir Analiz. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Akpınar, Ayşenur (1997). Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Amoussa, Mouqit (2017). Ataerkil Sistemde Kadın Liderliğinin Algısı: Benin Cumhuriyeti Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Bozaslan, Bakko Mehmet (2013). Modernleşme ve Eğitim: Türkiye’de Modern Eğitimin İnşası (1923 - 1938). Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bulut, Meryem, Tunçay Sun, Güzin Yasemin (2016). “Yaşam tarzı olarak vegan ve vejetaryenlik.” International Journal of Human Sciences, 13 (1), 830-843.ert

Büyükçelikkok, Türkan Öykü (2024). Dijital Yayın Platformu Özelliklerinin Kullanıcı Deneyimine Etkisi: Netflix Örneği. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Durmuşoğlu, Kadriye (2019). Türkiye’de sosyal değişim sürecinde sekülerleşme eğilimleri üzerine sosyolojik bir değerlendirme. Doktora Tezi, Uludağ üniversitesi, Bursa.

Efe, Semiha Merve (2020). İnternet Dizilerinde Bedenin Temsili: Fi Dizisi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İnönü üniversitesi, Malatya.

Ergil, Doğu. (1990). “Atatürkü Toplum ve Siyaset Felsefesi Açısından Laiklik. “Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 5. Turhan Kitapevi. Ankara.

Gümüş, İlknur (2022). Dijital diplomasi bağlamında yaratıcı kültür endüstrisinin ülkelerin imaj inşasındaki rolü: Netflix Türkiye örneği. Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Gürkan, Ülker (1978). “Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları.” Dergi Pak. Cilt 35, Sayı 1.

Hirik, Seçil. (2017). “Türkiye Türkçesinde söylem ve bilgi kipliği ilişkisi.” İdil Journal of Art and Language. c.6, 35:

İnalçık, Halil (1963). “Atatürk’ün ve Türkiye’nin modernleşmesi” belleten cilt sayı :10

Karal, Enver Ziya (1983). “Osmanlı Tarihi.” cilt V: Nizam- ı Cedit ve Tanzimat Devirleri, Ankara.

Kartal, Cavit (2022). Kültür endüstrisi kuramı bağlamında Netflix dizilerinin içerik analizi. Yüksek Lisans TEZİ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Kırılmaz, Harun, Fatma Ayparçası (2016). “Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları.” İnsan & İnsan Dergisi, 3 (8), 32-58.

Korkmaz, Zehra (2007). Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarından Yararlanma Durumları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Lamb, M. E. (2001). “Kültürlerarası bakış açısı ile Babanın Çocuk Gelişimindeki rolü ve Önemi. Çocuğun Yaşamında Babanın Rolü ve Önemi Sempozyum Raporu.” Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul, 18-38.

Makal, Oğuz (1991). “Türk Sinema Tarihi.” İzmir: T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

McBride, D. E., ve Mazur, A. (2013). Women’s policy agencies and state feminism, Waylen, G., Celis, K., Kantola, J., ve Weldon, L. (Ed.). The oxford handbook of gender and politics, 654-678

Orkun, Nilüfer Dilek (2009). Küreselleşmenin değiştirdiği yemek kültürü: İstanbul - Beyoğlu 2002-2009. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özbay, Ferhunde (1984). “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması”, Türkiye’de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler-, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara. ss.35-68.

Özbudun, Sibel (2018). ‘Ataerki üzerine: Cinsel tahakküm ile sınıfsal sömürünün ortak kökeni.’ Ekmek ve Gül Dergisi. Temmuz Sayısı.

Özgüç, Agah (1988). “Kronolojik Türk Sinema Tarihi (1914 - 1988).” İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı Yayını.

Serter, Gencay (2018). Türkiye’de 1980 Sonrası Neoliberal Dönemde İktidar - Mekan İlişkisi ve Muhafazakar Kentin İnşası. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Taşdemir, Erdem (2011). “Bütünleşik Pazarlama İletişimi Temelinde Sosyal Medya.” E- Journal Of New World Sciences Academy, 6 (3), 645-665.

Toker, Nilgin, Serdar Tekin (2007). “Kamusuz Cumhuriyet’ten kamusuz demokrasiye.” Modern Türkiye’de siyasi düşünce. Cilt 3 İletişim Yayınları. İstanbul.

Diziler:

Oya, Berkun (Senarist ve Yönetmen). 2020. Bir Başkadır. İstanbul: Krek Film

Önurme, Özgür(Senarist ve Yönetmen), Feyzioğlu, Özer (Yönetmen). 2021. Fatma. İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

İstanbul'da bağladığım eğitim hayatımın ardından Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Sinema ve Televizyon bölümünden mezun oldum. Yine Kocaeli Üniversitesi'nde İletişim Fakültesi yüksek lisans programına başladım. Uzun bir süredir çeşitli medya kuruluşlarında, içerik üreticisi, editör ve kurumsal iletişim sorumlusu olarak görev aldım.